

संस्कृत-गद्य-मञ्जूषा
ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಮಂಜೂಷಾ
Sanskruta-Gadya-Manjusha

ಸಂಸ್ಕೃತಗದ್ಯಪಠ್ಯ
ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ./ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ (ಫ್ಯಾಡ್)-ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ

ಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್.ಸುರೇಶ್

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು ಆವರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು-560 001

संस्कृत-गद्य-मञ्जूषा
ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಮಂಜೂಷಾ
Sanskrita-Gadya-Manjusha

Sanskrita Text Book
B.Sc/B.Sc (FAD) - II Semester

CHIEF EDITOR
Dr. K.R. Kumudavalli

EDITOR
Dr. N.S. Suresh

Bengaluru City University
Central College Campus, Bengaluru-560 001.

SAMSKRUTA-GADYA-MANJUSHA : A prescribed Text Book in Sanskrit for Second Semester B.Sc/ B.Sc (FAD) Degree Classes : Edited with Introduction, Translation and notes in Kannada and English by Dr. K.R.Kumudavalli, H.O.D. of Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004 and Dr. N.S. Suresh, Associate Professor in Sanskrit, BMS College for Women, Basavanagudi Bengaluru-560 004.

Pages : 156+xii

Published by
Bengaluru City University
Central College Campus,
Bengaluru-560 001.

Bengaluru City University
Board of Studies in Sanskrit, UG

Name	Designation
1. Dr. K.R.Kumudavalli, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru-560 004.	Chairperson
2. Smt. G.S.Yadugiri, HOD & Associate Professor in Sanskrit, SJR College, Bengaluru	Member
3. Dr. K.R.Janardhanachar Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru-560 004.	Member
4. Dr. N.S.Suresh, Associate Professor in Sanskrit, BMS College for Women (Autonomous) Bugle Park Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.	Member
5. Dr. S.N. Pranesha, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Jain College, Vasavi Temple Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.	Member

6. Vidwan N.R.Subramanya, Member
HOD & Associate Professor in Sanskrit,
Sindhi College,
Kempapura, Hebbala, Bengaluru-560 024.
7. Vidwan H.N.Suresh, Member
Associate Professor in Sanskrit,
Vijaya College, R.V. Road,
Bengaluru-560 004.
8. Smt. Rajeshwari K., Member
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
MES College of Arts, Commerce & Science,
Prof M.P.L. Sastry's Road,
Malleshwaram, 15th Cross,
Bengaluru-560 003.
9. Vidushi Malathi H., Member
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
RNS First Grade College, Channasandra,
Bengaluru-560 098.
10. Vidwan S.Ramaprasad, Member
Assistant Professor in Sanskrit,
Vijaya College, Jayanagar 4th Block,
Bengaluru-560 011.

ಮುನ್ನುಡಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು 2024-25ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಿಂದ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿಯ ಅನ್ವಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ/ಬಿ.ಎಸ್ಸಿ (ಫ್ಯಾಡ್) ಪದವಿ ತರಗತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಮಂಜೂಷಾ" ಎಂಬ ಗದ್ಯಗಳ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪಠ್ಯವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿತು. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಬಿ.ಎಂ.ಎಸ್. ಕಾಲೇಜಿನ ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್.ಸುರೇಶ್ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಅದರಂತೆ ಈಗ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್.ಸುರೇಶ್ ಅವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಪ್ರೊ|| ಲಿಂಗರಾಜ ಗಾಂಧಿ

ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಕಥೆಯು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ರೀತಿಯ ಮನೋರಂಜನೆಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೀತಿವಂತರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಅನುಭವಗಳ ನೆಲೆ ಕಥೆಗಳು. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಉತ್ತಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಗೌರವ ಮೊದಲಾದವು ಸಿಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಗುವಿನ ಮನದಲ್ಲಿ ನಾನು ಉತ್ತಮ ಮನುಷ್ಯನಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಸಾತ್ವಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಮೋಸ, ವಂಚನೆ, ಹಿಂಸೆ, ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ, ಪಕ್ಷಪಾತ ಮೊದಲಾದ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿವೆಯೋ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಣಗಳೇ ಒಬ್ಬನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದವೇ ಹೊರತು ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಯಸ್ಸಾಗಲೀ, ಕುಲವಾಗಲೀ, ಪ್ರದೇಶವಾಗಲೀ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ನಾನಾ ಕಥೆಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಆಂತರಿಕ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಗುಣಾಡ್ಯ ಕವಿಯ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ಭಾರತದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಣಭಟ್ಟ, ದಂಡಿ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕದ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೃತಿಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾದಂಬರಿಯ ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶದ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಮಹಾರಾಜ ತಾರಾಪೀಡ. ಅವನ ಪುತ್ರ

ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಅವನು ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಾಗ ತಾರಾಪೀಡನು, ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುಕನಾಸನ ಉಪದೇಶದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆಯೆಂದು ಬಗೆದು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಶುಕನಾಸನು ಯೌವನ, ಧನ-ಸಂಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವಿವೇಕವೇನಾದರೂ ಸೇರಿದರೆ ಮಹಾ ಅನರ್ಥವಾಗುವುದು. ಎಂಥವನೇ ಆದರೂ ಅವನ ಜೀವನದ ನಡೆ ತಪ್ಪಬಹುದು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶುಕನಾಸನ ಉಪದೇಶವು ತಾರಾಪೀಡನ ಮಗನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ನಡೆವ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೇ ಆದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನೀತಿಯು ಇಂದಿನ ಯುವಜನತೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. “ಕಾದಂಬರಿ”ಯ ಈ ಭಾಗವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಲೋಚಿಸಿದಷ್ಟೂ ಅರ್ಥವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಷ್ಟು ಸರಳವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕಥಾಭಾಗವು ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಪಾಠವು ಬಹಳ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಮನೋರಂಜನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ನೀತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಕಥೆಯು ಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಅದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ವಿರಚಿತ “ಭಾರತಸಂಗ್ರಹ” ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದಿಂದ ಒಂದು ಪರ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ನೈತಿಕತೆಯ, ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಮಹಾಭಾರತ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅರಿವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶವನ್ನು

ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಥಹದೇ ಸಂಪತ್ತಿನ ಗಳಿಕೆ-ಅಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಹಿಗ್ಗು-ಕುಗ್ಗುಗಳುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿನ ಆಧುನಿಕ ಅನೂದಿತ ಕಥೆಯ ಪರಿಚಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗದ್ಯಭಾಗದ ಸಂಕಲನವು ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಜೀವನದ ಸಾತ್ವಿಕನಡೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಆಶಯ. ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಿ.ಎಸ್.ಸಿ. ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ನ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಮಂಜೂಷಾ" ಎಂಬ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಬಿ.ಎಂ.ಎಸ್. ಮಹಿಳಾ ಕಾಲೇಜಿನ ಶ್ರೀಯುತ ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್.ಸುರೇಶ್ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸೂಕ್ತವಾದ ಅನುವಾದಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಯುತ ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್.ಸುರೇಶ್ ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಭಿವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಲಿಂಗರಾಜಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವರೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ.

ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ, ಓದುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಆ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿನ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು, ನೀತಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಥೆಗಳನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ದೈವಭಕ್ತಿ, ನೈತಿಕತೆ, ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವಿಶೇಷ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೀಡಿ, ಅವರನ್ನು ಆದರ್ಶ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಲಿ, S.E.P. ಯೋಜನೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪದವಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಮಂಜೂಷಾ" ಎಂಬ ಪಠ್ಯ-ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪುರೇಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಎಸ್.ಸಿ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಭಾಗ-1 ರಲ್ಲಿ ವೇತಾಳ ಪಂಚವಿಂಶತಿಯಿಂದ "ವಿಷ್ಣುಸ್ವಾಮಿ ಕಥಾ", ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರ ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹದ "ವನಪರ್ವ", ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದ "ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ" ಮತ್ತು "ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ದೋಷಾರೋಪಣಮ್" ಎಂಬ ನವೀನ ಅನುವಾದಿತ ಕಥೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯವಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಮೂರು ಪಠ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಆಂಗ್ಲ ಅನುವಾದವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಭಾಗ-2 ರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಿರು ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪಾಠಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಉದಾತ್ತ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾಗರಿಕರಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಸಮಿತಿಯ ಆಶಯ. ಕೇವಲ ಅಂಕಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಪಠ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದಾಗ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನನಗೆ ನೀಡಿದ, ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ, ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಲಹೆ, ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಸಮಿತಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಲಿಂಗರಾಜ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಎಲ್ಲಾ ಪಠ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಲೇಖಕರಿಗೂ, ಅನುವಾದಕರಿಗೂ, ಸಂಗ್ರಹಕಾರರಿಗೂ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಇತರ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಧನ್ಯವಾದಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಕು|| ಬಿ.ಹೇಮಲತಾರವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಉಪನ್ಯಾಸಕರಿಗೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ.

ಸಜ್ಜನ ವಿಧೇಯ

ಡಾ. ಎನ್.ಎಸ್. ಸುರೇಶ್
ಬಿ.ಎಂ.ಎಸ್. ಮಹಿಳಾ ಕಾಲೇಜು

विषयानुक्रमणिका

भाग-1	ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ
1. वेतालपञ्चविंशतिः-विष्णुस्वामिकथा	1-29
2. शुकनासोपदेश-सङ्ग्रहः	30-46
3. भारतसङ्ग्रहः - वनपर्व	47-101
4. नवीनकथा - अन्यस्मिन् दोषारोपणम्	102-106
भाग-2	
1. ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ	107-152
2. उपपद-विभक्तयः	153-155
Scheme of Examination	156

* * *

भाग-1

प्रथमः पाठः

॥ वेतालपञ्चविंशतिः ॥

कथोपक्रमः

अस्ति गोदावरीतटे प्रतिष्ठानाख्यो जनपदः । तत्र विक्रमसेनस्य भूपतेः पुत्रः शक्रपराक्रमः त्रिविक्रमसेनो नाम विख्यातकीर्तिः अभूत् नृपतिः । तस्य सभाऽऽसीनस्य नृपस्य सेवार्थं प्रत्यहं क्षान्तिशीलो नाम भिक्षुः एकैकं फलम् उपानयत् । सोऽपि तदादाय आसन्नचरस्य कोशाधिकारिणो हस्ते प्रतिदिनं न्यक्षिपत् ।

इत्थं द्वादशसु वर्षेषु गतेषु एकदा सभागतोऽसौ भिक्षुः राज्ञे यथायथं फलं दत्त्वा सभागृहात् निरगात् । राजा तु तस्मिन् अहनि, दैवात् प्रविष्टाय रक्षिणां हस्तच्युताय क्रीडामर्कटपोताय तत् फलं प्रादात् । स मर्कटः यावत् तत् फलमश्नाति, तावत् तस्मात्फलात् विदलितात् अनर्घम् उत्तमं रत्नं निरगात् । तद्दृष्ट्वा राजा तदादाय तं भण्डागारिकं पप्रच्छ-‘भिक्षुणा उपनीतानि यानि फलानि मया तव हस्ते दत्तानि, तानि त्वया सदा क्व स्थपितानि?’ । तदाकर्ण्य कोशाध्यक्षः सभयस्तं व्यजिज्ञपत्- ‘देव! मया तानि अखण्डानि च गवाक्षतः क्षिप्तानि, यदि आदिशति देवः, तदा तानि साम्प्रतं गवेषये’ इत्युचिवान् स राज्ञाऽनुमतो गत्वा क्षणादेव प्रत्यावृत्य पुनः व्यज्ञापयत्-‘देव! तानि कोशे शीर्णानि फलानि, तेषु च रश्मिज्वालाकुलान् रत्नराशीन् पश्यामि’ । तदाकर्ण्य सन्तुष्टः तान् मणीन् कोशरक्षिणे दत्त्वा, अन्येद्युः आगतं तं भिक्षुं

पर्यपृच्छत्-‘भिक्षो! कथमेवं धनव्ययेन नित्यं मां सेवसे? यावत् कारणं न वक्ष्यसि, तावत् ते फलं न ग्रहीष्ये ।’

इत्युक्तवन्तं तं नृपं स भिक्षुः विजनं नीत्वाऽब्रवीत्-‘वीर! किमपि साधनं साचिव्यसापेक्षम् अस्ति, तत्र वीरेन्द्रेण त्वया क्रियमाणं साहाय्यम् अर्थये ।’ इति श्रुत्वा राजा ‘तथा’ इति तस्य साहाय्याय प्रत्यपद्यत।

ततः स श्रमणः तुष्टः पुनस्तं नृपम् अवादीत्-‘प्रभो! अस्याम् आगामिन्यां कृष्णचतुर्दश्यां निशाऽऽगमे इतो महाश्मशानं गत्वा वटतरोरधः स्थितस्य मे सकाशं त्वया गन्तव्यम्’ इति । ततस्तेन राज्ञा ‘बाढमेवं करिष्यामि’ इति अभिहिते स क्षान्तिशीलो भिक्षुः प्रहृष्टः स्वं निलयं ययौ ।

अथाऽऽगतायां कृष्णचतुर्दश्यां स महासत्त्वो नरपतिः भिक्षोस्तां प्रार्थनां प्रतिपन्नां स्मरन् प्रदोषे नीलवसनेन समलङ्कृतशिराः खड्गपाणिः अलक्षितः तत् महाश्मशानम् अगात् । गत्वा इतस्ततोऽन्विष्यन् वटतरोः अधः स्थितं तं मन्त्रन्यासं कुर्वाणं भिक्षुं दृष्ट्वा समुपेत्य च जगाद-‘भिक्षो! एषोऽस्मि आगतः, किं ते करवाणि? वद ।’ भिक्षुः नृपं दृष्ट्वा हृष्टः प्रोवाच,-‘राजन्! यदि प्रसादस्ते कर्तव्यः, तदा इतो दक्षिणामुखं गत्वा एकाकी विदूरे यं शिशपातरं द्रक्ष्यसि, तस्मिन् प्रलम्बितो मृतः कोऽपि तिष्ठति, तमिहानीय मे साहाय्यं कुरु ।’

तदाकर्ण्य स वीरो नृपतिः ‘तथा’ इति उक्त्वा सत्यसङ्गरः दक्षिणादिशम् आलम्ब्य तत्र प्रययौ । कथञ्चिच्च तेन श्मशानमार्गेण गच्छन् विदूरे तं शिशपातरं प्राप्य तदुपरि लम्बमानं शवम् एकम् अद्राक्षीत् । दृष्ट्वा तं तरुम् आरुह्य छिन्नरज्जुं तं भूमौ अपातयत् । पातितश्च सः अकस्मात् जीवित इव भृशं चक्रन्द । ततोऽसौ राजा

अवरुह्य कृपया तज्जीविताकाङ्क्षी यावत् तस्य अङ्गानि परामृशत् तावत् स शवः अट्टहासम् अकरोत् । ततः स राजा तं वेतालाधिष्ठितं मत्वा, - 'कथं हससि? एहि, गच्छावः' इति निर्भयं यावत् ब्रवीति, तावत् तं वेतालं न भूमौ समवैक्षत, ऐक्षत च तस्यैव तरोरुपरि यथापूर्वं लम्बमानम् । ततो भूयोऽपि तरुमारुह्य स राजा यत्नतः तं शवम् अवारोहयत्, वीराणां चित्तं वज्रादपि अखण्डितम् अकम्प्यं च । ततः तं वेतालाधिष्ठितं शवं स्कन्धम् आरोप्य मौनेन गन्तुम् उपचक्रमे । यान्तञ्च शवाधिष्ठितो वेतालस्तं राजानम् अब्रवीत्- 'राजन्! अध्वविनोदाय कथामाख्यामि, शृणु'-

विष्णुस्वामिकथा

आसीत् पूर्वमस्मिन् वसुमतीतले कुसुमपुराख्यनगरेश्वरो धरणीवराहो नाम धराधीशः । तस्य ब्राह्मणभूयिष्ठे राष्ट्रे ब्रह्मस्थलाभिधोऽग्रहार आसीत् । तत्र विष्णुस्वामी नाम द्विजः प्रतिवसति स्म । आसीच्च तस्य हविर्भुजः स्वाहेवाऽनुरूपा भार्या । तस्याञ्च तस्य क्रमाच्चत्वारस्तनयाः समुत्पन्नाः । अधीतवेदेषूत्क्रान्तशैशवेषु च तेषु दिवङ्गतं विष्णुस्वामिनं तद्भार्यानुजगाम । ततः सर्वेऽपि ते आनाथ्यदुस्थिताः गोत्रजैः हृतसर्वस्वा मिथो मन्त्रयाञ्चक्रुः- 'नास्तीहास्माकं गतिः तस्मादितो यज्ञस्थलाभिधे ग्रामे मातामहगृहं किं न व्रजाम । एवं निश्चित्य भैक्ष्यावलम्बितजीवनास्ते चत्वारोऽपि प्रस्थिताः । बहुभिर्वासरैः प्रापुस्ते खलु मातामहगृहम् । तत्र च मातामहाभावाद् मातुलैर्दत्तसंश्रयास्तद्गृहे भुञ्जानाः स्वाध्यायपरास्तस्थुः । कालक्रमेण चाकिञ्चनास्ते भोजनाच्छादनादिषु मातुलानामवज्ञाभाजनतां जग्मुः ।

ततः स्वजनकृतापमानहतात्मसु चिन्तातुरेषु च तेषु ज्येष्ठो भ्राता रहसीतरानब्रवीत्-भ्रातरः! किं क्रियते, सर्वं विधिरेव आचेष्टते; पुरषेणेह क्वचित् कदाचित् किञ्चिदपि कर्तुं न शक्यम् । अद्योद्वेगतो भ्राम्यन् पितृकाननमहं गतः । तत्र च स्रस्ताङ्गविपन्नस्थितं पुरुषमेकं भुवि अद्राक्षम् । तं दृष्ट्वा लिप्सुश्च तां गतिमचिन्तयम्, 'धन्योऽयं य एवं दुःखसम्भारं विमुच्य विश्रान्तः' । एवं सञ्चिन्त्य तत्कालमेव दुःखैर्बध्यसे मरणनिश्चयं कृत्वा वृक्षाग्रलम्बेन पाशेनात्मानमलम्बयमहम् । तथा कृत्वा यावच्च विसंज्ञस्य मेऽसवो न निर्यान्ति तावत् त्रुटितपाशोऽहं महीतले पतितोऽस्मि । लब्धसंज्ञश्च क्षिप्रं केनापि कृपालुना पुरषेण पटमारुतैः आश्वास्यमानम् आत्मानम् अपश्यम् । प्रोक्तश्चाहं तेन, 'सखे! कथय, विद्वानप्येवं कथं खिद्यसे? सुकृतात् सुखं, दुष्कृतादेव च दुःखं नान्यतः। दुःखाद् यदि तवोद्वेगस्तर्हि सुकृतं समाचर । कथमात्मघातेन नारकं दुःखं कामयसे?' इत्येवं मां समाश्वास्य क्व अपि अन्तर्दधौ स पुमान् । अहं च तादृशं मरणप्रयत्नं परित्यज्य इहागतोऽस्मि । तदेवं विधौ नेच्छति, मरणमपि न लभ्यते । इदानीञ्च तीर्थे तपसा तनुं तापयाम्यहं येन च पुनः दारिद्र्यदुःखभागी न भवेयम् । इत्युक्तवन्तं तं ज्येष्ठमनुजन्मानोऽब्रुवन्-'आर्य! अर्थाभावमुद्दिश्य कथं प्राज्ञोऽपि त्वं दुःखैर्बध्यसे? किं न वेत्सि यदर्थानां शरदभ्रचला गतिः । आहृत्य यत्नेन रक्ष्यमाणापि श्रीः अन्तर्विरागिणी असन्मैत्रीव वाराङ्गनेव वा कस्य कदा स्थिरा? -तन्मनस्विना मनुजेन स गुणः कथमप्युद्योगेनोपार्जनीयः येन हठात् बद्धो मुहुरर्थहरिणः समाकृष्येत' । इत्येवं भ्रातृभिरुक्तो ज्येष्ठः क्षणाद् धैर्यमवलम्ब्य प्रोवाच,-'को गुणस्तादृगस्माभिरर्जनीयो भवेदिति।' ततस्ते सर्वे विचिन्त्य परस्परमवदन् 'पृथ्वीं विचित्य किञ्चिद् विज्ञानं

वयं शिक्षामहे ।’ एवं निश्चित्य पुनः समागमाय संकेतस्थानं निर्धार्य एकैकशस्ते चत्वारो भ्रातरः चतसृषु दिक्षु प्रययुः ।

अथ केनचिदनेहसा ते पुनः संकेतस्थानमागत्य मिलिताः । किं केन शिक्षितमित्यन्योऽन्यमपृच्छन् । तेष्वेकोऽब्रवीत् ‘मया ईदृग् विज्ञानं शिक्षितं येन यस्य कस्यचिदपि प्राणिनोऽस्थिशकलं प्राप्य क्षणात् तदुचितं मांसं तस्मिन्नहमुत्पादयामि ।’ तस्यैतद् वचः श्रुत्वा द्वितीयोऽभाषत-‘तत्रैव सञ्जातमांसेऽस्थिशकले तत्प्राणिनः लोमानि त्वचं च जनयितुमहं जाने ।’ तृतीयोऽवदत्-‘एतादृग् विज्ञानमधिगतं मया येन जातमांसत्वग्लोमनि तत्रैवास्थिशकले तत्प्राण्यवयवाः स्रष्टुं शक्यन्ते।’ ततश्चतुर्थोऽवादीत्-‘उत्पन्नावयवाकृतिं तमेव प्राणैर्युक्तं कर्तुमहमवैमि ।’ एवं मिथः परामृश्य स्वस्वविज्ञानपरीक्षणाय ते चत्वारोऽपि भ्रातरः अस्तिखण्डान्वेषणायाटवीं ययुः । विधिवशात् ते तत्र सिंहस्यास्थिखण्डं लब्ध्वा अविज्ञातविशेषतया तदेव गृहीतवन्तः । तत एकस्तत्समुचितैर्मांसपिण्डैस्तदस्थिखण्डमयोजयत् । द्वितीयः तस्य त्वचं लोमानि चाजनयत् । तृतीयश्च तद्योग्यैरखिलैरङ्गैस्तदपूरयत् । चतुर्थस्तु सिंहीभूते तस्मिन् यावज्जीवितं सञ्चारयति तावदेवोद्धृतसटाभारोऽतिभैरवो दंष्ट्राविकरालवदनः खरतरनखाङ्कुरः केसरी उदतिष्ठत् । स च झटित्येव धावित्वा स्वोत्पादकान् तांश्चतुरोऽपि सोदरानवधीत् । तृप्तश्च वनं विवेश । एवं ते सर्वेऽपि द्विजाः सिंहनिर्माणदोषाद् विनष्टाः । दुष्टं हि जन्तुमुत्पाद्य कस्यात्मनि सुखं भवेत्! इत्थं यत्नात् उपार्जितो गुणोऽपि विधौ वामे सति न सम्पत्तये परं विपत्तय एव भवति । मूले दैवे अविकृते प्रज्ञानवारिणा च सिक्ते नयालवालः पौरुषपादपः प्रायः फलति ।

एवं तस्यां निशि मार्गे कथामाख्याय वेतालो राजानमपृच्छत्, 'हे राजन्! पूर्वकृतं समयं स्मृत्वा वद तेषु चतुर्षु कस्तत्र सिंहनिर्माणे विशेषतोऽपराध्यति ।' श्रुत्वैतन्महीपतिः मौनमालम्ब्य व्यचिन्तयत्- 'अयं पुनर्गन्तुमिच्छति, यातु, पुनरहमेनमानेष्यामि', इति निश्चित्य प्रत्युवाच, 'यस्तस्य सिंहस्य जीवदायी स एव तेषु पापभाक् । प्राणि-विशेषमवबुध्यैव यैर्युक्तिबलात् मांसत्वग्लोमगात्रनिर्माणं कृतं तेषामज्ञानानैव दोषः । येन तु सिंहाकारं दृष्ट्वापि विद्याप्रकाशनोत्केन तस्मिन् प्राणाः सञ्चारिताः तेनैव ता ब्रह्महत्या विहिताः ।

राज्ञा एतद् वचनं निशम्य स वेतालः स्वस्थानं जगाम । राजापि तमेवानुसरन् शिंशपातरुमगात् । एतदवितथमेव यत्-

'कल्पान्तेऽप्यचलं कुलाद्रिविजयि स्थैर्यं हि धीरात्मनाम् ।'

कथोपसंहार

राजानं दृष्ट्वा स वेतालः समचिन्तयत्-अहो महान् सत्त्वराशिरयम् । तदद्य तं दुरात्मानम् उपायतो वञ्चयित्वा भाविनीं तत्सिद्धिं भाविकल्याणेऽस्मिन् राजनि निवेशयामीत्यालोच्य स वेतालस्तं राजानमलपत्-राजन्! त्वं कृष्णनिशाघोरेऽस्मिन् श्मशाने गतागतैरैतैः क्लिष्टोऽपि सुखीव दृश्यसे, न च कोऽपि ते विकल्पोऽस्ति । तत्तेऽनेन आश्चर्यकरेण धैर्येणाहं तुष्टोऽस्मि । इदानीमेतं शवं नय, अहमतो निर्गच्छामि । इदं च यत्तव हितं वचो वच्मि तच्छृणु, तथैव च कुरु । यस्यार्थे भवता एतत् नरकलेवरमानीतं स कुम्भिक्षुः मामस्मिन् समाहूय अर्चिष्यति । स शठस्त्वामेव च उपहारीकर्तुमिच्छुः भूमावष्टाभिरङ्गैः प्रणामं कुरु इति वक्ष्यति । प्राक् त्वमेव मे तावत् तद् दर्शय तथैवाहं करिष्यामीति त्वया स श्रमणो वक्तव्यः । ततो भूमौ निपत्य यावदेव स ते प्रणामं दर्शयिष्यति

तावत् त्वमसिना तस्य शिरः छिन्द्याः । ततः तस्य या विद्याधरैश्वर्यसिद्धिः
वाञ्छिता, तां त्वं प्राप्स्यसि । अन्यथा स भिक्षुस्त्वमुपहारीकृत्य स्वाभीष्टां
सिद्धिं प्रतिपत्स्यते । एतदर्थमत्र मया तवेतावच्चिरं विघ्नो विहितः । तत्ते
सिद्धिरस्तु, गच्छेत्युक्त्वा स वेतालः प्रेतकायात् निर्गत्य ययौ ।

अथ स नृपतिरेवं प्रीतस्य वेतालस्य वाक्यात् क्षान्तिशीलं तं श्रमणं
स्वाहितकरं मत्वा तं शवं गृहीत्वा प्रहृष्टः तद्वटतरुतलं प्रति प्रतस्थे ।

ततस्त्रिविक्रमसेनो भूपतिः शवं स्कन्धेन वहन् क्षान्तिशीलस्य तस्य
भिक्षोरन्तिकज्जगाम । गत्वा च मण्डले समुपविष्टं तं भिक्षुं स राजा
उपागात् । भिक्षुरपि स्कन्धारोपितशवं तं विलोक्य हर्षादुत्थाय प्रोवाच-
'महाराज! भवता मे दुष्करः किल महाननुग्रहो विहितः । क्र
भवादृशाः, क्र चेयं चेष्टा, क्र चेदृशौ देशकालौ । सत्यमेव भवन्तं
कुलभूभृतां मुख्यमाहुः यत आत्मानपेक्षेण भवता एवं मदर्थः साध्यते।
बुधैरेतदेव महतां महत्त्वमुच्यते यत्प्राणानामत्ययेऽपि ते प्रतिपन्नान्न
प्रविचलन्ति । एवं बुवन् स भिक्षुस्तस्य महीपतेः स्कन्धात् तं
शवमवतारयामास । स्नापयित्वा च तं बद्धमाल्यं विधाय तस्य
मण्डलस्यान्तःस्थापयामास । ततो भस्मावलिप्तगात्रः केशयज्ञोपवीती
प्रावृतप्रेतकर्पटो भूत्वा क्षणं ध्यानमग्नः स्थितः । मन्त्रध्यानबलाच्च
तस्मिन् नृकलेवरे तं वेतालं प्रवेश्य स भिक्षुः क्रमात् पूजयामास ।
तस्मै कपालार्घपात्रेणार्घ्यं ददौ । सुनिर्मलैर्नरदन्तैः पुष्पं, सुगन्धि च
विलेपनं, मानुषनेत्रैर्धूपं तथा मांसैर्बलिं दत्त्वा, पूजां समाप्य, पार्श्वस्थितं
राजानमुवाच-'अस्मै मन्त्राधिराजाय भूमौ निपत्याष्टभिरङ्गैः प्रणामं कुरु
येन वरप्रदः एष तेऽभिप्रेतसिद्धिं ददातु' । एतत् श्रुत्वा स्मृतवेतालवचनः
स नरनाथस्तं भिक्षुमब्रवीत्-'भगवन्! नाहमेतादृशं प्रणामं कर्तुं जानामि
तत्पूर्वं भवान् मे प्रदर्शयतु तथैव चाहं करिष्यामीति ।' ततः

प्रणामप्रकारं प्रदर्शयितुं यावत् स भिक्षुर्भूमौ पतितस्तावदेव स राजा खड्गप्रहारेण तस्य शिरश्चिच्छेद । तस्मै वेतालाय तस्य शिरः खड्गाकृष्टञ्च हृत्कमलं ददौ । ततः परितः परं प्रीतैर्भूतप्रेतगणैः साधुवादे दत्ते तुष्टः स वेतालो नरकलेवरात् तं नृपमब्रवीत्-‘राजन्! अस्य भिक्षोर्विद्याधरेन्द्रत्वम् अभीप्सितम् आसीत् तत् भूमिसाम्राज्यभोगान्ते ते भविष्यति । त्वं मया भृशं क्लेशितोऽसीति यथाभीष्टं कमपि वरं वृणीष्व।’ इत्युक्तवन्तं तं वेतालं नृपालः प्रत्यवादीत्,-‘त्वं चेत्प्रसन्नस्तदा को नामाभिमतो वरो न मे सिद्धः । तथाप्यमोघवचनत्वाद् भवतः, इदमभ्यर्थये-‘नानाख्यानमनोरमा इमाः चतुर्विंशतिः प्रश्नकथाः समाप्तिगा च पञ्चविंशतितमा सर्वा भूतले ख्याताः पूजनीयाश्च भवन्तु ।’ इति। ‘तथास्तु’ इत्युक्त्वा स वेतालस्तस्मान्नरकलेवरान्निर्गत्य योगमायया यथाभिमतं धाम ययौ ।

अथ तस्मिन् राज्ञि संतृष्टो महेश्वरः सुरैः सह तत्र प्रादुरभूत्, प्रणतञ्च तं राजानमादिदेश । ‘वत्स! साधु विहितं यत्त्वयायं कूटतापसोऽद्य हतः । आदौ त्वमेव मया स्वांशतोऽसुराणां, विनाशाय विक्रमादित्यरूपेण सृष्टोऽभूः । अधुना च दुर्वृत्तकूटतापसनाशाय स एव त्वं पुनरपि त्रिविक्रमसेनाख्यो वीरो भूपतिः सृष्टः । त्वञ्च सद्दीपपातालां महीं वशे कृत्वा अचिराद् विद्याधराणामधिराजो भविष्यसि । तत्र चिरं दिव्यान् भोगान् भुक्त्वा तत उद्विग्नः सन् स्वेच्छयैवे तांस्त्यक्त्वा अन्ते ममेव सायुज्यं प्राप्स्यसीति नात्र संशयः । अपराजितनामानमेतं मे खड्गं गृहाण । अस्य प्रसादात् त्वं यथोक्तं सर्वं लब्धासे’ इत्युक्त्वा तत् खड्गरत्नं तस्मै महीभृते दत्त्वा वाक्पुष्पैस्तेनाभ्यर्चितो भगवान् ससुरस्तिरोदधे ।

अथ निखिलं निजकार्यं समाप्तं दृष्ट्वा प्रभातायाञ्च विभावर्या स
त्रिविक्रमसेनः स्वपुरं प्रतिष्ठानं प्रविवेश । तत्र विततोत्सवाभिः
प्रकृतिभिरभिनन्दितः क्षमापः स्नानदानगिरिशार्चननृत्तगीतवाद्यादिभिरखिलं
तद्दिनमनैषीत् ।

ವೇತಾಲಪಂಚವಿಂಶತಿ ಕಥೋಪಕ್ರಮ

ಗೋದಾವರಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜನಪದವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ವಿಕ್ರಮಸೇನಮಹಾರಾಜನ ಪುತ್ರನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನೆಂಬ ರಾಜನು ಅತ್ಯಂತ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಇದ್ದನು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಭಿಕ್ಷುವು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ಹಣ್ಣನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಜನೂ ಸಹ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆಯಲು, ಒಮ್ಮೆ ಸಭೆಗೆ ಬಂದ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ಎಂದಿನಂತೆ ರಾಜನಿಗೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಭಾಗೃಹದಿಂದ ಹೊರಟ ನಂತರ ರಾಜನು ಆ ದಿನ ಆ ಫಲವನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ರಕ್ಷಕನೊಬ್ಬನ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಜಾರಿದ ಆಟದ (ವಾಡಿಸುವ) ಮಂಗನ ಮರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಮಂಗವು ಯಾವಾಗ ಆ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದಿತೋ ಆಗ ಆ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಒಂದು ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ರತ್ನವು ಹೊರಬಂದಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು—

ಭಿಕ್ಷುವು ತಂದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನಾನು ನಿನ್ನ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ನೀನು ಅವುಗಳನ್ನು (ಪ್ರತಿದಿನ) ಎಲ್ಲಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ? ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನು ಭಯದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು—ಒಡೆಯ, ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಬಿಸಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ನೀವು ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಕೂಡಲೆ ಆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತೇನೆ' ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನು ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಹೊರಹೋಗಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಮತ್ತೆ

ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು-ಒಡೆಯ, ಆ ಹಣ್ಣುಗಳು ಕೋಶದಲ್ಲೇ ಒಣಗಿ, ಅವುಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿರಣಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುವ ರತ್ನರಾಶಿಯನ್ನು ಕಂಡೆ' ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ರಾಜನು ಆ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾರನೇ ದಿನ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಕೇಳಿದನು- "ಭಿಕ್ಷುವೇ! ಏಕೆ ಇಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ವ್ಯಯಮಾಡಿ ದಿನವೂ ನನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವೆ? ನೀನು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವವರೆಗೂ ನಾನು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದನು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜನನ್ನು ಭಿಕ್ಷುವು ಜನರಿಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ (ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು- "ವೀರನೇ! ನಿನ್ನಿಂದ ಆಗಬಹುದಾದ ಸಹಾಯವೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು "ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದನು.

ಅನಂತರ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಪುನಃ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು- "ಪ್ರಭುವೇ! ಬರುವ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿಯಂದು ರಾತ್ರಿಯಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಮಹಾಸ್ಮಶಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನೀನು ಬರಬೇಕು", ಎಂದು. ಅನಂತರ ಆ ರಾಜನು "ಆಗಲಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಲು ಆ ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲನೆಂಬ ಭಿಕ್ಷುವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು.

ಅನಂತರ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಆ ಮಹಾಸತ್ವಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನು ಭಿಕ್ಷುವಿಗೆ ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಖಡ್ಗಪಾಣಿಯಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಆ ಮಹಾಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಮಂತ್ರನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು-"ಭಿಕ್ಷುವೇ! ಇಗೋ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಲಿ, ಹೇಳು? ಎಂದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಹೇಳಿದನು- "ರಾಜನೇ! ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ, ಆಗ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೀಯೆ. ಅದರಿಂದ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ

ಯಾರದ್ದೋ ಒಂದು ಶವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು ನನಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು" ಎಂದನು.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ವೀರನಾದ ರಾಜನು "ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸತ್ಯವಂತನಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು. ಹೇಗೋ ಆ ಸ್ಮಶಾನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ತಲುಪಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿದನು. ನೋಡಿದವನೇ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಏರಿ ಅದರ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆ ಶವವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿದನು. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಆ ಶವವು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಜೀವವಿರುವಂತೆ ಜೋರಾಗಿ ಕಿರುಚಿತು. ಆಗ ಆ ರಾಜನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಅತ್ಯಂತಕರುಣೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸುವವನಂತೆ ಯಾವಾಗ ಅವನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದನೋ, ಆಗ ಆ ಶವವು ಅಟ್ಟಹಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಆಗ ರಾಜನು ಆ ಶವದೊಳಗೆ ಬೇತಾಳವು ಸೇರಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಂಡು—"ಏಕೆ ನಗುತ್ತೀಯೇ? ಬಾ ಹೋಗೋಣ" ಎಂದು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದನೋ ಆಗ ಆ ಬೇತಾಳವು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ಕಂಡಿತ್ತೋ ಹಾಗೆ ಮರದ ಮೇಲೆಯೇ ನೇತಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡನು. ಆ ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಮರವನ್ನು ಏರಿ ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಆ ಶವವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದನು. ವೀರರ ಮನಸ್ಸು ವಜ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅಕಂಪ್ಯವಾದದ್ದು. ಅನಂತರ ಹಾಗೆ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದ ಶವವನ್ನು ತನ್ನ ಭುಜದ ಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಹಾಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಆ ಶವದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇತಾಳವು ಆ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿತು—"ರಾಜನೇ! ದಾರಿ ಸಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು—

ವಿಷ್ಣುಸ್ವಾಮಿಯ ಕಥೆ

ಹಿಂದೆ, ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ 'ಕುಸುಮಪುರ'ವೆಂಬ ನಗರವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ 'ಧರಣೀವರಾಹ'ನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಬಹುಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಳ'ವೆಂಬ ಅಗ್ರಹಾರವಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ 'ವಿಷ್ಣುಸ್ವಾಮಿ' ಎಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಗ್ನಿದೇವನಿಗೆ ಸ್ವಾಹಾ(ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪತ್ನಿ)ಯಂತೆ ಇವನಿಗೂ ಅನುರೂಪಳಾಗಿದ್ದ ಓರ್ವ ಪತ್ನಿಯಿದ್ದಳು. ಅವಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಜನಿಸಿದರು. ವೇದಗಳನ್ನು

ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದ್ದ ಅವರು ಬಾಲ್ಯವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲು ವಿಷ್ಣುಸ್ವಾಮಿಯು ದಿವಂಗತನಾದನು. ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಪತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿದಳು. ಅನಂತರ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಅನಾಥರಾಗಿ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅವರ ದಾಯಾದಿಗಳು ಆ ಸಹೋದರರ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡರು. ಆಗ ಅವರು ಪರಸ್ಪರ ಚರ್ಚಿಸಿ "ನಾವು 'ಯಜ್ಞಸ್ಥಳ'ವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಅಜ್ಜನ (ತಾಯಿಯ ತಂದೆ) ಮನೆಗೆ ಏಕೆ ಹೋಗಬಾರದು?" ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ, ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಆ ನಾಲ್ವರೂ ಹೊರಟು, ಅನೇಕ ದಿನಗಳ ನಂತರ ತಮ್ಮ ಅಜ್ಜನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿ, ಅವರ ಅಜ್ಜನ ಅನುಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಅವರು ತಮ್ಮ ಸೋದರಮಾವಂದಿರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಊಟವಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಪರರಾಗಿದ್ದರು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ, ಈ ಬಡವರು ಆಹಾರ, ಬಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸೋದರಮಾವಂದಿರ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದರು.

ಹೀಗಿರಲು, ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಿಂದಾದ ಅಪಮಾನಗಳಿಂದ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದರಿಂದ, ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕರೆದು ಅಣ್ಣನು ಇಂತೆಂದನು—“ಸೋದರರೆ! ಏನು ಮಾಡಲಾದೀತು? ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಧಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾನವರಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವತ್ತು ಬಹುದುಃಖದಿಂದ ಅಲೆದಾಡಿ ಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಹೋದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದುಃಖದಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತುಹೋಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನೋಡಿದೆನು. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ,—“ಹೀಗೆ ಸಂಕಟದ ಹೊರೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಶ್ರಮಿಸಿರುವವರೇ ಧನ್ಯರು!”ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ಹೀಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ತತ್ಕ್ಷಣ ಸಾಯಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಮರದ ಬಿಳಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮರಕ್ಕೆ ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಂಡೆ.

ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ನಾನು ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿದಾಗ, ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವು ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಬಿಳಲು ಮುರಿದು ಹೋಗಲಾಗಿ, ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದೆ. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಾಗ ಯಾರೋ ಕರುಣಾಮಯಿಪುರುಷನು ತನ್ನ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸುತ್ತಾ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡೆನು. ಅವನು ನನ್ನನ್ನು ಕೇಳಿದನು “ಎಲೈ ಸ್ನೇಹಿತನೇ! ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿ ಹೀಗೆಕೆ

ದುಃಖಿಸುತ್ತಿರುವೆ? ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸುಖ, ಪಾಪದಿಂದ ದುಃಖವೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲ್ಲ. ದುಃಖದಿಂದ ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸು. ಏತಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಯಿಂದ ನರಕಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಬಯಸುವೆ?” ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಮರೆಯಾದನು. ನಾನು ಅಂತಹ ಸಾವಿನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ವಿಧಿಯು ಬಯಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮರಣವೂ ಕೂಡ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ, ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ದೇಹವನ್ನು ಶುದ್ಧಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಇದರಿಂದ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಎಂದಿಗೂ ಬಡತನ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.” ಅವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ತಮ್ಮಂದಿರು ಹೇಳಿದರು - "ಅಣ್ಣ, ನೀನು ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಕೊರತೆಯ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಏಕೆ ದುಃಖಿಸುತ್ತಿರುವೆ? ಸಂಪತ್ತು ಶರತ್ಕಾಲದ ಮೋಡದಂತೆ ಚಂಚಲವೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೇ? ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಡೆದು ಕಾಪಾಡಿದರೂ ಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರ ವೈರಾಗ್ಯವುಳ್ಳವಳಂತೆ, ಕೆಟ್ಟಸ್ನೇಹಿತೆಯಂತೆ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದಾದರೂ ಸ್ಥಿರಳಾಗಿರುವಳೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸಂಪತ್ತೆಂಬ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ ಗುಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು.” ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮಂದಿರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿರಿಯನು ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಹೇಳಿದನು-“ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಲೆದು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಲಿಯೋಣ”. ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಒಟ್ಟು ಸೇರುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಸಹೋದರರು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋದರು.

ನಂತರ, ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವರು ಮತ್ತೆ ಗುರುತಿನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಅವರು ಏನು ಕಲಿತರು ಮತ್ತು ಯಾರಿಂದ ಕಲಿತರು ಎಂದು ಪರಸ್ಪರ ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಹೇಳಿದನು, "ನಾನು ಅಂತಹ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಲಿತಿದ್ದೇನೆ, ಅದರ ಮೂಲಕ ನಾನು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಮಾಂಸವನ್ನು ತಕ್ಷಣವೇ ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತೇನೆ". ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಎರಡನೆಯವನು "ನಾನು ಆ

ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ, ಆ ಪ್ರಾಣಿಯ ಚರ್ಮ ಮತ್ತು ಲೋಮಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ". ಆಗ ಮೂರನೆಯವನು "ಗ್ರಂಥಿಗಳಂತೆಯೇ ಅದೇ ಮೂಲೆಯ ತುಣುಕಿನಲ್ಲಿ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದನು. ಆಗ ನಾಲ್ಕನೆಯವನು ಹೇಳಿದನು-"ಉತ್ಪಾದಿತವಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳುಳ್ಳ ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವವನ್ನು ತುಂಬುವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾನು ಪಡೆದಿದ್ದೇನೆ". ಹೀಗೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾ, ನಾಲ್ವರು ಸಹೋದರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ವಿಧಿವಶದಿಂದ ಅವರು ಸಿಂಹದ ಮೂಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅದರ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನರಿಯದೇ ಅದನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು. ಅನಂತರ ಒಬ್ಬ ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಮಾಂಸಪಿಂಡಗಳನ್ನು ಆ ಮೂಳೆಗಳಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿದನು. ಎರಡನೆಯವನು ಅದರಲ್ಲಿ ಚರ್ಮ ಹಾಗೂ ಲೋಮಗಳು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಮೂರನೆಯವನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮುಚಿತವಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದನು. ನಾಲ್ಕನೆಯವನು ಸಿಂಹದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಪ್ರಾಣವು ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ ಆ ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಕೆದರಿದ ಕೇಶಗಳಿಂದ ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿದ್ದ, ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಬಾಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮತ್ತು ಅತಿಮೊನಚಾದ ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಜೀವಸಿಂಹವು ಎದ್ದುನಿಂತಿತು. ಆ ಸಿಂಹವು ಕೂಡಲೇ ತನ್ನನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ಆ ನಾಲ್ವರು ಸಹೋದರರನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿತು. ಹೀಗೆ ಸಿಂಹವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ದೋಷದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಾಶವಾದರು. ದುಷ್ಟಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಿ ಯಾರು ತಾನೆ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರಲು ಸಾಧ್ಯ!? ಹೀಗೆ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡರೂ ವಿಧಿಯು ಸಹಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ವಿಪತ್ತುಗಳೇ ಒದಗುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು ಸಂಪತ್ತುಗಳಲ್ಲ. ದೈವವು ಸಹಕರಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಯ್ದ ಪೌರುಷವೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತವು ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ!

ಹೀಗೆ ಆ ರಾತ್ರಿ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವೇತಾಳನು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ರಾಜನನ್ನು ಕೇಳಿದನು, "ಹೇ ರಾಜನೇ, ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಒಪ್ಪಂದವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳು. ಆ ನಾಲ್ಕು ಜನರಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಸಿಂಹವನ್ನು

ಸೃಷ್ಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಅಪರಾಧವನ್ನು/ಪಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ?" ರಾಜನು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಮೌನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಚಿಂತಿಸಿದನು - "ಈ ವೇತಾಳನು ಮತ್ತೆ ಹೋಗಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಹೋಗಲಿ, ಮತ್ತೆ ಇವನನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವೆನು" ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಿಸಿದನು "ಯಾವನು ಆ ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಜೀವವನ್ನು ನೀಡಿದನೋ ಅವನೇ ಪಾಪಿಯು. ಸಿಂಹಾಕೃತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯದೇ ಯಾರು ಬುದ್ಧಿಬಲದಿಂದ ವಾಂಸ, ಚರ್ಮ, ಲೋಮ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೋ ಇದರಲ್ಲಿ ಅವರ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ಸಿಂಹದ ಆಕಾರವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಗರ್ವದಿಂದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೋ ಅವನೇ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಕಾರಣನಾದವನು.

ರಾಜನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ವೇತಾಳನು ತನ್ನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ರಾಜನೂ ಕೂಡ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾ ಶಿಂಶಪಾಮರದ ಹತ್ತಿರ ಹೋದನು. ಇದು ಸತ್ಯವೇ-"ಧೀರರ ಕುಲಪರ್ವತ (ಸಮೂಹ)ವನ್ನು ಜಯಿಸುವಂತಹ ಮನಃಸ್ಥೈರ್ಯವು ಕಲ್ಪಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲವೇ !"

ಕಥೋಪಸಂಹಾರ

ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಬೇತಾಳನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು. ಮಹಾಸಾಹಸಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಇವನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದು ಆ ದುಷ್ಟನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಇವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತೇನೆ!"

ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ಬೇತಾಳನು ರಾಜಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು, "ಮಹಾರಾಜ! ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ಅತಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ! ಆದರೂ ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವೆ! ಯಾರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರರು! ಇಂಥ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿನ್ನ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಈಗ ನೀನು ಈ ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನಾನು ಇದರಿಂದ ಹೊರಟು

ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ನಿನ್ನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆದುಕೋ! ಯಾರಿಗಾಗಿ ನೀನು ಈ ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆಯೋ, ಆ ದುಷ್ಟಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಇಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ನನ್ನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿನಗೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ! ಮಹಾರಾಜ! ಆ ದುಷ್ಟನಿಗೆ ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು- 'ನನಗೆ ಆ ರೀತಿ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಲು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ! ಮೊದಲು ನೀನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸು! ಅನಂತರ ನಾನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ!' ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಅವನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ಯಾವಾಗ ತೋರಿಸುವನೋ, ಆಗ ನೀನು ನಿನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಅವನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡಬೇಕು! ಆಗ, ಅವನು ಯಾವ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿರುವನೋ, ಆ ಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ! ನೀನು ಹೀಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ! ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟು ವಿಳಂಬ ಮಾಡಿದ್ದು! ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಿ! ಈಗ ಹೊರಡು!"

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಆ ಬೇತಾಳನು ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಶವದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದ!

ಅನಂತರ, ರಾಜಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನು ಬೇತಾಳನ ಮಾತಿನಿಂದ, ಆ 'ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲ' ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು, ತನ್ನ ಅಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉದ್ಯತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ ಆ ಮಾನವಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಆ ವಟವೃಕ್ಷದ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು ಹೊರಟ.

ರಾಜಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನು ಶವವನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದ ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಎದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ "ರಾಜಾ! ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಹು ದುಷ್ಟರವಾದ ಮಹಾ ಅನುಗ್ರಹವು ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ಆಯಿತು! ನಿನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು

ಎಲ್ಲಿರುವನು? ಆಹಾ! ಎಲ್ಲಿಯ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯ?! ಎಲ್ಲಿಯ ಇಂಥ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಸಮಯ? ನೀನು ರಾಜರ ಕುಲಗಳಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಜನರು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಜೀವವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ಉಪಕಾರಮಾಡುವೆ! ಮಹಾನ್ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಹತ್ವವು ಇದೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ! ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ತಪ್ಪಲಾರರು."

ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಆ ಶವವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿಕೊಂಡ. ಅನಂತರ ಆ ಶವಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ, ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಆ ಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯೆ ಇಟ್ಟ. ಅನಂತರ ಅವನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೂದಲಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಶವದ ಮೇಲಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನನಾದ. ಧ್ಯಾನಬಲದಿಂದ ಮಾನವಶವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಬೇತಾಳನನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ. ಮೊದಲು ಈ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಕಪಾಲದಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ. ಅನಂತರ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹೊಸ ದಂತಪುಷ್ಪಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದ. ರಕ್ತದ ಸುಗಂಧಲೇಪನ ಮಾಡಿದ. ಮಾನವ ನೇತ್ರಗಳ ಧೂಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ನರಮಾಂಸದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ "ರಾಜಾ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರಾಧಿರಾಜನಿಗೆ ನೀನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು. ಅದರಿಂದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ವರಪ್ರದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ."

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು ಬೇತಾಳನ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ "ಹೇ ಮಹಾತ್ಮ! ಆ ರೀತಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಮೊದಲು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ. ಅನಂತರ ನಾನು ಹಾಗೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ."

ಆಗ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೋರಲು ಬಿದ್ದನು. ಆಗ ರಾಜನು ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಖಡ್ಗಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿದ. ನಂತರ ಎದೆಯನ್ನು

ಬಗೆದು ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಳೆದು, ಆ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಅವನ ಶಿರವನ್ನೂ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂತಗಣಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಲು, ಬೇತಾಳನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಆ ಮಾನವಶವದೊಳಗಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. "ರಾಜಾ! ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಧರಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗುವ ಯಾವ ಬಯಕೆಯಿತ್ತೋ ಆ ಉದ್ದೇಶವು, ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೋ".

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ರಾಜನು ಹೇಳಿದ "ಯೋಗೀಂದ್ರ! ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಯಾವ ಅಭೀಷ್ಟವು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಆದರೂ ಅಮೋಘ ವಚನನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ಕಥೆಗಳು ಮತ್ತು ಉಪಸಂಹಾರ ರೂಪವಾದ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆ ಕಥೆಯೂ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತವೂ ಪೂಜನೀಯವೂ ಆಗಲಿ.

ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಬೇತಾಳನು ಮಾನವಶವದಿಂದ ಹೊರಹೋಗಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಯೋಗಮಾಯೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು.

ಸಕಲದೇವಗಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ರಾಜಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರನು ಆದೇಶವಿತ್ತನು. "ವತ್ಸ ವಿದ್ಯಾಧರಮಹಾರಾಜಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟವಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಪಟಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ನೀನು ಕೊಂದಿದ್ದು ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು. ಮೈಚ್ಛರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಲು ಹಾಗೂ ದುರಾಚಾರಿಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡಲು ನೀನು ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಇಬ್ಬರೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ, ನನ್ನ ಅಂಶದಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಭೂಮಂಡಲದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನೂ ಪಾತಾಳಲೋಕವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜನಾಗುವೆ. ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಸ್ವರ್ಗೀಯಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಅವಿಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ. ನಾನು ನೀಡುವ ಈ 'ಅಪರಾಜಿತ'ವೆಂಬ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಇದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾನು ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಶಿವನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ರತ್ನಪ್ರಾಯವಾದ ಆ ದಿವ್ಯ ಖಡ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಆಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶಿವನನ್ನು ತನ್ನ ವಚನಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲು, ಅವನು ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯನಾದನು.

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಗಲು ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ತನ್ನ ನಗರವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಪುರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವವಾಡಿ ರಾಜನನ್ನು ಸಂಪೂಜಿಸಿದರು. ಆಗ ಅವನು ಸ್ನಾನ, ದಾನ, ಶಿವಪೂಜೆ, ಗೀತೆ, ನರ್ತನ, ವಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದ ಆ ದಿನವನ್ನು ಕಳೆದನು.

Vethalapanchavimshathi

Kathopakrama

On the bank of River Godavari, there was a country named 'Pratishtaana'.

Son of Vikramasena named 'Trivikramasena' a celebrated king equaling Indra in valor ruled that country. When the king attended the court, a Buddhist mendicant (Bhikshu) named Kshaantisheela daily visited the king and offered him a fruit. The king just took the fruit and handed it over to the treasurer who was standing next to him. In this manner twelve years passed.

One day the mendicant as usual gave the fruit to the king and left the court premises. On that day, the king gave that fruit to a 'performing monkey cub' which had escaped from its guardian and had entered the court by chance. The moment the monkey ate it, a priceless excellent precious stone fell out of the bitten fruit. The king saw that and questioned the treasurer-'Where have you kept the fruits offered by the mendicant which I handed over to you daily?' The treasurer answered with

fear—"Lord! I threw all the fruits through the window into the treasury. If permitted, I will go and search for them."

He went out permitted by the king and returned within some seconds and said—"Lord! I found a heap of rotten fruits and countless precious stones shining in their midst."

The king ordered the gems to be placed in the treasury.

Next day, when the mendicant came, the king said to him. "Hey Bhikshu! Why do you serve me like this spending so much wealth? If you do not tell me the reason for your action. I will not accept any more fruit from you."

The mendicant took the king to an isolated place and said. "O Brave one! There is some achievement that can be completed only with the help of a courageous king like you." The king agreed to help. The mendicant was happy and said to the king again—"Lord! You should meet me in the large cremation ground, under the fig tree, on the forthcoming fourteenth night of the dark half of the lunar month." The king promised to meet him as requested and the mendicant Shaantisheela returned to his monastery happily.

On the fourteenth day of the dark half of the lunar month the honorable king remembered the request of the mendicant; wore a blue turban on his head; held a sword in his hand; and went to the cremation ground at night fall. He searched for the mendicant here and there in that cremation ground; found him sitting under a fig tree reciting some chants.

He approached him and said—"Bhikshu! I have come as I promised! What do you want me to do now? Tell me!"

The Bhikshu saw the king; was very happy and said—"King! If you want to please me, go in the southern direction alone towards that Shimshapaa tree at a distance; bring me the corpse hanging there; and thus help me."

The king who never broke any promise he ever made, heard his words, said "So be it"; and walked in the southern direction. After he walked in that cremation ground alone like this for some distance, he saw a Shimshapaa tree and a corpse hanging from that tree. He climbed the tree; cut the rope tied to the corpse; and made it fall on the ground. The moment the corpse touched the ground; it cried loudly as if it had become alive. Then the king climbed down the tree; wondered if the person was alive; and touched it moved by kindness. Immediately the corpse laughed uproariously.

The king then understood the corpse to be possessed by a spirit (Vetaala) and said without fear-

"Why are you laughing? Come on, let us go".

Before he finished his words he saw the corpse had vanished from the ground. He looked up and found that the corpse was hanging from the tree as before.

Again the king climbed up the tree; brought down the corpse with great effort; placed it on his shoulder and started walking silently.

The minds of the brave ones are harder than the diamond and never tremble in fear.

The spirit spoke to him through the corpse's mouth-

'King! You are undergoing an unnecessary strain. So let me entertain you with a story. Listen-

Vishnuswamy-Katha

There was a city in Kusumapura. It was ruled by a king named Dharaneevaraaha. His kingdom provided shelter to many Brahmins. There was a Brahmin's colony named Brahmasthala. There lived a Brahmin named Vishnuswamy. He had a wife, as Svaahaa to God of Fire. He had four sons.

Vishnu Swamy died. All his wealth was taken away by his relatives. Then, these four sons discussed with each other for the future course of action. "There is nothing here for us. Let us go out of this place." Having decided thus, they travelled for many days and reached a village named Yajnasthala where their maternal grandfather had lived. But as he was no more, their uncles had to care for them. The boys continued their studies in that place. But as days went by they were disregarded by their uncles and were neglected in the matters of food, clothing etc.

Humiliated by the disregard of their relatives, they all met at night to discuss their plight. The eldest of them said-"Brothers! What to do? Know everything to be the fate! In this world no one can do anything for anyone. Today I was wandering in the forest worried about all this. There I happened to see a dead man with all his limbs loose and spread out. I wished for such a freedom and

thought-“This fellow is blessed indeed. He has nothing more to worry about anything.’ I decided to end my life there itself; tied a cloth to the branch of the tree; tied the other end to my neck like a noose; and hung myself. The cloth tore off and I fell on the ground unconscious but not dead. When I woke up I saw a certain kind man fanning me and sprinkling water on my face to regain my consciousness.

He told me-“Friend! Tell me! You look like an educated person! Why do you grieve and for whose sake? A man who does good deeds gets happiness; a man who does bad deeds gets pain; that is all. If you are trying to commit suicide due to some suffering, then do good deeds. Why do you want to kill yourself and live in the hell after death?” He consoled me like this and went away. I decided not to give up my life and came here. If the fate decides, one cannot even die. Now I will perform penance in some sacred place and burn the body through penance so that I will not be tormented by poverty again. His younger brothers said-“revered one”! Why should learned men suffer without money? Is it not a well-known fact that the wealth is as fickle as the autumn cloud? Though stored and well-protected with effort, it will perish.

Friendship with wicked, love of a prostitute and wealth, never last long. So, a man who is capable of sincere efforts should acquire some talent by which the deer called wealth is caught forcefully and tied to the stake brings forth happiness.”

The eldest felt reassured by their talk and said-“What is such a talent which will get us wealth?” They all discussed for some time and not

able to come to a decision said-“Let us wander all over the earth and learn something good.”

All of them decided to go in different directions in search of some knowledge which could earn them wealth. They fixed a place for meeting and all four of them went off in four directions.

Many days passed. All of them returned and joined together at the place decided for the meeting. They asked each other “What they all have learnt ?”

One of them said-“I have mastered a learning by which if bones of any animal could be collected, I could make it get filled up with flesh and blood.”

Second one said-“I have mastered a learning by which I can produce the skin and hair of the body of an animal which has just flesh and bones.”

Third one said-“I have mastered such a learning by which I can produce sense organs like eyes etc and also other limbs in any animal which has just bones, flesh, blood, skin and hair.”

Fourth one said-“I have mastered such a learning by which I can produce life in an animal with limbs.”

All four decided to test their talents. They searched all over the forest and found the bones of a dead lion. They did not know that the bones belonged to a lion.

One of them collected the bones and filled it with blood and flesh; next one produced the skin and the hair; the third one filled it up with all limbs; fourth one gave life to that form of the lion. Immediately a terrifying lion stood there with long manes, sharp teeth and sharp nails. It killed

instantly all four of them who had made it alive; and ran to the forest. In this manner, the brahmin boys died by giving life to the lion. Who will get happiness by giving life to a wicked animal?

If the fate is contradictory, even talents earned with effort do not help in gaining wealth but lead only towards destruction.

If the divinity which rules all is supportive, the tree of effort, sprinkled by the water of learning and the root surrounded by the water bed of 'good morals' may result in good fruits.

Vetaala finished the story and asked the king- "King! remember the curse and tell me; who has made the worst mistake in causing the lion alive?"

The King thought silently- "This Vetaala is going to fly off again. Let it go! I will bring it back again."

He said- "He who filled life into the lion's body is the worst sinner. The others did not know what animal it was and filled it up with blood, flesh, skin, hair and limbs. They cannot be blamed. But the last one, though knowing that it was the body of a lion was hell bent on showing off his talent without bothering about the consequences.

He is the cause of all other brahmin boys getting killed and incurs the sin of brahmahatyaa (brahmin's murder)."

Hearing his words, Vetaala flew back to the tree. The king again went back to the shimshipaa tree to bring it.

Kathopasamhara

Seeing the king, Vetala thought thus- 'I am pleased with the noble characters of this great

king. Therefore I will cheat that deceitful mendicant and bestow the Siddhi (result) of this task to this king for the good of the world'. Thus thinking the Vetala said to the king-'King! Though exhausted by walking to and fro in this cremation ground in this terrifying dark night, you look happy only. You do not feel disturbed in any way. I am amazed at your determination. I am pleased also by your courage. You take this corpse and go. I will also leave. But follow my instructions carefully. That mendicant for whose sake you are taking this corpse is a wicked man. Tonight he will invite me to manifest in this corpse and will worship me. He wants to offer you to me by killing you. He will ask you to lie down on the ground, prostrate and salute the deity. At that time you tell that wicked man-'I do not know how to salute. Please show me how to do it'. When he prostrate on the ground and shows you how to do it, you take your sword and chop off his head. The emperorship of Vidyadhara desiring for which he is doing all these efforts will then belong to you. Otherwise this mendicant will kill you and fulfill his desire. That is why I delayed you all this time breaking you silence again and again. May you succeed, go now.'

Vetala left the corpse and vanished.

The king understood by the words of Vetala, the wicked nature of the mendicant and his evil plan to kill him to get his desire fulfilled. Pleased at heart by the Vetala's timely advice, he walked towards the fig tree ready to face the evil mendicant.

King Vikramasena carried the corpse on his shoulder and went to the fig tree in the cremation ground where the mendicant Kshaantisheela was waiting for him on that new moon night. The mendicant was seated inside the mandala. The mendicant got up as soon as he saw the King. He said—"King! You have done a great service to me not possible for anyone else on this earth. Who can equal you? What sort of a great task this is! What sort of a time and place this is! It is true indeed when they praise you as the greatest among kings! Who else will neglect one's own comforts and do service to others? This is greatness of the great men that they do not swerve from completing the intended task even at the cost of their own lives." The mendicant was happy that his wish was getting fulfilled. He got the corpse on the shoulder of the king down on to the ground. He bathed the corpse; garlanded it; and placed it inside the circle. He then applied ashes all over his body; wore a sacred thread made of hair; covered himself with the cloth which was on the corpse.

Then by the power of meditation, the mendicant worshipped the spirit inside the corpse in the due manner. He offered Arghya (water) from the skull-bowl; flower from the clean new teeth; application of fragrant paste with blood; fragrant smoke from human eye; flesh as food; finished the worship and said to the King who was seated nearby- "King! Salute this great king of Magical hymns who has manifested in this corpse by falling fully in the ground with all your eight limbs touching the ground. He will give you any boon you desire." The King remembered the warning of

Vetaala and said- “Bhagavan! I do not know how to salute in that manner. You please show me how to do it. Then I will do exactly as you said.” The mendicant showed him the method by himself lying on the ground, prostrate. The King immediately chopped off his head with the sword; tore open his chest and took out the heart and offered the head and the heart to the Vetaala. All the dead spirits praised him with good words. Vetaala was pleased by the king’s action. It spoke to him through the corpse-”King! This mendicant wanted the emperorship of Vidyaadharas. You will get the same after the end of your life as a king on this earth, ask for a boon”.

The King said-”Yogeendra! If you are pleased, what boon will not be possible for me? Yet I ask you this boon; I know your words will not fail. Let these twenty four pleasant stories with questions and answers you told me complete with the twenty-fifth one which fulfilled the desires become famous in the world and become praiseworthy.” Thus prayed by the King, Vetaala said- “King! Let it be so! and came out of the corpse and went back to its abode through Yoga-Maayaa. Lord Shiva appeared there along with his groups of Gods pleased by all this. The king saluted him with devotion. Lord Shiva said-”Well-done my child! You have killed the deceitful ascetic who wanted to attain the emperorship of Vidyaadharas. You and Vikramaaditya have been created with my essence to subdue the demons who have taken birth on this earth as lowly beings and for controlling the arrogant wicked men. Therefore you will keep in control the entire earth with its islands and

nether worlds; later become the emperor of Vidyaadharas.

There you will enjoy the pleasures of that world for long and renounce them by your own will and will get absorbed in me at the end. Accept this sword named 'Aparaajita (unconquerable)'. With the help of this sword you will be able to accomplish whatever I told you. Lord Shiva gave him the sword. The king offered him flowers of hymns. Lord Shiva disappeared along with the Gods.

After all the work was completed, and the night disappeared, the King entered his city in the morning. The people of his city welcomed him with festivities. He spent the day taking bath; charity; worship of Shiva; music and songs.

द्वितीयः पाठः

शुकनासोपदेश-सङ्ग्रहः

पीठिका

एषः कथाभागः बाणभट्ट-विरचित-कादम्बरी-गद्य-काव्यात्
स्वीकृतः । अस्मिन् काव्ये चन्द्रापीडः, पुण्डरीकश्च नायकौ ।

तारापीड-महाराजस्य पुत्रः चन्द्रापीडः । चन्द्रापीडः बाल्यादपि
कुशलः, बुद्धिमान् च । श्रेष्ठ-गुरूणां सकाशे सर्वविध-विद्या अधीत्य
विद्यया, विनयेन च विभूषितः अभवत् । तस्य यौवनं, चातुर्यं
सर्वविद्या-कुशलतां च समीक्ष्य महाराजः तारापीडः तस्य
यौव्वराज्याभिषेकं कर्तुम् इषेत् । तस्मिन् समये स्वपुत्रस्य चन्द्रापीडस्य
कृते मन्त्रिणः शुकनासस्य उपदेशः अत्यन्तम् आवश्यकः इति विचिन्त्य
तं शुकनासस्य समीपं प्रेषयामास । तत्र शुकनासः चन्द्रापीडम्
बहुसमीचीनतया उपदिदेश । स च उपदेशः शुकनासोपदेशः इत्येव
अत्यन्तं प्रसिद्धः ।

‘यौवनं धनस्मपत्तिः प्रभुत्वम् अविवेकिता ।

एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम्’ ॥

इत्युक्तप्रकारेण यौवने वर्तमानस्य मनुष्यस्य बुद्धिः सामान्यतया
धनसम्पत्त्यादिभिः चञ्चला अविवेकभूयिष्ठा च भवति । अतः अहङ्कारेण
स्वकर्तव्यानां ज्ञानं नश्यति । तस्मिन् समये गुरूणां, ज्येष्ठानां च सूक्तं
मार्गदर्शनम्, आवश्यकम् । इदानीमपि शुकनासोपदेशस्य अध्ययनेन पुनः
पुनः चिन्तनेन च अस्माकं बुद्धिः शुद्धा, निशिता, सकल-सञ्जन-

प्रशंसनीया, सर्व-विध-समस्या-परिहारकुशला, जीवननिर्वहणे बहुसमर्था च भविष्यति इति सुविदितम् । अतः पदवी-कक्षायाम् अध्ययनं कुर्वतां युवच्छात्राणामपि एष उपदेशः अत्यन्तं सूक्तः इति प्रतिभाति । तदर्थमेव शुकनासोपदेशस्य भागः अत्र पाठ्यांशत्वेन प्रदत्तः ।

* * *

१) एवं समतिक्रामत्सु दिवसेषु राजा चन्द्रापीडस्य यौवराज्याभिषेकं चिकीर्षुः प्रतीहारान् उपकरण-संभार-संग्रहार्थम् आदिदेश। समुपस्थित-यौवराज्याभिषेकं च तं कदाचिद् दर्शनार्थम् आगतम् आरूढविनयमपि विनीततरं-कर्तुम् इच्छन् शुकनासः सविस्तरमुवाच-, तात चन्द्रापीड, विदितवेदितव्यस्य अधीत-सकल-शास्त्रस्य ते नाल्पम् अपि उपदेष्टव्यमस्ति। केवलं च निसर्गत एव अभानुभेद्यम् अप्रदीप-प्रभापनेयम् अतिगहनं तमो यौवनप्रभवम् । अपरिणामोपशमो दारुणो लक्ष्मीमदः। अनञ्जनवर्ति-साध्यम् अपरम् ऐश्वर्यतिमिरान्धत्वम् । इत्यतो विस्तरेणाभिधीयसे।

२) गर्भेश्वरत्वम् अभिनवयौवनत्वम् अप्रतिमरूपत्वम् अमानुषशक्तित्वं चेति महतीयं खलु अनर्थ-परम्परा । सर्वाविनयानाम् एकैकमपि एषामायतनम्, किमुत समवायः। यौवनारम्भे च प्रायः शास्त्र-जल-प्रक्षालन-निर्मलापि कालुष्यमुपयाति बुद्धिः। अपहरति च वात्येव शुष्कपत्रं समुद्भूत-रजोभ्रान्तिः अतिदूरम् आत्मेच्छया यौवनसमये पुरुषं प्रकृतिः । नाशयति च दिङ्मोह इव उन्मार्गप्रवर्तकः पुरुषम् अत्यासङ्गो विषयेषु ।

३) भवादृशा एव भवन्ति भाजनानि उपदेशानाम् । अपगतमले हि मनसि स्फटिकमणाविव रजनिकर-गभस्तयो विशन्ति सुखेन

उपदेशगुणाः। गुरुवचनम् अमलमपि सलिलमिव महदुपजनयति श्रवणस्थितं शूलम् अभव्यस्य । इतरस्य तु करिण इव शंखाभरणम् आननशोभा-समुदयम् अधिकतरम् उपजनयति । हरति अतिमलिनम् अन्धकारमिव दोषजातं प्रदोष-समय-निशाकर इव गुरुपदेशः प्रशमहेतुर्वयः परिणाम इव पलित-रूपेण शिरसिज-जालम् अमलीकुर्वन् गुणरूपेण तदेव परिणमयति। अयमेव च अनास्वादित-विषयरसस्य ते काल उपदेशस्य। विषय-विष-सम्मूर्च्छिते हि हृदये जलमिव गलति उपदिष्टम् । अकारणं च भवति दुष्प्रकृतेः अन्वयः श्रुतं च अविनयस्य। चन्दन-प्रभवो न दहति किमनलः? किं वा प्रशमहेतुनापि न प्रचण्डतरीभवति वडवानलो वारिणा?

४) गुरुपदेशश्च नाम पुरुषाणाम् अखिल-मल-प्रक्षालन-क्षमम् अजलं स्नानम्, अनुपजात-पलितादि-वैरूप्यम् अजरं वृद्धत्वम्, असुवर्णविरचनम् अग्राम्यं कर्णाभरणम्, अतीतज्योतिः आलोकः, नोद्वेगकरः प्रजागरः । विशेषेण तु राज्ञाम् । विरला हि तेषामुपदेष्टारः। प्रतिशब्दक इव राजवचनम् अनुगच्छति जनो भयात् । उद्दाम-दर्प-श्वयथु-स्थगितश्रव-विवराश्च उपदिश्यमानमपि ते न शृण्वन्ति । शृण्वन्तोऽपि च गजनिमीलितेन अवधीरयन्तः खेदयन्ति हितोपदेश-दायिनो गुरुन् । अहंकार-दाह-ज्वर-मूर्च्छान्धकारिता विह्वला हि राजप्रकृतिः, अलीकाभिमानोन्मादकारीणि धनानि, राज्य-विषय-विकार-तन्द्रा-प्रदा राजलक्ष्मीः ।

५) आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनिवेशी लक्ष्मीमेव प्रथमम् । इयं हि खड्ग-मण्डलोत्पल-वन-विभ्रम-भ्रमरी लक्ष्मीः क्षीरसागरात् पारिजात-पल्लवेभ्यो रागम्, इन्दुशकलादेकान्तवक्रताम्, उच्चैःश्रवसः

चञ्चलताम्, कालकूटात् मोहनशक्तिम्, मदिराया मदम्, कौस्तुभमणेः नैष्ठुर्यम्, इत्येतानि सहवास-परिचय-वशात् विरहविनोदचिह्नानि गृहीत्वैव उद्गता । न हि एवं विधम् अपरिचितमिह जगति किञ्चिदस्ति यथेयमनार्या । लब्धापि खलु दुःखेन परिपाल्यते । दृढगुण-संदान-निस्पन्दीकृतापि नश्यति । न परिचयं रक्षति । नाभिजनमीक्षते । न रूपमालोकयते । न कुलक्रममनुवर्तते । न शीलं पश्यति । न वैदग्ध्यं गणयति । न श्रुतमाकर्णयति । न धर्ममनुरुध्यते । न त्यागमाद्रियते । न विशेषज्ञतां विचारयति । नाचारं पालयति । न सत्यमनुबुध्यते, न लक्षणं प्रमाणीकरोति । गन्धर्व-नगर-लेखेव पश्यत एव नश्यति ।

६) एवं विधयापि च अनया दुराचारया कथमपि दैववशेन परिगृहीता विक्लवा भवन्ति राजानः । सर्वाविनयानाम् अधिष्ठानतां च गच्छन्ति । मिथ्या-माहात्म्य-गर्वनिर्भराश्च न प्रणमन्ति देवताभ्यः, न पूजयन्ति द्विजातीन्, न मानयन्ति मान्यान्, नार्चयन्ति अर्चनीयान्, नाभिवादयन्ति अभिवादनाहान्, नाभ्युत्तिष्ठन्ति गुरून्, अनर्थक-आयास-अन्तरित-उपभोग-सुखम् इति उपहसन्ति विद्वज्जनम्, जरा-वैक्लव्य-प्रलपितमिति पश्यन्ति वृद्धोपदेशम्, आत्मप्रज्ञापरिभव इति असूयन्ति सचिवोपदेशाय, कुप्यन्ति हितवादिने ।

७) सर्वथा तमभिनन्दन्ति, तमालपन्ति, तं पार्श्वे कुर्वन्ति, तं संवर्धयन्ति, तेन सह सुखमवतिष्ठन्ते, तस्मै ददति, तं मित्रतामुपजनयन्ति, तस्य वचनं शृण्वन्ति तत्र वर्षन्ति, तं बहु मन्यन्ते, तम् आसताम् आपादयन्ति योऽहर्निशम् अनवरतम् उपरचिताञ्जलिः अधिदैवतमिव विगतान्यकर्तव्यः स्तौति, यो वा माहात्म्यमुद्गावयति ।

८) आभिचारक्रियाः क्रूरैकप्रकृतयः पुरोधसो गुरवः, पराभिसंधानपरा मन्त्रिण उपदेष्टारः, सहज-प्रेमार्द्र-हृदयानुरक्ता भ्रातर उच्छेद्याः ।

९) तदेवं प्राये अतिकुटिल-कष्ट-चेष्टा-सहस्र-दारुणे राज्यतन्त्रेऽस्मिन् महामोह-कारिणि च यौवने कुमार, तथा प्रयतेथा यथा नोपहस्यसे जनैः, न निन्द्यसे साधुभिः, न धिक्क्रियसे गुरुभिः नोपालभ्यसे सुहृद्भिः, न शोच्यसे विद्वद्भिः, न प्रतार्यसेऽकुशलैः नावलुप्यसे सेवकवृक्कैः, न वञ्च्यसे धूर्तैः, न प्रलोभ्यसे वनिताभिः, न विडम्ब्यसे लक्ष्म्या, न नर्त्यसे मदेन, नोन्मत्तीक्रियसे मदनेन, नाक्षिप्यसे विषयैः, नावकृष्यसे रागेण, नापह्नियसे सुखेन ।

१०) कामं भवान् प्रकृत्यैव धीरः, पित्रा च समारोपित-संस्कारः, तरल-हृदयम् अप्रतिबुद्धं च मदयन्ति धनानि, तथापि भवद्गुणसन्तोषो मामेवं मुखरीकृतवान् ।

११) इदमेव च पुनःपुनरभिधीयसे । विद्वांसमपि सचेतनमपि महासत्त्वमपि अभिजातमपि धीरमपि प्रयत्नवन्तमपि पुरुषमियं दुर्विनीता खलीकरोति लक्ष्मीरिति । सर्वथा कल्याणैः पित्रा क्रियमाणम् अनुभवतु भवान् यौव-राज्याभिषेक-मङ्गलम् । कुल-क्रमागताम् उद्वह पूर्व-पुरुषैरूढां धुरम् । अवनमय द्विषतां शिरांसि । उन्नमय स्वबन्धुवर्गम् । अभिषेकानन्तरं च प्रारब्ध-दिग्विजयः परिभ्रमन् विजितामपि तव पित्रा सप्तद्वीप-भूषणां पुनर्विजयस्व वसुन्धराम् । अयं च ते कालः प्रतापमारोपयितुम् । आरूढ-प्रतापो राजा त्रैलोक्यदर्शीव सिद्धादेशो भवति इत्येतावत् अभिधाय उपशशाम ।

೧೨) उपशान्तवचसि शुक्रनासे चन्द्रापीडः ताभिः उपदेशवाग्भिः प्रक्षालित इव, उन्मीलित इव, स्वच्छीकृत इव, निर्मृष्ट इव, अभिषिक्त इव, अभिलिप्त इव, अलङ्कृत इव, पवित्रीकृत इव, उद्भासित इव प्रीतहृदयः मुहूर्तं तत्रैव स्थित्वा स्वभवनमाजगाम ।

ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ ಸಂಗ್ರಹ

ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜನಾದ ತಾರಾಪೀಡನ ಮಗ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಉತ್ತಮಗುಣಗಳ ನಿಧಿ. ವಿದ್ಯಾವಂತ, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಕುಶಲ, ಚತುರಮತಿ. ವಿದ್ಯಾತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾರಾಪೀಡನು ಬಹಳ ಆನಂದದಿಂದ ಉಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದನು.

1) ಅಭಿಷೇಕದ ದಿನವು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ದಿನ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು, ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುಕನಾಸನನ್ನು ಕಾಣಲು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು. ರಾಜಕುಮಾರನು ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ ಯುವಕ. ಆದರೆ ರಾಜನ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಉಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದು ಅರಿತ ಶುಕನಾಸನು ರಾಜತಂತ್ರದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

‘ಮಗು, ಚಂದ್ರಾಪೀಡ, ನೀನು ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಕುಶಲನಾಗಿರುವಿ. ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವಿ. ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರೂ, ಯಾವನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಅಹಂಕಾರವು ಎಂಥವರ ಅರಿವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುತ್ತದೆ. ಅದೊಂದು ಕತ್ತಲು. ಯಾವುದೇ ದೀಪ ಬೆಳಗಿದರೂ ನೀಗದು. ಎಂಥಹ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಬೆಳಕಿನ ಮಣಿಗೂ ಕರಗದು. ಸೂರ್ಯನೇ ಉದಿಸಿದರೂ ಅಳಿಯದು.

ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಹಂಕಾರ ಬಹಳ ಆತಂಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತದ್ದು. ಅದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಣವೆಂಬುದು

ಮನುಷ್ಯನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುರುಡಾಗಿಸುವ ಅಂಧಕಾರ. ಯಾವ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಲೂ ಈ ಕುರುಡತನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲಾಗದು. ಈ ಅಹಂಕಾರವು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೊಳೆ. ಯಾವ ಆರೈಕೆಯೂ ಇದನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸದು. ಅದರ ಕಾವು ತೀವ್ರ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳೆಂಬ ವಿಷಗಳೆಲ್ಲದರ ಹಿರಿಯ ವಿಷವದು. ಯಾವ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಲೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲಾಗದು. ಯಾವುದೇ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಬಗ್ಗದು. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮೈತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡರೂ ಈ ಕೊಳೆಯು ಹೋಗದು.

ರಾಜ್ಯಸುಖದ ಮತ್ತು ಹಗಲಿನಲ್ಲೇ ನಿದ್ರೆ ಬರಿಸುತ್ತದೆ. ಇರುಳು ಕಳೆದು ಹಗಲಾದರೂ ಘೋರನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೇ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ನನಗೆ.

2) ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ, ನವ ಯೌವನ, ಅನುಪಮವಾದ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯ, ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಪತ್ತುಗಳ ಸರಮಾಲೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ಮನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯ. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆಯೇ ಇದ್ದರಂತೂ ಊಹಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಯೌವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರಿವೆಂಬ ಶುದ್ಧನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದರೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಶುದ್ಧವಾಗದು. ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿಯು ಮಾನವನನ್ನು ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವಂತೆ, ಅತಿಯಾದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ಜೀವನದ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸಿ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯೌವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಂಕು ಕವಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕುಣಿಸಿ ಗಾಳಿಯು ಒಣಗಿದ ತರಗಲೆಯನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಂತೆ ಎತ್ತೆತ್ತಲೋ ಒಯ್ಯುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯು ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವಂತೆ ಆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ಅವನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.

3) ನಿನ್ನಂಥಹ (ಸಹೃದಯರು) ಮಾತ್ರವೇ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಪಟಿಕಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ದೋಷವಿಲ್ಲದ

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಉಪದೇಶದ ಗುಣಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಡಮೂಡುತ್ತವೆ. ಗುರುಗಳ ಮಾತು ನಿರ್ಮಲವಾದರೂ ಅಯೋಗ್ಯನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ, ಕಿವಿಗೆ ಸುರಿದ ತಿಳಿನೀರಿನಂತೆ ಚುಚ್ಚುವ ಶೂಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯನಿಗಾದರೋ, ಆನೆಯ ಕಿವಿಯ ಶಂಖಾಭರಣದಂತೆ, ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯ ಕಗ್ಗತ್ತಲನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಕಳೆಯುವಂತೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ತೀವ್ರವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಈ ಗುರೂಪದೇಶ. ವಯಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕೂದಲು ಪಕ್ಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಂಡು ಬಿಳಿಯಾಗುವಂತೆ, ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಸಮಾಧಾನ, ತಾಳ್ಮೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಮೂಡುತ್ತವೆ.

ನೀನಿನ್ನೂ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲು ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ. ವಿಷಯಸುಖಭೋಗಗಳೆಂಬ ವಿಷದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮೂರ್ಛಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಉಪದೇಶವು ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೇನು? ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದರೇನು? ವಿನಯವು ಸುಳಿಯಲಾರದು. ಬೆಂಕಿಯು ಚಂದನವನವನ್ನು ಸುಡದಿದ್ದೀತೆ? ನೀರು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಇಂಗಿಸುವಂತದ್ದಾದರೂ, ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ವಡವಾನಲವನ್ನು ಇಂಗಿಸುವುದೇ? (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನಂದಿಸುವ ಆ ನೀರಿಗಿಂತಲೂ ವಡವಾನಲದ ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲವೇ?)

4) ಗುರೂಪದೇಶವು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯುವ ನೀರಿಲ್ಲದ ಸ್ನಾನ. ಕೂದಲು ನೆರೆಯದೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಸವೆಯದೆ ಆವರಿಸುವ ಮುಪ್ಪು. ಬಂಗಾರವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದ, ಶುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಣಾಭರಣ. ದೀಪವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು. ಆತಂಕವಿಲ್ಲದ ಎಚ್ಚರ. ಈ ಉಪದೇಶವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಾಜರಿಗೇ ಅವಶ್ಯಕ. ರಾಜರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವವರು ಬಹಳ ವಿರಳ. ರಾಜನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವರು ಅವನ ಭಯದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ನುಡಿದಿದ್ದನ್ನು 'ಹೌದು, ಹೌದು', ಎಂದು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಷ್ಟೆ. ಅತಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವವೋ ಏನೋ, ಅವರ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶವು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಉಬ್ಬುಗಳು ತಡೆಯೊಡ್ಡುತ್ತವೆ) ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಆನೆಯು ಓರೆನೋಟದ ಮೂಲಕ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೋಡುವಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ

ಗುರುಗಳನ್ನೇ ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇಂಥದ್ದು. ಅಹಂಕಾರದ ಕಾವು ಜ್ವರದಂತೆ ಏರಿ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಣವು ದುರಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಹುಚ್ಚಿಬ್ಬಿಸುವಂತದ್ದು. ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರವೆಂಬ ವಿಷವಿಕಾರದಿಂದ ತೂಕಡಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವಂತದ್ದು.

5) ನೀನು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾದವನು. ಮೊದಲಿಗೆ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೇ (ಸಂಪತ್ತನ್ನೇ) ಗಮನಿಸು. ಇವಳು ಸೈನಿಕರ ಕತ್ತಿಗಳೆಂಬ ನೈದಿಲೆಯ ವನದಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತಾ ವಿಹರಿಸುವವಳು. ಇವಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ. (ಅಲ್ಲವೇ?) ಹಾಗಾಗಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಜನಿಸಿದ ಎಲ್ಲರ ಪರಿಚಯದ ಚಿಹ್ನೆಯೆಂಬಂತೆ ಕೆಲವು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿನೊಂದಿಗೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಪಾರಿಜಾತದ ಹೂವಿನ ಕೆಂಪನ್ನು ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ). ಚಂದ್ರನಿಂದ ವಕ್ರತೆ, ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸಿನಿಂದ (ದೇವಲೋಕದ ಕುದುರೆ) ಚಂಚಲತೆ, ಕಾಲಕೂಟವಿಷದಿಂದ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ, ಮದ್ಯದ ಮಾದಕತ್ವ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯ ಕಾರ್ಥಿಣ್ಯ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ನಂದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಕೇವಲ ಭೌತಿಕವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ಹಣದಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ವಸ್ತು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾರ ಗುರುತೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಹಣ ಕೈಗೆ ಬಂದರಂತೂ, ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ. ಬಲವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದರೂ ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾರ ಪರಿಚಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಕುಲೀನನನ್ನೂ ಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದವನ ಬಗ್ಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಂಬುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ತುಂಬ ಬಲ್ಲವರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದು. ಲಕ್ಷಣವಂತನನ್ನೇ

ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಗಂಧರ್ವ ನಗರದಂತೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. (ಆಗಸದಲ್ಲಿನ ಮೋಡಗಳು-ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು, ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ನೋಡುವವರ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಗರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.)

6) ಹೀಗಿರುವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ರಾಜರು ಹುಚ್ಚರಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಅವಿನಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯತಾಣವಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಬಗೆಯುವ ಇವರು ಗರ್ವದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ನಮಿಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸರು. ಹಿರಿಯ ಸನ್ಮಾನ್ಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸರು. ಪೂಜ್ಯರನ್ನು ಪೂಜಿಸರು. ನಮಸ್ಕಾರಾರ್ಹರನ್ನು ಬಾಗಿ ನಮಿಸಲಾರರು. ಗುರುಗಳೆದುರು ನಿಂತು ತಲೆ ಬಾಗರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೋದಿದ ವಿಧ್ವಾಂಸರನ್ನು, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ವೃಥಾವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದವರೆಂದು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿರಿಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ವಯಸ್ಸಾದವರು ಏನೋ ಬೊಗಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಗೊಣಗುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಉಪದೇಶ, ಇವರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸೋಲು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿತ ನುಡಿಯುವವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

7) ಆದರೆ ಯಾರು, ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಇಂಥ ರಾಜರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೋ, ಯಾರು ರಾಜರಲ್ಲಿರದ ದೊಡ್ಡತನವನ್ನು ಇದೆಯೆಂದು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂಥಹವರನ್ನೇ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಅಂಥಹವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಆನಂದದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮಾತನ್ನೇ ಕೇಳಿ, ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನೇ ಆಪ್ತರೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

8) ಇಂಥಹ ರಾಜರಿಗೆ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟ ಪುರೋಹಿತರು ಗುರುಗಳು. ಬೇರೆಯವರ ದೋಷಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾ ಇವರನ್ನು

ಉಬ್ಬಿಸುವ ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ಉಪದೇಶಕರು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಯೋರುವ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಂತಿರುವವರು ಇವರ ಶತ್ರುಗಳು.

9) ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕುಟಿಲವಾದ ಸಹಸ್ರಾರು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಮೋಹವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರಬೇಕು. ಸಾವಾನ್ಯಜನರೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನನ್ನು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುವಂತಾಗಬಾರದು. ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಬಾರದು. ಗುರುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಬಾರದು. ಸ್ನೇಹಿತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಬಾರದು. ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ 'ಅಯ್ಯೋ ಎಂತಹ ರಾಜನಿವ' ಎಂದು ದುಃಖಿಸಬಾರದು. ಅಯೋಗ್ಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಬಾರದು. ಸೇವಕರೆಂಬ ತೋಳಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಬಳಿಸಬಾರದು. ಧೂರ್ತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವಂತಾಗಬಾರದು. ಸಂಪತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ಆಟವಾಡಿಸಬಾರದು. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತಾಗಬಾರದು. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಸುಖವು ನಿನ್ನನ್ನು ಬೇರೆಲ್ಲಿಗೋ ಒಯ್ಯಬಾರದು.

10) ನೀನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಧೀರನಾಗಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಪ್ರಬುದ್ಧನನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು ಮದಮತ್ತನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಾನು ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

11) ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿನಗೆ ಹೇಳುವುದಿಷ್ಟೆ, ಹಣವು ಎಂಥವನನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪಂಡಿತನೇ ಆಗಲಿ, ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವವನೇ ಆಗಲಿ, ವೀರನೇ ಆಗಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೇ ಆಗಲಿ, ಧೀರನೂ, ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲನೂ ಆಗಿರಲಿ-ಯಾರನ್ನೇ ಆದರೂ, ಅತ್ಯಂತ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾದ ಸಂಪತ್ತು ದುಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಭಿಷೇಕದ ಆನಂದವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸು. ನಿನ್ನ ಪೂರ್ವಿಕರಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರು. ಕೇಡನ್ನೆಣಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳ ಶಿರಸ್ಸು ಬಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧುಮಿತ್ರರ

ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ಸಮಗ್ರ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವ ಧೀರ. ನಿನ್ನ ಅಭಿಷೇಕ ಮಂಗಲ ಮಹೋತ್ಸವದ ನಂತರ ನೀನೂ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ತೆರಳು. ತಂದೆಯ ದಿಗ್ವಿಜಯವು ಮಗನಿಂದ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕು. ನಿನ್ನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಇದು ತಕ್ಕುದಾದ ಕಾಲ. ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನು ಮಾತ್ರವೇ ಇತರ ಸಾಮಂತರಾಜರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ. (ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೂತಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುವವನಂತೆ ಇರುವ ರಾಜನ ಆದೇಶವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಹಿತವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ ಶುಕನಾಸನು ಸುಮ್ಮನಾದ.

12) ಶುಕನಾಸನ ಹಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಸ್ನಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾದಂತೆ ನಿರ್ಮಲನಾದ. ಅವನಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಂತಾಯಿತು. ಯಾವುದೋ ಹೊಸಬೆಳಕು ಗೋಚರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಉಪದೇಶದಿಂದಂಟಾದ ಹೊಸ ಅರಿವು ಮೈಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಶುಕನಾಸನೊಂದಿಗೆ ಕಳೆದು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು.

Shukanasopadesha Sangraha

1) Thus as the days passed on, the king Tarapida desirous of doing the coronation ceremony of Chandrapida as the Crown-Prince, ordered all the chamberlains to gather together all the things needed for the occasion. Shukanasa, (the experienced minister of Tarapida) who was visited by Chandrapida, whose coronation ceremony was about to begin and who was already humble by the influence of education, wishing to make him more humble spoke to him elaborately, thus. 'Dear Chandrapida, there remains nothing to advise you, who has know what has to be known and who has mastered all the sastras. Still it's natural that the thick darkness of ignorance (Tamas) arising from

youth cannot be dispelled either by the Sun or by the light of a lamp. The intoxication caused due to wealth (Laxmi) has no remedy. The blindness caused due to prosperity, cannot be cured by the eye-salve applied with collyrium. Hence you are being instructed at great length.

2) Born with a silver spoon in the mouth, fresh youth, peerless beauty and superhuman power – is a succession of worst perils. Each one is a source of immodesty; what then to speak collectively of them. At the beginning of youth, the intelligence, even though pure, being washed by expounding the sastras, gets polluted. During the youth, by nature, afflicted by the illusion caused due to sensual desire, carries away a man very far away (from the right path), by its own will, like the wind, blowing away the dry leaf. Too much attachment to sensual pleasures, destroys a man, like the one going astray being mistaken of the right direction.

3) But only men like you are worthy for instructions. Only into the pure mind, easily enter the advices, like the rays of the moon into the crystal stone. The advice of Guru, though pure, causes much pain to the unfortunate person, like the water in the ears. But for fortunate ones, the same, enhances the beauty, like the beauty of the face of an elephant, enhanced by the conches decorating the ears. Teachings of a Guru, removes all the vices like the moon dispelling darkness in the evening. The advice of the Guru is soothing and turns the vice of the youth into virtue like the hair turning grey due to advancing of the age. This is the proper time to advise you, as you have not yet

tasted the sensual pleasures. The advice, conferred on the heart which is unconscious due to the poison of sensual enjoyment, slips out like water. In vain, are the race and scholarliness, for the ill-natured and arrogant (respectively). Doesn't the fire, born out of Sandal wood tree, burn ? Won't the fire Vadavanala (fire under the seabed) blaze more powerfully, even by the water which otherwise is used to put off the fire ?

4) The advice of the preceptor for men, is the bath without water, able to wash away all the impurities. It is the maturity without the deformity like the grey hair and other old age symptoms. It is the decent ear-ornament without any gold composition. It is light excelling that of (light from) the lamp. It is a state of wakefulness without any anxiety. And this is more so with the kings. Few are their advisers. Generally, people due to the fear of the king, follow his words like an echo. Unbridled with pride, they listen not to the advice as if due to their ears being blocked due to swelling. Even though (pretend) listening, like the elephant with half closed eyes, they, insulting the advice-bestowing-preceptors, torment them. Delirious is the very nature of the kings along with the blindness due to the delusion caused due to the fever of fire of ego. Wealth results in intoxication due to false pride and the royal fortune creates lassitude as a result of excitement caused due to royal pleasures.

5) May you behold first the goddess of wealth of noble resolve. This bee-like Laxmi, wandering in the forest of blue lotuses surrounded by the

circular arrays of swords, appears to have come out from milk-ocean, bringing with her, for her amusement of mind, during the separation of constant intimacy, some marks like, 1) the glow from the sprouts of the Parijata tree, 2) excessive crookedness from the moon's digit, 3) fickleness from Uchhaishravas, 4) power to swoon (others) from the Kalakuta poison, 5) a state of drunkenness from wine and 6) hardness from the Kaustubha jewel. There is no one so uncourteous here in the world as this base Laxmi. Though obtained, she is protected with great difficulty. Even though made immovable by the cords of merits like valor, she disappears.

She sustains not, the familiarity. She regards not, the noble. She considers not, the form. Does not follow the family lineage. She looks not, at the character. She does not count on the scholarliness. She does not hear the sacred learning. She does not conform to the virtues. She does not respect the sacrifice (Tyaga). She deliberates not, on the extra-ordinary knowledge. She does not abide by the good practices. She knows no truth. She does not believe in virtues. Like an imaginary city (an optical illusion) in the sky she fades even as we look on her.

6) Thus, by her, the ill-behaved one, by fate, if somehow the kings are favored, they become bewildered. They turn into an abode of all types of immodesty. Weighed down with the false pride, they neither pay homage to gods nor worship the Brahmins, nor honor the honorable, nor worship those who deserve worship, nor speak to those who

are to be spoken to, nor raise to greet their Gurus. They laugh at the learned people as though they have unnecessarily prevented themselves from sensual enjoyments by efforts towards learning. They look at the advice of the elderly persons as though it is blabbering due to the old age induced bewilderment/instability. They are envious of the advice of the ministers as though it is a defeat of their own intelligence, and in this way they become angry towards their own well-wishers.

7) Always they congratulate him, talk about him, take him by their side, to him they bring up, with him they live contentedly, to him they bestow, count him as friends, listen to him, on him they confer, to him they regard, him they think as their relative, who constantly day and night with folded hands, doing nothing else, but, praises them like divinities or proclaims their greatness.

8) For such kings, malignant preceptors expert in sorcery are teachers and the ministers skilled in aligning with the enemies are advisers. For such kings, brothers who are naturally tender-hearted and lovable are worthy to be discarded.

9) Thus, O prince!, in this crooked, countless trouble-bound and terrible monarchical system and in your youth, you should try to conduct yourself in such a way that you are not be ridiculed at by the people, not abused by the pious, not reproached by the elders, not censured by friends, not pitied upon by the learned, not deceived by the skilled, remain out of the influence of the dissolute, not gulped by the wolf-like-servants, not cheated by the cheats, not tempted by the women, not mocked by the

goddess of wealth Lakshmi, not made to dance by Cupid, not intoxicated by pride, not thrown away (from the virtuous path) by sensual pleasures, not angered by material attachments and not bereft of happiness.

10) Fortunately, by nature you are determined and by your father, you are bestowed with Samskara. Riches intoxicate the fickle minded and thoughtless. Pleased by your virtues I became vociferous (to say all this).

11) I tell you this again and again. This immodest Lakshmi corrupts even the learned, the cautious, the magnanimous, the noble, the firm-minded and the industrious. Yet, may you enjoy the consecration of your new prince-hood to be performed by your father with all auspicious commodities. Shoulder the yoke (responsibility) of the earth that has come down to you from your ancestors and which your forefathers have borne. Cause to bend low the heads of your enemies. Uplift your own relatives. After coronation, commencing the victory march, wandering, conquer again this earth, possessed of seven continents, once subdued by your father. This is the time for you to show your valor. A valorous king has his commands fulfilled immediately like the seer of the three worlds. Having said thus, Shukanasa stopped.

12) When Shukanasa had finished his speech, Chandrapida, being pleased by the words of advice, became as if bathed, woken up, cleansed, cleaned, coroneted, anointed, decorated, purified and glittered. (Being absorbed in himself), he stayed there for a moment and came to his palace.

ತೃತೀಯ: ಪಾಠ:

ಭಾರತಸತ್ಯಗ್ರಹೆ - ವನಪರ್ವ

ಕವಿಪರಿಚಯ

ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ :

ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು 1859ರಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುನೆಲ್ವೇಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುನಲ್ವೇಲಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರ ತಂದೆ ಮುತ್ತುಸುಬ್ಬ ಕವಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಕವಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದವರು. ಪಂಡಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರು. ತಂಜಾವೂರಿನ ಸೈಂಟ್ ಪೀಟರ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಾಗಿ 1896ರಲ್ಲಿ ನೇಮಕಗೊಂಡು ಅದೇ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ 1907ರವರೆಗೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಿವಂಗತ ಮಹಾ ಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಕುಪ್ಪುಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದರು. 1907ರ ನಂತರ ಅವರು ಪಚ್ಚೈಯಪ್ಪ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು 1920ರಲ್ಲಿ ಸೇವಾ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನವನ್ನು ನೀಡಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಭಾಗವತ, ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆಧ್ಯಂತ ಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರು. ತಂಜಾವೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಕೊನೆ ಉಸಿರಿರುವವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಂತೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭವಭೂತಿಯ ಎರಡು ನಾಟಕಗಳಾದ ಮಹಾವೀರ ಚರಿತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು. ಆಮೇಲೆ ಮುರಾರಿಯ ಅನರ್ಘರಾಘವ, ರಾಜಶೇಖರನ ಬಾಲಭಾರತ, ಭಟ್ಟನಾರಾಯಣನ ವೇಣೀಸಂಹಾರಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಧಾನ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. 1903ರಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ದಿವಾನರಾಗಿದ್ದ ಕೆ.ಶೇಷಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ತಂಜಾವೂರಿಗೆ

ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದಾಗ ವಿದ್ವತ್ ಸಭೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು. ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿಯವರು ಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿದರು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ದಿವಾನರು 'ಸೂರಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಭಾರತಸರಕಾರವು ಅವರಿಗೆ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿತು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಖ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತಲುಪಬೇಕಾದರೆ ಸರಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ಮೊದಲು 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಅನಂತರ 'ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನ' ಮತ್ತು 'ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ'ಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. 1908 ರಲ್ಲೇ ಮದ್ರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. 1911ರಲ್ಲಿ ಐದನೇ ಜಾರ್ಜ್ ಸಾಹೇಬನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮದರಾಸು ಸರಕಾರವು ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿತು. ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು 'ಜಾರ್ಜ್‌ದೇವ ಶತಕಂ' ಅನ್ನು ಬರೆದರು. ಅದನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಗೂ ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಓದಲಾಯಿತು. ಮದರಾಸು ಸರ್ಕಾರವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಗೌರವಧನವನ್ನೂ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪತ್ರವನ್ನೂ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತು ಪೌಢ ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರವಾದುದು. ಆದರೂ ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವರು ಗದ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದರು. 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಬರೆದು ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು 1928ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ 69ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಧನರಾದರು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರ ಕೃತಿಗಳು

ಮಹಾಕಾವ್ಯ

1. ಭಗವತ್ಪಾದಾಭ್ಯುದಯ
2. ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾಮೃತ

ಲಘುಕಾವ್ಯ

1. ವಿಪ್ರಸಂದೇಶ
2. ಕರುಣಕ
3. ಮಾನಸಸಂದೇಶ
4. ಪ್ರಪನ್ನವಿಭೀಷಣ
5. ವೇಂಕಟೇಶಸ್ತವ
6. ಜಾರ್ಜ್‌ದೇವ ಶತಕ
7. ಗುರುಸ್ತವಮಾಲಾ

ಗದ್ಯ ಕೃತಿಗಳು

1. ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ
2. ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಹ
3. ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ
4. ಭೀಷ್ಮ ವಿಜಯ

ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ

ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಹಾಭಾರತವು ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಸರಳವಾದ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿಯವರನ್ನು 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿತು. ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ

ನಾಟಕಗಳು

1. ದೆಹಲೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
2. ಪೌಲಸ್ತ್ಯವಧ
3. ಘೋಷಯಾತ್ರಾ

ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ

ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ
ಕಾರಿಕೆಗಳು

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು

- ಕೆಳಕಂಡ ಕೃತಿಗಳ ಮೇಲೆ
1. ಅನರ್ಘರಾಘವ
 2. ಬಾಲರಾಮಾಯಣ
 3. ಮಹಾವೀರ ಚರಿತ
 4. ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ
 5. ವೇಣೀ ಸಂಹಾರ
 6. ರತ್ನಾವಳಿ
 7. ಪಾರಿಜಾತ ಮಂಜರೀ

ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮಲ್ಲಿನಾಥನು ಹೇಳಿದ-

“ನಾ ಮೂಲಂ ಲಿಖ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ನಾನಪೇಕ್ಷಿತಮುಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ವಿನಯದಿಂದಲೇ ಅನುಸರಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಓಜೋ ಗುಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

Mahamahopadhyaya Lakshmana Suri (1859-1928)

Mahamahopadhyaya Pandita M. Lakshmana Suri was born in the village of Punalveli, near Sri Villiputtur (the birth place of the great devotee-Andal) belonging to Tirunelveli District in Tamil Nadu. His father Muttusubba Kavi was a great scholar and a renowned poet. Lakshmana Suri studied under Subba Dikshitar of Kadayam. Dikshitar was an eminent scholar in various shastras and a great teacher. Lakshmana Suri made an intensive study of Vyakarana and Vedanta shastras and shaped into an erudite scholar. He worked as a Sanskrit Pandit in Tanjore and other places. He was a poor man rich in scholarship. After retirement from service he delivered discourses on Bhagavadgita, Bhagavata and Vedanta sutras in many places, thus spreading the knowledge he had acquired. Dr. Hultzsech, a German scholar availed the deep learning of Lakshmana Suri, when the former was the chief epigraphist at Madras. The renowned Sanskritist M.M. Kuppuswamy Shastry in whose name stands the research institute at Madras was an illustrious student of the distinguished teacher Lakshmana Suri.

Works : Lakshmana Suri was a prolific writer and has several compositions to his credit. He has written mahakavyas, laghukavyas, abridged versions of the two national epics Ramayana and Mahabharata, dramatic literature and commentaries on plays besides a philosophical treatise based on the upanishats. His literary output is varied, voluminous and erudite. Realising the importance and need of prose works in simple Sanskrit, Pandit Lakshmana Suri narrated the epics in prose. His prose is simple and lucid, yet vigorous and captivating at the same time. His deep knowledge of the Sanskrit grammar is reflected in his writings. The chaste idiom of the Sanskrit language is fully exploited by Sri Lakshmana Suri in his prose versions of the epics.

Bharata Sangraha : Mahabharata is a huge work. It is titled शतसाहस्री संहिता, an epic of one lakh verses. All the eighteen parvas are retold in prose by Lakshmana Suri. The author has focused in attention on the main story line. The merit of this work has received both admiration and appreciation of the Sanskrit world ever since its composition. This work both in parts as well as the whole has been the coveted text book in many universities for graduate and post-graduate courses in the country. Lakshmana Suri's prose works have filled the big deficiency of good prose in Sanskrit literature. Bharata Sangraha has played a vital role in propagating the epic literature in the Sanskrit world.

Mahabharatam : The two great epics the Ramayana and the Mahabharata are recast in

different modes from time to time both in Sanskrit and other Indian languages. They have percolated into the cultural and literary life of the people of the Indian subcontinent. As Oldenburg rightly said- 'In the Mahabharata breath the united soul of India and the individual souls of her people'. Short episodes are picked to elaborate them into lengthy mahakavyas. Bharavi's Kiratarjuniyam, Magha's Shishupalavadham, SriHarsha's Naishadhiyam are some of the examples. Powerful plays with passionate appeal involving important characters surrounding significant situations of the epic are in plenty. Urubhanga of Bhasa. Mukutataditaka of Bana Bhatta illustrate the point. Mahabharata is an immortal work. The appeal of the gigantic epic is unfading. Ananta Bhatta wrote an abridged version of the great epic in the Champu style which is known as Champubharatam. He concentrated on the core-story of the cousins, Pandavas and Kauravas.

वनपर्व

एवं प्रव्रजन्तस्तेऽनुव्रजतः पौराननुनयेन निवर्त्य, आनुयात्रिकै-
रिन्द्रसेनादिभिः कैश्चिद्ब्राह्मणैश्च सह गङ्गातीरे तां निशामनैषुः। परेद्यवि
कृताह्निको राजा तान्द्विजानिदमाह- 'विप्रर्षभाः! प्रतिज्ञासरितमुत्तीर्य,
पुनर्भवतां गोष्ठीं प्रवेष्टुमभिलषामि' इति । 'गुणसिन्धो पौरव!
दानावर्जिता हि द्विजा मदान्धमपि न वर्जयन्ति, किं पुनर्भवन्तम्?
वैखानसवृत्तयो वयं भवतः क्लेशं लघयितुमाशंसामहे' इति तैः प्रत्युक्तः
स पुरोहितमपृच्छत्- 'भगवन्, एवमेते निर्बध्नन्ति । न युक्ता ह्यमीषां
मदग्रे स्वव्यापारेण देहयात्रा । न चाधुना भ्रातृनुपरोद्धुं धृष्णोमि ।

तदेषां भरणोपायं विमृशतु भवान्' इति । अथ तदुपदिष्टेन मन्त्रेणार्यमणमुपस्थाय स तस्मात्ताम्रपात्रमविन्दत् । तत्र पक्कमन्नादिमितमप्याद्रौपदीभोजनमक्षय्यं भवति । तेन ब्राह्मणादीन्संतर्पयन् वनेऽपि स राजा दानपतिर्बभूव । ततः काम्यकं यान्तस्ते मार्गमुपरुन्धति किर्मीराख्ये बकासुरभ्रातरि भीमेन तद्भ्रातुः संस्थानं प्रापिते तद्वनमेत्य, तत्र न्यूषुः ।

स्वपुत्रनिन्दया पाण्डवप्रशंसया च कुपितेन धृतराष्ट्रेण निरस्ते क्षत्तरि युधिष्ठिरसमीपगते तेनैव पुनश्च प्रत्याहूते च सति, तं संध्यर्थं घटमानं मत्वा, ततः प्रागेव वनस्थानपि तानभियोक्तुमुद्युक्तो दुर्योधनो व्यासेन निषिद्धो विरराम । अथ तदाज्ञया 'ज्ञातीनां मिथो भेदो न युक्तः' इत्युपदिशन्मैत्रेयः स्ववाक्यमनादृत्य, स्वरौ ताडयन्तं तं धार्तराष्ट्रहतकम्, 'तवोरुं भीमो भेत्स्यति' इति शप्त्वा जगाम ।

तदनु वनस्थांस्तान्द्रष्टुमागतो हरिस्तेषां तथाविधया दशया कुपितः सन् 'तदानीं साल्ववधव्यग्रतयास्माभिरागन्तुं न पारितम् । अधुना तान्हन्मि' इत्युत्तिष्ठन् 'चतुर्दशे वर्षे सर्वं करिष्यसि' इत्यर्जुनेन सान्त्वितः स्वसारं तत्पुत्रं चादाय द्वारकामाप । तथा धृष्टद्युम्नादयो द्रोणादीनां वधं प्रतिज्ञाय, प्रतिविन्ध्यादिभिर्भागिनेयैः सह स्वमावासमगमन् ।

अथ द्वैतवने वसन्स एकान्ते जातुचित्कृष्णयाभ्यधायि-“आर्यपुत्र, जाने कुरुसदसि भवता सहजं तेजोऽपि पणीकृतम् । अन्यथा 'अत्युत्कटो व्यतिक्रमो दुर्बलमपि विक्रमयति' इति लोकोक्तिर्महाक्षत्रिये त्वयि कथं व्यभिचरिता । आततायिनि क्षान्तिरिति विप्रतिषिद्धमिदम्” इति । 'अयि कल्याणि, नियतितन्त्रो ह्ययं लोको, न पुनः स्वतन्त्रः। स्वतन्त्रे तु क्षान्तिरक्षान्तिश्च । अक्षान्तो हि पशुरेव न पुरुषः ।

क्षान्तिर्बलवतां भूषा, दुर्बलानां तु परायणम् । तद्भद्रे, प्रतीक्षस्वावामं
 दैवम्' इत्याश्वासयन्तं ज्येष्ठं वृकोदरोऽवादीत्- 'आर्य, त्रयोदशे वर्षे
 कथमज्ञातचर्यां पारयिष्यामः । न ह्यादित्यः प्रतलेन पिधातुं शक्यः ।
 ततश्च पुरुषायुषव्रतं भविष्यति । यो यद्धर्मा तं तद्धर्मोपचरोदिति हि
 नीतिवादः । संवत्सरप्रतिनिधित्वेन क्वचिन्मासोऽपि गण्यते । अतीताश्च
 त्रयोदश मासाः । तं न्यायमत्रातिदिश । व्यपदिश प्रतिज्ञां पारिताम् ।
 आदिशास्मान्परेषामवरोधकबरीर्विकारयितुम्, कारयितुं चास्यास्तपस्विन्याः
 कबरीसंयमनम्' इति । तत्प्रसङ्गाद्दीष्मादीनामतिरथानां दुर्जयत्वमाकलय्य
 दुर्मनायमाने राजनि, भगवान्बादरायणः स्वयमागत्य तस्मै प्रतिस्मृतिं
 नाम विद्यामुपदिदेश । आदिदेश च तया विद्यया दिव्यास्त्रसङ्ग्रहायार्जुनं
 प्रेषयितुम् ।

तेन तथा नियुक्तो गुडाकेशस्तद्विद्याबलेनाविश्रान्त एव गच्छन् पथि
 सङ्गतेन विप्रवेषेण शक्रेणानुमतः सन्, शैशिरगिरौ महेश्वरप्रसादाय
 तपश्चचार । क्रमेणाभक्षे वायुभक्षे च तस्मिन्धनज्जये निश्चलया मनोवृत्त्या
 काष्ठमुनिवत्तिष्ठति, हृदि वास्तव्यस्य कृशानुरेतसः समुञ्ज्वलनादिव
 तन्मूर्धोत्थो धूमो निखिलमपि विष्टपं तापयति स्म । वराहरूपेण
 मूकारख्येन दानवेन विहतनियमः स यावद्गाण्डीवे शरं सन्धत्ते, तावत्
 'मा प्रहर! मा प्रहर! मया परिगृहीतपूर्वेऽस्मिन्', इत्युदात्तं वदन्
 स्त्रीमण्डलपरिवृतः किरातसंस्थानः कश्चिदपूर्वः पुरुषः समदृश्यत ।
 तमनादृत्य पार्थप्रयुक्तेन तथा तत्प्रयुक्तेन च द्वाभ्यां शराभ्यां युगपत्पार्श्वद्वये
 च विद्धः सोऽसुरो घरदृयन्त्रान्तर्गत इव निष्पिष्टो ममार । ततस्तेन
 किरातेन प्रवृद्धसंप्रहारो गाण्डीवी सर्वैरस्त्रशस्त्रैरपि प्रहृत्य क्षीणायुधो
 धनुर्दण्डेन तं मूर्ध्निजघान । तदपि ग्रसमानेन तेन द्वन्द्वेऽपध्वस्तः स
 मृण्मय्यां मूर्तौ पुरहरमावाह्य, विजयार्थी विजयो भक्त्या पूजयामास ।

अथ मूर्तौ स्वेनार्चितं पुष्पं तस्य किरातस्य शिरसि पश्यन्नर्जुनः
किरातवेषेण महेश्वरमागतं निश्चित्य तमसकृत्प्रणम्य तुष्टाव । भगवानपि
स्वरूपेणाविर्भवन् 'वत्स पार्थ, तुष्टोऽस्मि, गृहाणेदं पाशुपतमस्त्रम् । इदं
कृच्छ्रादन्यत्र मानुषेषु च न प्रयोज्य' मिति समयेन स्वमस्त्रं वितीर्य
तदस्त्राणि च प्रत्यर्प्य स्वयम् अगोचरो बभूव ।

अथ यथाप्रदेशमाविर्भूतेभ्यो यमादिभ्यस्त्रिभ्यो दिक्पतिभ्यो
गृहीतास्त्रमात्मजमिन्द्रः 'वत्स कौन्तेय, मल्लोकमागतस्य ते सर्वं
साधयामि' इत्युक्त्वा तैः सह तिरोदधे । तत्क्षणमागतेन दिव्यरथेन स्वर्गं
प्राप्तः स तत्र स्वपितुः सकाशात्सर्वामस्त्रविद्यामवाप्य, गन्धर्वराजाच्चि-
त्रसेनाद् गान्धर्वं च सामस्त्येन जग्राह । कदाचिदुर्वशी विविक्ते
पार्थमाह-'कुमार! बह्वीष्वप्सरस्सु नृत्यन्तीषु मय्येव तव दृष्टिः ससज्ज।
तदिङ्गितज्ञेन तव पित्रा त्वयि नियुक्तां स्वयं चानुरक्तां मां विजानीहि'
इति । 'नन्वस्मदन्वये पूर्वतमस्य पुरुरवसः प्रियतमेयमिति
प्रपितामहीप्रतिपत्त्या हि मया त्वमीक्षिता । कथं नप्सरि मयि
त्वानुरागः? मुञ्च मुञ्चेममसदाग्रहम्' इत्यर्जुनेन विगर्हिता सा 'त्वं षण्डः
सन् नर्तको भविष्यसि' इति क्रुधा तं शशाप । सहस्राक्षस्तु
भाविन्यामज्ञातचर्यायां तच्छापस्योपयोगं तदन्तेन तदन्तं च
व्यवस्थापयामास ।

'आर्य! चतुर्दशे वर्षे पुनरपि तैर्देवनायाहूतः किं वक्ष्यसि? अयमेव
हि न्यायस्तदापि भविष्यति । न ह्ययं परेषामगोचरोऽर्थः । एवं च
यावज्जीवं व्यसनमहोदधौ प्लाविताः स्मः' इति भीमेनोक्ते,
तस्यापरिहार्यतामाकलय्य राजा निशश्वास । अत्रान्तरे बृहदश्वो नाम
महर्षिः प्रोवाच-'शृणु सम्राट्! निषधेषु नलो नाम राजासीत्, यं

पुण्यश्लोकमाहुः । स ह्यनक्षज्ञोऽपि दमयन्त्याः कृते कलिना प्रवर्तितः
पुष्करेण द्यूते पराजितः, स्वपरायणां भार्यामर्धवाससं वने परित्यज्य
परिभ्रमन् ऋतुपर्णाद्राजर्षेश्वहृदयविनिमयेनाक्षहृदयमवाप्य, ततः कलिं
निर्धूय कलत्रपुत्रादिभिः सहितः पुरनपि स्वं राज्यं यथापुरं शशास ।
न ह्यक्षज्ञो द्यूते पराजीयते । तथा भवानपि परान्विजित्य पित्र्यं
भागमवाप्स्यसि' इत्युक्त्वा तस्मा अक्षहृदयमुपदिदेश ।

तावत्पुरन्दरप्रहितो लोमशो नाम महर्षिरर्जुनस्य योगक्षेमवर्णनेन
युधिष्ठिरमाशवासयन्सपरिवारं तं तीर्थयात्रायां प्रवर्तयंस्तत्र तत्र
तत्तन्माहात्म्यं व्याचक्षाण इदमाह- 'अत्र सिन्धोः पाता, नहुषस्य
पातयिता, वातापेर्जरयिता, लोपामुद्राकमिता मुनिस्तपस्तेपे ।
इदमङ्गदेशावग्रहनिग्राहकस्य लोमपादजामातुर्विभाण्डकसुतस्य-
ऋष्यशृङ्गमुनेरायतनम् । अत्र गिरौ त्रिःसप्तकृत्वो विशसितक्षत्राङ्कुरस्य
जामदग्न्यस्याश्रमः' इति निर्दिशन्प्रभासतीर्थं प्राप्य तत्र वासुदेवादिभिः
सान्त्वितमजातशत्रुं सगणमन्यत्र नयन्नाह-इयमश्विनौ सोमपीथिनौ
कृतवतः स्तम्भितवज्रहस्तहस्तस्य सुकन्याजानेर्भागवच्यवनस्य सिद्धिभूमिः।
एषा पुत्रशोकेन निर्विण्णस्यात्मानं पार्शैर्बद्ध्वा पतितवतो वसिष्ठस्य
विपाशीकरणाद्विपाशा नाम नदी । इदं श्येनकपोतात्मनागता-
भ्यामिन्द्राग्निभ्यां परीक्षितस्य शिबेः स्थानम् । इयं वादे पितृजेतारं
वन्दिनं विजित्य स्नातवतोऽष्टावक्रमुनेरङ्गानां समीकरणात्समङ्गा नाम
सरित् । एतद्रैभ्यापराधेन मारितस्य यवक्रीतस्य देवताप्रसादेन
पुनरुज्जीवनस्थानम्' इति दर्शयन्कुलिन्देश्वरस्य सुबाहोर्विषयं प्रापयामास।
तत्रेन्द्रसेनादीन्निक्षिप्य मितपरिवारः पार्थिवो गन्धमादनं गच्छन्ान्तुमशक्तां
द्रौपदीं वोढुं स्मृतेन सपद्यागतेन सपरिवारेण घटोत्कचेन सर्वनिवात्मना
सह वाहयन्बदरिकामभजत ।

तत्र गन्धवहानीतेन सौगन्धिकेन पुनस्तादृशाय कुसुमाय स्पृहयन्त्यां प्रेयस्यां, तन्मनोरथं पिपूरयिषुर्गन्धवाहनन्दनस्तल्लक्ष्येण प्रागुदीचीं दिशं गच्छन्पथि शयानेन महता वानरेण निरुद्धगतिस्तं यदा स्वयं चलयितुमपि न शशाक, तदा 'नायं प्राकृतः कपिः' इति मत्त्वा तं प्रणम्य तस्य तत्त्वमपृच्छत् । सोऽपि स्वां कथां कथयामास- 'तात मारुते! तव भ्रातरं श्रीरामदासमाञ्जनेयं मां विद्धि । वत्सस्य तव दिदृक्षयात्रस्थितोऽस्मि । तद्भद्र! भाविनि युद्धे तवानुजस्य रथे तिष्ठन् साह्यं कर्तास्मि' इत्युक्त्वा तदभ्यर्थनया विश्वरूपं च दर्शयित्वा स्वयमन्तरदधात् । भीमोऽपि भ्रातुर्हनुमतो विश्वरूपं मनसा भावयंस्तां नलिनीं प्रविश्य प्रहर्तुमुद्यतानि तद्रक्षीणि रक्षांसि च निहत्य स्वैरं पुष्पाण्यवचिकाय । वैश्रवणस्तु तदाहरणमनुमन्यते स्म । युधिष्ठिरस्तु शङ्कितस्तत्रैत्य तेनानुजस्य चेष्टितेन व्यथितस्तं विनयंस्तेन सह पुनर्बदरिकामगात् । तत्र जटासुरो नाम निशिचरो विप्रच्छन्ना राज्ञा सत्कृतो वसन्, भीमे बहिगति स्वांस्तान्हरन्पथि यदृच्छया सङ्गतेन तेन चूर्णपेषं पिपिषे । ततस्ते गन्धमादनस्योपत्यकायामार्षिषेणाश्रममासाद्य तेनादृतास्तत्रैव कञ्चित्कालं निन्युः ।

महाह्लादादुडुयमानस्य नागाशनस्य पक्षवातेनाधो विक्षिप्तैः पञ्चवर्णैः पुष्पैराक्षिप्तचित्तायाः कृष्णायाः कृतेऽधित्यकामारुह्य तान्यवचिन्वन्वृकोदरस्तत्र विघ्नमाचरतो राक्षसान्मणिमन्नाम्ना तदध्यक्षेण सह क्षपयामास । तच्छब्देन शङ्कितः सर्वैः सह तं देशमभित्य तत्कर्मणा हृणीभूतोऽजातशत्रुः 'भद्र! किं पुनःपुनरुक्तेन । मम प्रियमिच्छसि चेदेवं साहसिको मा भूः' इति तं व्यनैषीत् । अथागतः कुबेरो भयेन प्रणतांस्तानाह- 'पाण्डव! निष्ठीवनकुपितेन कुम्भसम्भवेन शप्तोऽयं सपरिवारो मम सखा मणिमान् । अत एव सोदर्येण

हन्यमानोऽयं मयोपेक्षितः । शीघ्रमेव फल्गुनोऽत्र समागमिष्यति ।
तावदत्रैव सुखं वसत' इत्यादिश्य प्रययौ ।

अर्जुनस्तु तानि तानि दिव्यास्त्राण्यवाप्य निदाघचण्डांशुरिव
दुराधर्षतेजाः सहस्रधुर्येण रथेन संवत्सरपञ्चकस्यान्ते
भ्रातृणामक्षिपथमवततार । द्राघीयसा विरहेणाक्षि-निरूढमन्धतमसं
तमोऽपह इवापगमयन् उत्कण्ठाजनितं तापं सुधांशुरिव नुदन्, गाण्डीवी
सबहुमानं मातलिं प्रत्यावर्त्य भ्रातृभ्यः प्रस्थानादिकमुर्वशीसंवादान्त-
मात्मवृत्तान्तमुक्त्वा, पुनर्बभाषे-“कृतास्त्रं मां भगवान्दिवस्पतिः
सांग्रामिकाणि सर्वोपकरणानि कल्पयन्निवातकवचवधाय प्राहिणोत् ।
सोऽहं तथेति मातलिद्वितीयो गच्छन् सर्वानपि तान्निहत्य प्रतिनिवृत्तः
पथि कामगे हिरण्यपुरे वास्तव्यान्कालकेयान्पौलोमांश्चासुरान्सुरैरवध्या-
न्विदित्वा, तान्पाशुपतास्त्रेण न्यवधिषम् । ततो भृशं
तुष्टस्त्रिविष्टपेश्वरस्तानीमानि साङ्ग्रामिकोपकरणानि मदीयानि कृत्वा, इदं
किरीटं मम मूर्ध्नि स्वयं निधाय 'वत्स किरीटिन्, स्वेषां
रणरणकमपाकुरु' इति विससर्ज" इति । परेद्यवि हरिवाहने स्वयमागत्य
तान्सान्त्वयित्वा गते, भ्रातृभ्यो दिव्यास्त्रदर्शनोद्यतं किरीटिनं नारदः प्राप्य
'एते तवास्त्राणि समरसमये द्रक्ष्यन्ति । अलक्ष्ये प्रयुक्तानि त्वेतानि
जगत्क्षोभयेयुः । तदधुना मास्तु' इति निवारयामास ।

एकादशे वर्षे प्राप्ते तु हिमगिरौ वसतां क्वचिन्महानजगरगृहीतो
भीमः सद्य एवावसन्नबलो विषसाद । तेन पृष्ठः स सर्पः प्राह 'अहं
नहुषो नाम राजर्षिरगस्त्येनेमां गतिं गमितोऽस्मि ।
मत्प्रश्नप्रवचनीयदर्शनावधिको मे शाप' इति । तावदागतो
युधिष्ठिरस्तत्प्रश्नव्याख्यानेन तं शापाद् भ्रातरं संकटाच्च मोचयामास ।

द्वादशे वर्षे तु काम्यकवनं प्राप्तास्ते कृष्णसन्निधौ मार्कण्डेयेन
वर्ण्यमाना नानाकथाः शृण्वन्तो मुमुदिरे । ‘एकस्य
पत्युर्वशीकरणमस्मादृशीनामतिकृच्छ्रं भवति । केनौषधेन त्वं पञ्चानां
वल्लभासि? तद् ब्रूही’त्युपह्वरे सत्यभामया पृष्ठा द्रौपदी प्राह ‘सखि
सत्ये, इदमसतीनां चेष्टितं यत्प्राणेशेऽपि क्षुद्राचरणम् । मां तथाविधां
मा मंस्थाः । निर्व्याजया मम सेवया हि प्रीयन्ते मम भर्तारः ।
सर्वात्मना सर्वास्ववस्थास्वपि समनुवर्तनं हि संवननं, नौषधम् । तादृश्या
गृहिण्या महोरग्या इव बिभेति हि भर्ता । तदलमनया धिया
माधवपत्न्यास्तव’ इत्यनुशिष्टया भार्यया सह हरिद्वारकामवाप ।

अथ साद्यस्के यज्ञे दीक्षितो राजा घोषयात्रामिषेण तत्रागतं
गन्धर्वैर्निगृहीतं दुर्योधनमनुजैर्मोचयामास । मोचितश्च स क्वचित्संनिविष्टः
पूर्वमेव विद्रुतेनाङ्गराजेनागत्य ‘दिष्ट्या भ्राजते सुरलोकेऽपि स्वां
विजयलक्ष्मीं नीराजयन्महाराज कुरुराजः’ इति स्तुतः सन् दीर्घमुष्णं च
विनिश्चस्येदमाह-‘सखे! भवांस्तदा संनिहितो नासीत् । अतो वर्ण्यते,
शृणु । अस्मद्व्यवसितं सर्वमन्यथा हि वृत्तम् । विषमो हि
विधेर्विपरिणामः । पश्य-सर्वाभिसारेणापि गन्धर्वानभियोक्तुमात्मानं
मोचयितुं चापारयन्नहं दुर्वादीव स्वयं निग्रहमन्वभूवम् । ततः
सर्वान्कुरुराजस्य कुमारान्वधूभिः सहैकवाससा संयम्य नीयमानान् वीक्ष्य,
आत्मनो दुश्चरितं सर्वात्मना फलितं मत्वान्वतप्ये । दुर्जातानभिज्ञया तव
सख्या कातरं वीक्षितो यूपपशुरिव समवृतम् । एतस्मिन्नन्तरे ‘मुञ्चत!
मुञ्चत!, कुरुराजे युधिष्ठिरे साम्राज्यधुरन्धरे कः कुरून् पराभवितुमीष्टे’
इति वीरवादेन सह समापतता शरवर्षेण निरुद्धोर्ध्वगतिषु गन्धर्वेषु,
सिंहविक्रान्तगतिना गदापणिना भीमेनानुगम्यमानो मूर्त इव वीरो रसः

सव्यसाची व्यदृश्यत । तावत्सरभसं मलिम्लुचमिव मामाकर्षश्चित्रसेनो
नाम गन्धर्वराजोऽर्जुनसमीपमेत्येदमाह-‘सखे किरीटिन्! ‘शीर्षच्छेद्योऽयं
दुरात्मा सदापि पाण्डवद्विद्’ इति तव पितुः पाकशासनस्य शासनेन
वयमेनं निगृह्णीमः । त्वया त्वेवमादिश्यते । एवं पितापुत्रयोः
सन्देशविप्रतिषेधे, वयं किं कुर्मः’ इति वदन्, ‘वयमपि
महाराजयुधिष्ठिरस्य नियोगभृत्या एव । निग्रहानुग्रहयोस्तु स एव प्रभुः।
तस्मात्तत्रैव नेष्यामः’ इति तेनोक्तः सन् तथेति सर्वानेवास्मान्
सपत्नीकस्य तस्य सकाशं नीत्वोच्चैर्जगाद-‘भोः सम्राट्! अयं
धार्तराष्ट्रापशदः स्वयं सुखस्थः सन्विषमस्थानां भवतां दर्शनेनात्मानं
कृतार्थयितुं, भवतः कदर्थयितुं च सदारः सपरिवारश्चागतः । तदभिज्ञेन
मघवता नियुक्ता वयं न्यगृह्णीम । किमत्र प्रतिपत्तव्यं, तत्र
भवान्प्रमाणम्’ इति । महात्मा स तु तं प्रत्याह - ‘महार्हा भवन्तः।
तदभ्यर्थये ममायमनुजोऽतो मदपेक्षयास्यायमपराधो मर्षयितव्यः । यथा
च भगवान् देवराजः प्रसीदति, तदपि भवद्विरेव कर्तव्यम्’ इति
ताननुज्ञाप्य माभिदमाह-‘तात दुर्योधन! इतः परं मान्येषु विमाननां मा
कार्षीः ।’ इत्युक्त्वा मां स्वयं विमोच्य विससर्ज । एवं स्त्रीसमक्षं
पराभूतस्य शत्रुणा मोचितस्य च मे किमनया मृतजीविकया । वत्स
युवराज दुःशासन! परिजनैः समं पुरं प्राप्य राज्यधुरां बिभृहि । अहं
तु प्रायोपवेशेन संस्थास्ये’ इति महीतलमधिशिश्ये । तदनु ‘ननु राजन्!
सर्वात्मनापि प्रकृतिभिः सेव्यो हि नृपः । पाण्डवैस्तदाचरितं यदि
कस्तवात्र परिभवः’ इति कर्णेन समर्थितार्थोऽपि, ‘वत्सलैः, शूरैश्च
पाण्डवैः सन्धाय राज्यं शाधि’ इति शकुनिना नीतिमुपदिष्टोऽपि, ‘आर्य,
पालयास्मानन्धौ पितरौ च’ इति दुःशासनेनानुनीतोऽप्यनपनीतदुराग्रहः
स खलो निशि रसातलं नयद्विदैत्यैः ‘समरे वयं तव साहाय्यं कुर्मः।

त्वं परान् जेष्यसि । वृथा निर्विण्णो मा भूः' इति प्रोत्साहितः
सपरिवारः पुरमियाय ।

'पात्रेसमितोऽयं विकत्थनः । कथमन्यथा स्वपरायणान्
कुरून्समरशिरसि विहाय स्वयमपाक्राम'दिति भीष्मेणाधिक्षिप्तः कर्णः
सर्वा अपि दिशः स्वयमेकरथो विजित्य, तत्रानीतेन धनेन दुर्योधनं
वैष्णवनाम्ना क्रतुना याजयित्वा, तदवभृथे च 'ज्येष्ठं युधिष्ठिरं युधि
निहत्य राजसूयेन च याजयामि' इति प्रतिजज्ञे । पाण्डवास्तु तस्य तेन
विक्रमेण, अभेद्येन कवचेन च सातङ्का बभूवुः । धार्तराष्ट्रस्य वरिवस्यया
प्रीणिते तत्प्रियचिकीर्षयातीतकालमातिथ्यार्थमागते दुर्वाससि शिष्याणा-
मयुतेन स्नातुं गते, स्वभोजननिःशेषितान्नतयाक्षय्यपात्रस्य, अनुपायज्ञा
तस्मात्परमकोपनाद्गीता पाञ्चाली, आपन्नगतिं यदुपतिं मनसा जगाम।
तत्समकालं प्रादुर्भूतो भगवान् 'बलवद् बुभुक्षितोऽस्मि । तदविलम्बेन
यत्किञ्चिद्देहि' इति ब्रुवन्, भृशं ह्लीणां तां 'साखि! नायं नर्मकालः,
तत्पात्रमानय, पश्यामी'ति निर्बन्धेन तदानीय, तत्कण्ठलग्नं शाकान्नं
गृह्णन् 'अनेन सर्वाकारो भगवान्श्रीजनार्दनः प्रीयताम्' इति भक्षयामास।
तत्क्षणं शान्ताशनायः स मुनिरम्बरीषं स्मृत्वा वृथापाचनादपराद्धमानी
स्वयं भीतोऽनुक्त्वैव सशिष्यः परागतः ।

अथ सिन्धुराजो दुःशलापतिर्जयद्रथः स्यालपत्नीं द्रौपदीमेकाकिनीं
दृष्ट्वाश्रमादपहरन्नर्जुनसहायेन भीमेन पञ्चशिखः कृतो, घृणिना राज्ञा
मोचितः, पशुपतिमाराध्य ततोऽर्जुनवर्जं पाण्डवानेकाहं जेतुं वरं लेभे।
अथ भार्यापहरणविषण्णं राजानं मार्कण्डेय आचचक्षे-'ननु श्रूयते
ह्यैक्ष्वाकस्य रामस्य चरितम् । स हि पितृवचनेन
दण्डकास्वनुजमात्रसहायो वसन्, विजने स्वभार्या जानकीं रक्षसापहृतां

विचिन्वन् कपिकुलानुप्लवो महता परिकरबन्धेन पारेसिन्धु संवत्सरान्ते पुनर्लब्धवान् । त्वं तु मुहूर्तात्क्रोशमात्रादाहार्षीः । न हि धीरा विपदि धैर्यं जहति । तदलं सन्तापेन' इति सान्त्वितः पुनः प्राह- 'मुने! इयं व्यसनमहार्णवमग्नानामस्माकं प्लवभूता । क्रेदृशी भर्त्रवलम्बनभूता स्त्री स्यात् । तदस्या दुःखं मां दुःखाकरोति' इति । मुनिरपि तं प्रत्यूचे- 'ननु निसर्ग एवैष पतिव्रतानाम् । तथाहि-किं नाश्रौषीः सावित्रीम् । सा हि भर्तारं सत्यवन्तम्, अन्धौ श्वशुरौ च वने नियमेन परिचरन्ती, भर्तुरायुरल्पावशेषं विदित्वा, तदभिवृद्धये व्रतं चरन्ती, प्राप्ते तु तद्दिने फलाय वनान्तरं गच्छन्तं पतिमनुगच्छन्ती, स्वतपसा प्रसन्नान्मृत्योः, पत्युर्दीर्घमायुः, आत्मनः स्वमातुश्च बहुपुत्रतां, श्वशुरयोर्नेत्रराष्ट्रयोः प्राप्तिं च वरान् लब्ध्वा, कुलद्वयमुद्धरन्ती लोके च महनीया बभूवे' ति समाश्वासयामास ।

जातुचिदातिथेयो वैकर्तन आतिथ्यकाले प्राप्तेन केनचिद्विप्रेण सहजं कवचं कुण्डले चार्थ्यमानः स्वप्नेऽर्केणोक्तमर्थं स्मरन्नाह- 'भगवंस्त्रिदशेश्वर! ज्ञातोऽसि मया । यदि पुत्रार्थमर्थी भवांस्तर्हि स्वशक्तिविनिमयेन प्रतीच्छत्वभीष्टम्' इति । तथा प्रतिगृह्णन्निन्द्रः 'सहजमङ्गवेष्टनादि कृत्तवतोऽपि तव शरीरे विकृतिर्मा भूत् । एषा च मम शक्तिः कृच्छ्रगतस्य तवैकं शत्रुं क्षपयित्वा मामुपैष्यति । अकृच्छ्रे प्रयुक्ता तु त्वामेव हन्यात्' इत्याश्रुत्यान्तर्धिमगात् । सोऽप्येवं कर्तनात्कर्ण इति प्रख्यातः ।

अथ द्वैतवने कस्यचिदाहिताग्नेररणीमन्थं शृङ्गेणादाय धावन्तं मृगमनुधावमानेषु, उदन्यया कस्मिंश्चित्सरस्युदकं पीत्वा पतितेषु चतुर्ष्वपि भ्रातृषु, स्वयमपि ताननुगन्तुकामो धर्मपुत्रो यक्षरूपेण स्वपित्रा

निषिद्धस्तत्प्रश्नान् व्याचक्षे । तेन चैकस्यानुजस्योज्जीवनवरे दत्ते, माद्र्या अपि पुत्रवत्त्वाभावं परिजिहीर्षुः स नकुलस्य जैवातृकत्वमयाचत । तथा तस्य समत्वबुद्ध्या तुष्टः समवर्ती चतुरश्च तानुत्थाप्य, अरणीमन्थं च प्रत्यर्प्य आसन्ने त्रयोदशे वर्षे परैरज्ञास्यमानत्ववरं दत्त्वा चक्षुरविषयो बभूव । ते तु श्रोभाविन्यज्ञातवासे सर्वाननुयायि-वर्गानिभीष्टदेशगमनाया-नुज्ञाप्य, विविक्ते पत्न्या पुरोधसा च सह मन्त्रयांचक्रिरे ।

॥ इति वनपर्व ॥

ವನಪರ್ವ

ಹೀಗೆ ಹೊರಹೊರಟ ಆ ಪಾಂಡವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತಹ ಪಟ್ಟಣಿಗರ ಮನವೊಲಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ, ಜೊತೆಗೆ ಪಯಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದ್ರಸೇನ ಮತ್ತಿತರರು ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಜೊತೆ ಗಂಗಾನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದರು. ಮಾರನೆಯ ದಿವಸ ಆಹ್ನಿಕವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಇಂತೆಂದನು. "ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶ್ರೇಷ್ಠರೇ! ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೆಂಬ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಆನಂತರ ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ಗುಂಪನ್ನು ಸೇರಲು ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತೇನೆ."

"ಗುಣಸಾಗರನೇ! ಪುರುವಂಶೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! (ತಾವು ಪಡೆದ) ದಾನದಿಂದ ಸೂರೆಗೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೊಬ್ಬಿನಿಂದ ಕುರುಡಾದವನನ್ನೇ ತ್ಯಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನಂತಹವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾರೆಯೇ? ವಾನಪ್ರಸ್ಥಜೀವನದಲ್ಲಿರುವ ನಾವು ನಿನ್ನ ಕಷ್ಟಕಡಿಮೆ ಮಾಡಲು ಹಾತೊರೆಯುತ್ತೇವೆ" ಎಂದು ಅವರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಪುರೋಹಿತರನ್ನು ಕೇಳಿದನು—"ಪೂಜ್ಯರೇ, ಇವರು ಈ ರೀತಿ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ನನ್ನೆದುರು ನನ್ನಂತೆಯೇ ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡು ನಡೆಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸೋದರರನ್ನು ತಡೆಯಲೂ ಸಮರ್ಥನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಸಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವೇನೆಂದು ತಾವು ಪರಾಂಬರಿಸಬೇಕು" ಎಂದು.

ಆನಂತರ ಪುರೋಹಿತರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಗೈದು ಆತನು ಅವನಿಂದ ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಯೊಂದನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅದರಲ್ಲಿ

ಬೇಯಿಸಿದ ಅಡುಗೆಯು ಪರಿಮಿತವಾದದ್ದಾದರೂ ದ್ರೌಪದಿಯು ಊಟ ಮಾಡುವವರೆಗೆ ಅಕ್ಷಯವಾಗುವುದು. ಆ ಅಕ್ಷಯ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತಾ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು "ದಾನಪತಿ"ಯಾದನು. ಆಮೇಲೆ ಕಾಮ್ಯಕವನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಅವರು, ಬಕಾಸುರನ ಸೋದರನಾದ ಕಿರ್ಮೀರ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಲು, ಭೀಮನು ಆತನನ್ನು ಅವನ ಸೋದರನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ (ಯಮಪುರಿಗೆ) ಕಳುಹಿಸಲಾಗಿ, ಆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರು.

ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೆಗಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಪಾಂಡವರನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಕೋಪಗೊಂಡ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ವಿದುರನನ್ನು ತೊರೆದನು. ವಿದುರನು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಕರೆಸಿಕೊಂಡನು. ವಿದುರನು ಪಾಂಡವರ ಜೊತೆ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ, ವನವಾಸಿಗಳಾಗಿರುವ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು ಸನ್ನಾಹಮಾಡುತ್ತಿರಲು ವ್ಯಾಸರಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ತಪ್ಪಾಗಾದನು. ಆಮೇಲೆ ವ್ಯಾಸರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ "ದಾಯಾದಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಕಿಚ್ಚಾಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ" ಎಂದು (ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ) ಮೈತ್ರೇಯನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. (ಆದರೆ) ತನ್ನ ಮಾತನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ತೊಡೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಆತನು "ನಿನ್ನ ತೊಡೆಯನ್ನು ಭೀಮನು ಮುರಿಯಲಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟು ಹೋದನು.

ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರ ಆ ದುರವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡವನಾಗಿ "ಆಗ ಸಾಲ್ವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಂದುಹಾಕುವೆ" ಎಂದು ಎದ್ದನು. "ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ವರ್ಷ ಎಲ್ಲ ಮಾಡುವಿಯಂತೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಜುನನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಲಾಗಿ, ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ತಂಗಿ ಸುಭದ್ರೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಮಗ ಅಭಿಮನ್ಯುವನ್ನೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ದ್ವಾರಕೆಯನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಅಂತೆಯೇ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ಮೊದಲಾದವರು ದೋಣ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೈದು (ದ್ರೌಪದಿಯ ಮಕ್ಕಳಾದ)

ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸೋದರಳಿಯಂದಿರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಊರಿಗೆ ತೆರಳಿದರು.

ಹೀಗೆ ದ್ವೈತವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ದ್ರೌಪದಿ ಇಂತೆಂದಳು. "ಆರ್ಯಪುತ್ರ! ಕೌರವರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾವು ನಿಮಗೆ ಸಹಜವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನೂ ಪಣವಾಗಿ ಸಿಬಿಟ್ಟರೆಂದು ಬಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ "ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕಟವಾದ ಹದ್ದು ಮೀರುವಿಕೆಯು ದುರ್ಬಲನನ್ನೂ ಬಲಶಾಲಿಯನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಗಾದೆ ಮಾತು ಮಹಾಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳಾಗಿದ್ದು ಹೇಗೆ? ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟವನಿಗೆ ಕ್ಷಮೆತೋರುವುದೆಂಬುದು ಅನುಚಿತವಾದದ್ದೇ ಸರಿ". "ಎಲೈ ಮಂಗಳಾಂಗಿ! ಈ ಲೋಕವು ವಿಧಿಯ ವಶದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುವವರಲ್ಲಿ ಸಹನೆ-ಅಸಹನೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ತಾಳ್ಮೆ ಇಲ್ಲದವನು ಪಶುವೇ ಹೊರತು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ. ಸೈರಣೆಯು ಬಲಶಾಲಿಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರ, ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂಗಳಕರಳೇ ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರು" ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಹಿರಿಯ (ಯುಧಿಷ್ಠಿರ)ನನ್ನು (ಕುರಿತು) ಭೀಮನು ಹೇಳಿದನು- "ಅಣ್ಣಾ, ಹದಿಮೂರನೆಯ ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದು ಹೇಗೆ? ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮುಚ್ಚಳಿಕೆಯಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ! ಆಮೇಲೆ ಜೀವನ ಪೂರ್ತಿ (ವನವಾಸ) ವ್ರತವೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಯಾವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ಅಂಥ ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಉಪಚರಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ನೀತಿವಾದ. ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕೆಲವಡೆ ತಿಂಗಳನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹದಿಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗಿವೆ. ಆ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಗೊಳಿಸು (ಹೊಂದಿಸಿಕೊ). ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದಾಗಿ ಹೇಳಿಬಿಡು. ಶತ್ರುಗಳ ಅಂತಃಪುರದ (ಸ್ತ್ರೀಯರ) ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕೆದರಿಸಲು ಮತ್ತು ಈ ಬಡಪಾಯಿ (ದ್ರೌಪದಿ)ಯ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ನಮಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು" ಎಂದು. ಅದೇ ಘಟನೆಯ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮ ಮುಂತಾದ ಅತಿರಥರನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಗೊಂದಲಗೊಂಡಿದ್ದಾಗ ಪೂಜ್ಯ ಬಾದರಾಯಣರು (ವ್ಯಾಸರು) ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಆತನಿಗೆ "ಪ್ರತಿಸ್ತ್ಯುತಿ" ಎಂಬ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು ಮತ್ತು ಆ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದಿವ್ಯವಾದ

ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಕಳಿಸುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆಗೈದರು.

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಂದ ಹಾಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಜುನನು ಆ ವಿದ್ಯೆಯ ಬಲದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಪಡೆಯದೇ ಹೋಗುತ್ತಿರುವವನಾಗಿ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೂಡಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇಷಧಾರಿ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಹಿಮಾಲಯಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸುತ್ತ, ಗಾಳಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸುತ್ತ ಆ ಧನಂಜಯನು ನಿಶ್ಚಲಮನೋಭಾವದಿಂದ ಮರದ ಮುನಿಯಂತೆ ಇದ್ದನು. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಪರಶಿವನ ಉರಿಯುವಿಕೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ ಎಂಬಂತೆ ಅವನ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಹೊಗೆಯು ಇಡೀ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಕಾವುಗೊಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಂದಿಯ ವೇಷ ತಳೆದಿದ್ದ ಮೂಕನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಭಂಗವುಂಟಾಗಲು ಆ ಅರ್ಜುನನು ಯಾವಾಗ ಗಾಂಡೀವಕ್ಕೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೂಡಿದನೋ ಆಗಲೇ "ಹೊಡೆಯಬೇಡ, ಹೊಡೆಯಬೇಡ! ಇದನ್ನು ನಾನೇ ಮೊದಲಿಗೆ ಹಿಡಿದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಧೀರವಾಣಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಹೆಂಗಳೆಯರಿಂದ ಸುತ್ತವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ಕಿರಾತ (ಬೇಡ) ನೊಬ್ಬನು ಕಂಡುಬಂದನು.

ಆತನನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಅರ್ಜುನನು ಬಿಟ್ಟ ಬಾಣದಿಂದ ಮತ್ತು ಆ ಕಿರಾತನು ಬಿಟ್ಟಂತಹ ಬಾಣದಿಂದ, ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಿಂದ ಎರಡು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಚುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ರಾಕ್ಷಸನು, ಬೀಸುಕಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡವನಂತೆ, ಪುಡಿಯಾಗಿ ಸತ್ತನು. ಆಮೇಲೆ ಆ ಕಿರಾತನೊಡನೆ ಹೋರಾಟವನ್ನು ತೀವ್ರಗೊಳಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನು ತನ್ನೆಲ್ಲ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಆಯುಧಗಳು ಬರಿದಾಗಲು, ಬಿಲ್ಲುಕೋಲಿನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತಲೆಗೆ ಹೊಡೆದನು. ಅದನ್ನೂ ನುಂಗಿದ ಆತನಿಂದ ದ್ವಂದ್ವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋದ ಅರ್ಜುನನು ಮಣ್ಣಿನ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ಆವಾಹನೆ ಮಾಡಿ, ವಿಜಯವನ್ನು ಬಯಸಿದ ಅರ್ಜುನನು, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜೆಮಾಡಿದನು. ಆಮೇಲೆ ತಾನು ಮೂರ್ತಿಗೆ ಅರ್ಚನೆಮಾಡಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದ ಹೂವನ್ನು ಆ ಕಿರಾತನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಅರ್ಜುನನು ಮಹೇಶ್ವರನೇ ಕಿರಾತನ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದಾಗಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಹಲವು ಬಾರಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದನು. ಭಗವಂತನೂ ತನ್ನ

ನಿಜಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು "ವತ್ಸ, ಅರ್ಜುನ, ನಾನು ಸಂತಸಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೋ. ಇದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಮನುಷ್ಯರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಡ" ಎಂದು ಷರತ್ತಿನ ಮೇರೆಗೆ ತನ್ನ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆತನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ತಾನು ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು.

ಅನಂತರ ತಂತಮ್ಮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಯಮ ಮುಂತಾದ ಮೂರು ದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಂದ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆದ (ತನ್ನ ಮಗ) ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಇಂದ್ರನು "ಮಗು, ಕುಂತೀಪುತ್ರ! ನನ್ನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಿನಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು. ಆ ಕೂಡಲೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ದಿವ್ಯರಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ ಅರ್ಜುನನು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಲಿತು ಗಂಧರ್ವರಾಜನಾದ ಚಿತ್ರಸೇನನಿಂದ ಗಂಧರ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲಿತನು. ಒಮ್ಮೆ ಊರ್ವಶಿಯು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು-"ಕುಮಾರ, ಅನೇಕ ಅಪರೆಯರು ನರ್ತನಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ನಿನ್ನ ದೃಷ್ಟಿ ನನ್ನ ಮೇಲೇ ಇತ್ತು. ಅದನ್ನು ಅರಿತ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಂದಲೇ ನಿನಗಾಗಿ ನಾನು ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳೆಂದೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವವನಾಗು" ಎಂದು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು "ನಮ್ಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಪುರೂರವನ ಪ್ರಿಯತಮೆಯೆಂದೂ ನನ್ನ ಮುತ್ತಜ್ಜಿಯೆಂದೂ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಮರಿ ಮಗನಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಅದೆಂತಹ ಅನುರಾಗ? ಇಂತಹ ಕೆಟ್ಟ ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು" ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು "ನೀನು ನಪುಂಸಕನಾಗಿ ನರ್ತಕನಾಗುವಿ" ಎಂದು ಕೋಪದಿಂದ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಶಪಿಸಿದಳು. ಇಂದ್ರನಾದರೋ ಮುಂದೆ ಸಂಭವಿಸಲಿರುವ ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿ ಆ ಶಾಪದ ಉಪಯೋಗವು ಆಗುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ಅಂತ್ಯವೂ ಆಗುವಂತೆಯೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದನು.

"ಅಣ್ಣ, ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ದ್ಯೂತವಾಡಲು ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆದರೆ ಏನು ಹೇಳುವಿ? ಇದೇ ನ್ಯಾಯವೇ ಆಗಲೂ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು. ಇದು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯವೇನಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಬುದಕಿರುವವರೆಗೂ ನಾವು ದುಃಖಿಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುತ್ತೇವೆ" ಎಂದು ಭೀಮನು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದರ

ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡು ಯುದ್ಧಿರನು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟನು. ಆ ನಡುವೆ ಬೃಹದಶ್ವ ಎಂಬ ಮಹರ್ಷಿಯು ಹೇಳಿದನು- "ರಾಜನೇ, ಕೇಳು ನಿಷಧದೇಶದಲ್ಲಿ ನಳ ಎಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನನ್ನು 'ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವನು ಪಗಡೆಯಾಡುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ, ದಮಯಂತಿಗಾಗಿ ಕಲಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಪುಷ್ಕರನಿಂದ ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಸೋತನು. ತನ್ನನ್ನೇ ನಂಬಿದ್ದ ಪತ್ನಿಯು ಅರ್ಧ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವಳನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಾ ಋತುಪರ್ಣ ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಅಶ್ವಹೃದಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಅವನಿಂದ ಅಕ್ಷಹೃದಯವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಅದರಿಂದ ಕಲಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಪುನಃ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಕ್ಷವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ದ್ರೂತದಲ್ಲಿ ಸೋಲುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ನೀನೂ ಕೂಡ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಪಿತ್ರಾರ್ಜಿತವಾದ ಆಸ್ತಿಯ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಯುದ್ಧಿರನಿಗೆ ಅಕ್ಷಹೃದಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಲೋಮಶ ಎಂಬ ಮಹರ್ಷಿಯು ಅರ್ಜುನನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧಿರನನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿ ಪರಿವಾರಸಮೇತನಾಗಿ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೀಗೆಂದನು-"ಇಲ್ಲಿ ಸಿಂಧುನದಿಯನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದವನೂ, ನಹುಷನನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸಿದವನೂ, ವಾತಾಪಿಯನ್ನು ಜೀರ್ಣಮಾಡಿಕೊಂಡವನೂ, ಲೋಪಾಮುದ್ರೆಯ ಪತಿಯೂ ಆದ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮುನಿಯು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು; ಇದು ಅಂಗದೇಶದ ಕ್ಷಾಮವನ್ನು ದೂರಮಾಡಿದವನೂ, ಲೋಮಪಾದ ರಾಜನ ಅಳಿಯನೂ, ವಿಭಾಂಡಕಮುನಿಯ ಪುತ್ರನೂ ಆದ ಋಷ್ಯಶೃಂಗನ ಆಶ್ರಮ. ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಾರಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಹುಟ್ಟಡಗಿಸಿದ ಪರಶುರಾಮನ ಆಶ್ರಮವಿದೆ." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರಭಾಸತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಸಂತೈಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯುದ್ಧಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆಡೆಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು. "ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ (ಪ್ರಥಮಬಾರಿಗೆ) ಸೋಮಪಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ, ಇಂದ್ರನ ಕೈಯನ್ನು ಸ್ತಬ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ಸುಕನೈಯ ಪತಿಯಾದ ಭೃಗುವಂಶದ ಚೈವನ ಮಹರ್ಷಿಯು

ಸಿದ್ಧಿಪಡೆದ ನೆಲೆ ಇದು; ಪುತ್ರತೋಕದಿಂದ ದುಃಖಿತನಾಗಿ ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ವಸಿಷ್ಠನನ್ನು ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ್ದರಿಂದ 'ವಿವಾಶಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ನದೀ ಇದು; ಗಿಡುಗ ಮತ್ತು ಪಾರಿವಾಳದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶಿಬಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನ ಇದು; ವಾದದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ 'ಬಂದಿ' ಎಂಬ ವರುಣಪುತ್ರನನ್ನು ಗೆದ್ದು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಅಷ್ಟಾವಕ್ರನ ದೇಹದ ವಕ್ರತೆಯನ್ನು ನೀಗಿದ್ದರಿಂದ 'ಸಮಂಗಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದ ನದಿ ಇದು; ರೈಭ್ಯನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧದಿಂದ ಸಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಯವಕ್ರೀತನು ದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪುನಃ ಬದುಕಿದ ಸ್ಥಾನ ಇದು" ಎಂದು ವಿವಿಧಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಕುಲಿಂದೇಶ್ವರನಾದ ಸುಬಾಹುವಿನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಸೇನ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಣ್ಣ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಗಂಧಮಾದನಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅಶಕ್ತಳಾಗಿದ್ದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರಲು ಸ್ಮರಣಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪರಿವಾರ ಸಮೇತವಾಗಿ ಬಂದ ಘಟೋತ್ಕಚನಿಂದ ತಾನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದನು.

ಅಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕ ಸೌಗಂಧಿಕಾಪುಷ್ಪದ ಪರಿಮಳವು ವ್ಯಾಪಿಸಿದಾಗ ಅಂತಹ ಪುಷ್ಪವು ಬೇಕೆಂದು ದ್ರೌಪದಿಯು ಆಸೆಪಟ್ಟಳು. ಅವಳ ಆಸೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ ವಾಯುಪುತ್ರನಾದ ಭೀಮಸೇನನು ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಪಿಯೊಂದು ಮಲಗಿ ಇವನ ವೇಗವನ್ನು ತಡೆದಿತ್ತು. ಆ ಕಪಿಯನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ "ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಪಿಯಲ್ಲ" ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಅದರ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು. ಆ ಕಪಿಯು ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿತು—"ಅಪ್ಪಾ! ಭೀಮ, ಶ್ರೀರಾಮನ ದಾಸನಾದ ಆಂಜನೇಯನೇ ನಾನು ಎಂದು ತಿಳಿ. ತಮ್ಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ. ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಭೀಮಸೇನನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ತಾನು ಅದೃಶ್ಯನಾದನು. ಭೀಮನಾದರೋ ಸೋದರನಾದ ಹನುಮಂತನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಮೆಲುಕುಹಾಕುತ್ತಾ ಆ ಸರೋವರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಎರಗಲು ತೊಡಗಿದ್ದ ಆ ಸರೋವರದ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಂದು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಕುಬೇರನು ಆ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿನೀಡಿದನು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಾದರೋ ಸಂಶಯಗೊಂಡವನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಸೋದರನ ಕೃತ್ಯದಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ ಅವನೊಡನೆ ಪುನಃ ಬದರಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ 'ಜಟಾಸುರ' ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಭೀಮನು ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಎದುರಾದ ಅವನನ್ನು ಭೀಮನು ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿ ಮಾಡಿದನು. ಅನಂತರ ಅವರು ಗಂಧಮಾದನದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ 'ಆರ್ಷ್ವಿಷೇಣ' ಎಂಬ ಋಷಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವನಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ತಂಗಿದ್ದರು.

ದೊಡ್ಡಸರೋವರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿದ ಗರುಡನ ರೆಕ್ಕೆಯ ಗಾಳಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉದುರಿದ ಪಂಚವರ್ಣ (ಐದು ಬಣ್ಣದ) ಎಂಬ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ರೌಪದಿಗೋಸ್ಕರ ಬೆಟ್ಟವನ್ನೇರಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಭೀಮಸೇನನು ಅಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಆ ಪರ್ವತದ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಮಣಿಮಂತ ಎಂಬುವನನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೆದರಿದ ಉಳಿದ ಪಾಂಡವರು ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಆ ಘಟನೆಯಿಂದ ಅವಮಾನಗೊಂಡಂತಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಭೀಮನನ್ನು ಕುರಿತು "ಭದ್ರ, ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ನಿನಗೆ ಹೇಳುವುದು? ನನಗೆ ಸಂತೋಷವುಂಟು ಮಾಡಲು ನಿನಗೆ ಆಸೆಯಿದ್ದರೆ ಇಂತಹ ದುಡುಕಿನ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದನು. ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕುಬೇರನು ಭಯದಿಂದ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು "ಪಾಂಡವರೆ, ಉಗುಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ಅಗಸ್ತ್ಯರ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಪರಿವಾರಸಮೇತನಾಗಿ ಗುರಿಯಾದ ಈ ಮಣಿಮಂತನು ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸೋದರನಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಇವನನ್ನು ನಾನು ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಿದೆ. ಸದ್ಯದಲ್ಲೇ ಅರ್ಜುನನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವನು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನೀವು ಇಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ

ಹೊರಟುಹೋದನು.

ಅರ್ಜುನನಾದರೋ ಆ ಎಲ್ಲ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಬೇಸಿಗೆಯ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ, ಸಾವಿರಾರು ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೋದರರ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಬಂದನು. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವಿರಹದಿಂದ, ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮಬ್ಬನ್ನು ಸೂರ್ಯನು ದೂರ ಮಾಡುವಂತೆ, ಉತ್ಕಂಠದಿಂದ ಉಂಟಾದ ತಾಪವನ್ನು (ವೇದನೆಯನ್ನು) ಚಂದ್ರನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂತೆ, ಅರ್ಜುನನು (ಇಂದ್ರಸಾರಥಿಯಾದ) ಮಾತಲಿಯನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಸೋದರರಿಂದ ದೂರವಾದಂದಿನಿಂದ ಮೊದಲೊಂದು ಊರ್ವಶಿಯೊಡನೆ ನಡೆದ ಸಂವಾದದವರೆಗಿನ ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮತ್ತೆ ಹೀಗೆಂದನು—"ಅಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನನಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಿವಾತ-ಕವಚರ ವಧೆಗಾಗಿ ಕಳಿಸಿದನು. ನಾನೂ ಸಹ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಮಾತಲಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಕೊಂದು ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯಪುರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿದ್ದ ಕಾಲಕೇಯ, ಪೌಲೋಮ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸರು ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ವಧ್ಯರಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವಧೆಮಾಡಿದನು. ಅದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತಸಂತೋಷಗೊಂಡ ಇಂದ್ರನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ನನ್ನದನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿ ಈ ಕಿರೀಟವನ್ನು ನನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು, "ಮಗು, ಕಿರೀಟಿಯೇ, ನಿಮ್ಮವರ ಯುದ್ಧಭಯವನ್ನು ನಿವಾರಿಸು" ಎಂದು ಹೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟನು" ಎಂದನು. ಮಾರನೇ ದಿನ ಇಂದ್ರನು ತಾನೇ ಬಂದು ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಹೋದಮೇಲೆ ಸೋದರರಿಗೆ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ನಾರದನು ಬಂದು, "ಇವರೆಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೋಡುವರು. ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗವಾದಲ್ಲಿ ಈ ಅಸ್ತ್ರಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ತಳಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಯಾವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈಗ ಬೇಡ" ಎಂದು ತಡೆದನು.

ಹನ್ನೊಂದನೇ ವರ್ಷ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಹಿಮಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಒಮ್ಮೆ ದೊಡ್ಡಸರ್ಪವೊಂದು ಭೀಮನನ್ನು ಕಚ್ಚಿದ್ದರಿಂದ

ಅವನು ಬಲಹೀನನಾಗಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದನು. ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಆ ಸರ್ಪವು ಹೀಗೆಂದು ಉತ್ತರ ನೀಡಿತು—"ನಾನು ನಹುಷ ಎಂಬ ರಾಜರ್ಷಿ. ಅಗಸ್ತ್ಯನ ಶಾಪದಿಂದ ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯುವವರೆಗೆ ನನಗೆ ಈ ಶಾಪ ಇರುವುದು" ಎಂದು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅದರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆ ಸರ್ಪವನ್ನು ಶಾಪದಿಂದಲೂ ಭೀಮನನ್ನು ಕಷ್ಟದಿಂದಲೂ ಪಾರುಮಾಡಿದನು.

ಹನ್ನೆರಡನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಾದರೋ 'ಕಾಮ್ಯಕವನ'ಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪಾಂಡವರು ಕೃಷ್ಣನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮಹರ್ಷಿಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು. ಸತ್ಯಭಾಮೆಯು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು "ಓಬ್ಬ ಗಂಡನನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗಿರುವಾಗ ನೀನು ಯಾವ ಔಷಧದಿಂದ ಐದು ಜನಪತಿಯರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾಗಿರುವಿ" ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು—"ಗೆಳತಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆ, ಗಂಡನ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಕೆಟ್ಟದಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪತಿವ್ರತೆಯಲ್ಲದವರ ನಡವಳಿಕೆ. ನನ್ನನ್ನು ಅಂಥವಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ. ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ನನ್ನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಗಂಡಂದಿರು ಸಂತೋಷಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಸಮುಚಿತವಾಗಿ ಸೇವೆಗೈಯುವುದೇ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ ವಿಧಾನ. ಇದು ಔಷಧವೇನಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಗೃಹಿಣಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಹಾವಿಗೆ ಹೆದರುವಂತೆ ಗಂಡಂದಿರು ಹೆದರುತ್ತಾರೆ. ಕೃಷ್ಣನ ಪತ್ನಿಯಾದ ನಿನಗೆ ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿ ಬರಬಾರದು" ಎಂದು ದ್ರೌಪದಿಯಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪತ್ನಿಸತ್ಯಭಾಮೆಯೊಡನೆ ಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕೆಗೆ ಹೋದನು.

ಆಗತಾನೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತನಾದ ರಾಜಯುಧಿಷ್ಠಿರನು, ಗೊಲ್ಲರ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿನೀಡುವ ನೆಪಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಗಂಧರ್ವರಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿದ್ದ ದುರ್ಯೋಧನನ್ನು ತನ್ನ ಸೋದರರ ಮೂಲಕ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿಸಿದನು. ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಒಂದು ಕಡೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಮೊದಲೇ ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದ ಕರ್ಣನು ಬಂದು "ದೇವಲೋಕದಲ್ಲೂ ಸಹ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯದಿಂದ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತ ಕುರುಮಹಾರಾಜನಾದ ನೀನು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವಿ" ಎಂದು ಹೊಗಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ದೀರ್ಘವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದನು—"ಮಿತ್ರನೆ, ಆಗ ನೀನು ನನ್ನ

ಹತ್ತಿರ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು. ನಾವು ಏನು ಯೋಚಿಸಿದ್ದೆವೋ ಅದೆಲ್ಲಾ ತಲೆಕೆಳಗಾಯಿತು. ವಿಧಿವಿಲಾಸ ವಿಚಿತ್ರವಾದುದು. ನೋಡು-ಎಲ್ಲರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಗಂಧರ್ವರನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ, ಕೆಟ್ಟವಾದಿಯು ಶರಣಾಗುವಂತೆ, ನಾನೇ ಶರಣಾದೆ. ಅನಂತರ ಕುರುರಾಜನ ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಸೊಸೆಯರನ್ನು ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನನ್ನ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಫಲ ನೀಡಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ದುಃಖಿಸಿದೆ. ನನ್ನ ದುರಾಲೋಚನೆಯನ್ನು ಅರಿಯದ ನಿನ್ನ ಸಖಿ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಯಜ್ಞದ ಬಲಿಪಶುವಿನಂತೆ ಆದೆ.

ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ "ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಿ, ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಿ, ಕುರುರಾಜನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಾಗ ಕೌರವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಲು ಯಾರು ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದಾರೆ" ಎಂದು ವೀರವಾಣಿಯ ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಬಂದಂತಹ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಯಿಂದ ಗಂಧರ್ವರು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ತಡೆದಾಗ, ಸಿಂಹದಂತೆ ದಾಪುಗಾಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ, ಗದಾಪಾಣಿಯಾದ ಭೀಮಸೇನನಿಂದ ಹಿಂಬಾಲಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವೀರರಸವೇ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತೆ ಇರುವ ಅರ್ಜುನನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಸೇನ ಎಂಬ ಗಂಧರ್ವರಾಜನು, ನನ್ನನ್ನು ಕಳ್ಳನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆಯುವಂತೆ ಎಳೆದಾಡುತ್ತಾ, ಅರ್ಜುನನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹೀಗೆಂದನು-"ಗೆಳೆಯ ಅರ್ಜುನ, ಯಾವಾಗಲೂ ಪಾಂಡವರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಇವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿಯಬೇಕು" ಎಂದು. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಇಂದ್ರನ ಆದೇಶದಂತೆ ಇವನನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದೇವೆ, ನೀನಾದರೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಿ. ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳ ಆದೇಶದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆ. ನಾವು ಏನು ಮಾಡುವುದು?" ಎಂದು ಹೇಳಿ, "ನಾವೂ ಕೂಡ ಮಹಾರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಆಜ್ಞಾಪಾಲಕ ಸೇವಕರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಬಂಧನ-ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅವನೇ ನಮಗೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಒಯ್ಯುತ್ತೇವೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ನೀಸಮೇತನಾಗಿರುವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದನು-"ಎಲೈ ಮಹಾರಾಜನ! ಈ ದುಷ್ಟದುರ್ಯೋಧನನು ತಾನು ಸುಖವಾಗಿದ್ದು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥನನ್ನಾಗಿಯೂ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹೀನಾಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೂ

ಮಾಡಲು ಪತ್ನೀಪರಿವಾರಸಮೇತನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನು ಅರಿತ ಇಂದ್ರನ ಆದೇಶದಂತೆ ನಾವು ಇವನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದೆವು. ಈಗ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಇದು ನಿನಗೇ ಬಿಟ್ಟದ್ದು."

ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಚಿತ್ರಸೇನನನ್ನು ಕುರಿತು—"ನೀವು ಮಹಾನುಭಾವರು. ಈ ದುರ್ಯೋಧನ ನನ್ನ ತಮ್ಮ. ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಇವನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ದೇವೇಂದ್ರನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುವಂತೆ ನೀವು ಮಾಡಿ" ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಕುರಿತು—"ದುರ್ಯೋಧನ! ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಭಾವಿತರನ್ನು ಅವಮಾನಗೊಳಿಸಬೇಡ", ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಾನೇ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಅವಮಾನಗೊಂಡು ಬಿಡುಗಡೆಗೊಂಡಿದ್ದ ನಾನು ಇನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಬದುಕಿರಬೇಕು? ಯುವರಾಜ ದುಃಶಾಸನ! ಸೇವಕರೊಡನೆ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡು. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಯೋಪವೇಶಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಬಿಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದನು. ಅನಂತರ ಕರ್ಣನು—"ಎಲೈ ರಾಜನೇ! ಪ್ರಜೆಗಳು ರಾಜನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪಾಂಡವರೂ ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಿರುವಾಗ ನಿನಗೆ ಅವಮಾನವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಯದು?" ಎಂದು ಸಮರ್ಥಿಸಿದನು. "ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರೂ, ಶೂರರೂ ಆದ ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಸಂಧಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯವಾಳು" ಎಂದು ಶಕುನಿಯು ನೀತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದನು. ದುಃಶಾಸನನೂ ಸಹ "ಅಣ್ಣ, ನಮ್ಮನ್ನೂ ಅಂಧರಾದ ತಾಯಿ ತಂದೆಯರನ್ನೂ ಕಾಪಾಡು" ಎಂದು ವಿನಯದಿಂದ ಹೇಳಿದನು. ಆದರೆ, ತನ್ನ ದುರ್ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಬಿಡದ ದುರ್ಯೋಧನನು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಸಾತಲಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ರಾಕ್ಷಸರಿಂದ "ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾವು ನಿನಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನೀನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವಿ, ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ದುಃಖಿಸಬೇಡ" ಎಂದು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಪರಿವಾರಸಹಿತ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋದನು.

"ಉಂಡಾಡಿ ಗುಂಡನು ಈ ಬುರುಡೆದಾಸ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತನ್ನನ್ನೇ ನಂಬಿದ ಕೌರವರನ್ನು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತ್ಯಜಿಸಿ ತಾನು ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದು ಏಕೆ?" ಎಂದು ಭೀಷ್ಮನು ಕರ್ಣನನ್ನು ಜರೆದಾಗ ಅವನು ತಾನೊಬ್ಬನೇ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಗೆದ್ದು, ಅದರಿಂದ ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನಿಂದ 'ವೈಷ್ಣವಯಜ್ಞ'ವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ, ಅವಭೃಥಸ್ನಾನದ

ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಯಜ್ಞದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) "ಹಿರಿಯನಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಂದು ರಾಜಸೂಯಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು. ಪಾಂಡವರು ಕರ್ಣನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಕವಚದಿಂದಲೂ ಆತಂಕಗೊಂಡವರಾದರು. ದುರ್ಯೋಧನನ ಆತಿಥ್ಯದಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ಅಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರಿಂದ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬಂದ ದುರ್ವಾಸಮಹರ್ಷಿಯು ಅನೇಕ ಜನ ಶಿಷ್ಯರೊಡನೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಲು ಹೋದನು. ದ್ರೌಪದಿಯಾದರೋ ತಾನು ಊಟ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆಯು ಖಾಲಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಏನೂ ತೋಚದೇ, ಪರಮಕೋಪಿಷ್ಠನಾದ ದುರ್ವಾಸನಿಗೆ ಹೆದರಿ ಆಪದ್ಬಾಂಧವನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕಳು. ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು "ತುಂಬಾ ಹಸಿವಾಗಿದೆ. ಬೇಗನೆ ತಿನ್ನಲು ಏನನ್ನಾದರೂ ಕೊಡು" ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ದ್ರೌಪದಿಗಾದರೋ ಬಹಳ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. ಅವಳನ್ನು ಕುರಿತು "ಗೆಳತಿ, ಇದು ನಾಚುವ ಸಮಯವಲ್ಲ, ಆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ನೋಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಕೃಷ್ಣನು ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ತರಿಸಿ ಅದರ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅನ್ನದ ಒಂದು ಅಗುಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು "ಇದರಿಂದ ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣನು ತೃಪ್ತನಾಗಲಿ" ಎಂದು ತಿಂದನು. ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಹಸಿವು ನೀಗಿದಂತಾದ ದುರ್ವಾಸಮುನಿಯು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಅಂಬರೀಷ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡು, ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಲು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಪರಾಧಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಕಾಡಿದವನಾಗಿ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಶಿಷ್ಯರೊಡನೆ ಹೊರಟುಹೋದನು.

ಒಮ್ಮೆ ಸಿಂಧುರಾಜನೂ ದುಃಶಲೆಯ ಪತಿಯೂ ಆದ ಜಯದ್ರಥನು ದ್ರೌಪದಿಯು ಒಬ್ಬಳೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದನು. ಆಗ ವಿಷಯತಿಳಿದ ಭೀಮನು ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತದುಕಿದನು. ಆದರೆ, ಅನುಕಂಪಗೊಂಡ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ಜಯದ್ರಥನು ಪರಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಸಲ ಮಾತ್ರ ಗೆಲ್ಲುವಂತಹ ವರವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಹೆಂಡತಿಯ ಅಪಹರಣದ ಘಟನೆಯಿಂದ ನೊಂದುಕೊಂಡ

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಿಗೆ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಋಷಿಯು ಹೇಳಿದನು—"ನೀನು ಇಕ್ಷ್ವಾಕುವಂಶದ ರಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಅವನು ತಂದೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೋದರನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸನಾದ ರಾವಣನಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸೀತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಕಪಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಪಡೆದನು. ನೀನಾದರೋ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕಾಲ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರ ಮಾತ್ರ ಅವಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದೆ. ಧೀರರು ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯಗುಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದುಃಖಿಸಬೇಡ" ಎಂದು ಸಂತೈಸಿದನು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಮುನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು—"ಮುನಿಯೇ, ದುಃಖಿಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ನಾವಾದರೋ ಈಜುತ್ತೇವೆ (ದಡಸೇರುತ್ತೇವೆ). ಆದರೆ ಪತಿಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಹೇಗೆ ಇರುವಳು? ದ್ರೌಪದಿಯ ದುಃಖವು ನನ್ನನ್ನು ದುಃಖಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ" ಎಂದನು. ಋಷಿಯು ಪುನಃ ಹೇಳಿದನು—"ಪತಿವ್ರತೆಯರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹೀಗೆ. ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ನೀನು ಕೇಳಿಲ್ಲವೆ? ಅವಳಾದರೋ ಪತಿಯಾದ ಸತ್ಯವಂತನನ್ನೂ ಅಂಧರಾದ ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರನ್ನೂ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾ, ಗಂಡನ ಆಯುಷ್ಯ ಕಡಿಮೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಗಂಡನ ಮರಣದ ದಿನದಂದು ಹಣ್ಣುಹಂಪಲನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಅವನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೊರಟಾಗ ತಾನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಯಮನಿಂದ ಗಂಡನಿಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನೂ, ತನಗೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಗೂ ಅನೇಕಜನಪುತ್ರರನ್ನೂ, ಅತ್ತೆಮಾವಂದಿರಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ವರವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು ಎರಡೂ ವಂಶಗಳನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು" ಎಂದು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿದನು.

ಒಮ್ಮೆ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ಣನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಬಂದು ಕರ್ಣನಿಗೆ ಸಹಜಾತವಾದ ಕವಚ ಮತ್ತು ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಬೇಡಿದಾಗ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕುರಿತು—"ಭಗವನ್ ಇಂದ್ರನೇ, ನೀನು ಯಾರೆಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗಾಗಿ ನೀನು ಬೇಡಿದ್ದೇ ಆದರೆ ಶಕ್ತಿಯ (ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಯುಧ) ವಿನಿಮಯದಿಂದ

ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊ" ಎಂದನು. ಅದರಂತೆ ಇಂದ್ರನು ಕವಚಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾ-"ಸಹಜವಾದ ಕವಚಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದರೂ ನಿನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಕಾರವೂ ಆಗದಿರಲಿ. ಈ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಯು (ಆಯುಧವು) ನೀನು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಿನ್ನ ಒಬ್ಬ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ನನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ವಿಪತ್ತು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ನೀನು ಇದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಇದು ನಿನ್ನನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿತು" ಎಂದು ಮಾತುಕೊಟ್ಟು ಅದೃಶ್ಯನಾದನು. (ಅಂಗವನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಕರ್ಣನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು.

ಮುಂದೆ ದ್ವೈತವನದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಯಜ್ಞಮಾಡುವವನ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವ ಕಡೆಗೋಲನ್ನು ಕೋಡಿನಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ನಾಲ್ವರು ಪಾಂಡವರು ಮೃತರಾದರು. ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಯಕ್ಷರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ತಮ್ಮನು ಬದುಕುವ ವರವನ್ನು ನೀಡಿದಾಗ ಮಾದ್ರಿಗೆ ಪುತ್ರನಿಲ್ಲದ ದುಃಖವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಕುಲನು ಬದುಕಲಿ ಎಂದು ಬೇಡಿದನು. ಅವನ ಏಕರೂಪದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯಮಧರ್ಮನು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ನಾಲ್ವರು ಪುತ್ರರನ್ನೂ ಬದುಕಿಸಿ ಕಡೆಗೋಲನ್ನೂ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿದನು. ಹದಿಮೂರನೇ ವರ್ಷವು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿರಲು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗದಂತಹ ವರವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿ ಅದೃಶ್ಯನಾದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸದ್ಯದಲ್ಲೇ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಲಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಪತ್ನೀ ಮತ್ತು ಪುರೋಹಿತನೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದರು.

|| ಇಲ್ಲಿಗೆ ವನಪರ್ವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು ||

Vanaparva

Thus proceeding, they (the Pandavas) sent back with kind words the citizens who were following them and spent the night on the bank of the Ganges with brahmins and servants including Indrasena. The next day, after finishing the rituals of the day, the king said to the brahmins, "O best of brahmins, I like to get into your company after crossing the river of vow." "O king, the ocean of virtues, O descendant of Puru, brahmins attracted by generosity do not forsake a generous man though (he is) puffed up with pride. Bees attracted by the smell of ichor do not forsake the elephant though it is a rogue. Shall we, then, forsake you? Leading the life of a vanaprastha we propose to lighten your sorrows in the forest." Thus told by the brahmins the king addressed his priest, "Venerable sirs, thus these Brahmins force me. Indeed it is improper that in my presence their livelihood should be upon their own labour. Nor do I like to trouble my brothers at present. Therefore, please think some means of support for them." Then the king propitiating the Sun-god by a mantra given to him by his purohita got a copper vessel from the Sun-god. Food cooked in that vessel, though limited, remained unexhausted till Draupadi finished her meal. The king satisfying the Brahmins with the help of that vessel, continued to be 'the lord of gift' inspite of his stay in the forest. Later, moving to the Kamyaka forest they lived there, after Kimmira, the brother of Baksasura was dispatched by Bhima to the place of his brother, as the demon obstructed their path.

Vidura being dismissed by Dhritarashtra who got angry on account of Vidura's praising the Pandavas and condemning the Kauravas, approached Yudhishtira and was invited again by Dhritarashtra himself. Duryodhana thinking that Vidura was attempting at mediation, got himself ready for attacking the Pandavas in the forest even before the mediation fructified, but, prevented by Vyasa, he kept quiet. Then at the bidding of Vyasa, Maitreya (a sage) counselled Duryodhana, 'that enmity among brothers was not good, but departed, pronouncing the curse "Bhima will break your thigh", on the wretched Duryodhana who was striking his thigh, ignoring the words of Maitreya.

Then, Lord Krishna, who came to see the Pandavas in the forest got wild at the condition of theirs and rose up saying : "It was not possible for me to go over then to Hastinapura as I was then seriously engaged in the destruction of Salva. But now I shall kill the Kauravas". Pacified by Arjuna with the words "You can do every thing in the fourteenth year," Krishna took his sister (Subhadra) and her son (Abhimanyu) and reached Dwaraka. Likewise Dhrishtadyumna and others vowing to kill Drona and others, went to their respective places with their nephews Prativindhya and others.

Yudhishtira, while he was in Dvaita forest, was once addressed by Draupadi in privacy :

"O lord! I think your inborn valour too had been staked in the assembly of the Kauravas. Otherwise how is it that the common saying 'extreme wrong makes even a weakling turn valorous' has become untrue in you, a great

Kashatriya? Forbearance shown towards most villainous persons is incompatible”.

“O good lady! the world is governed by fate and is not free to act. Patience and impatience belong to the independent. A person without tolerance is an animal – not a man. Forbearance is an ornament of the mighty and a protection to the weak. O dear! therefore await favourable fate” while Yudhishtira consoled Draupadi thus, Bhima spoke to him :

“O noble one! how shall we be able to lead the life incognito in the thirteenth year? The sun cannot be screened by the palm of a man. Then, again our stay in the forest will be life-long. One should treat the other in the same way, as the other has treated him, is an accepted rule. In some cases even months are reckoned as a substitute for years. Now thirteen months have elapsed. Quote that analogy now here. Declare the vow as completed. Command us to throw into disorder the tresses of the women of our enemies and to fasten the flowing hair of this pitiable woman, Draupadi”. As the king remained dejected at the thought of the invincibility of the great warriors like Bhishma and others, there came the venerable sage Vyasa and gave Yudhishtira the mantra known as Pratismriti and asked him to send Arjuna for securing the divine weapons with the help of that mantra.

Thus commanded by his brother, Arjuna went without resting, on account of the strength of the mantra and encouraged by Indra who came on the way in the guise of a Brahmin, performed penance

on the Himalayas to secure the grace of Lord Shiva. When Arjuna, who subsisted gradually on water and air, stood like a great sage with steady concentration, smoke emanated from his head as if due to the blazing of the Lord that lived in his heart, and the smoke heated the entire world. Arjuna, who had his penance disturbed by a demon Muka by name, who appeared in the form of a boar, fixed an arrow to hit the bow. Just then there appeared a stranger in the form of a hunter, surrounded by a host of women, declaring in a bold voice, "Don't hit, this which has been already aimed at by me". The demon who was pierced on two sides simultaneously by two arrows (one) discharged by the stranger and (another) by Arjuna who ignored the hunter, died crushed, like a grain in the grindstone.

Then, Arjuna who had the fight developed with the hunter hit-him with all his missiles and his weapons exhausted, he struck the hunter on his head with his bow-stick. Being defeated in the duel by the hunter who seized even the bow, Arjuna invoked the presence of Parameshvara in an earthen image (of the Lord) and desiring victory worshipped it with devotion. Seeing on the head of the hunter the flower strewn by him on the image, Arjuna concluded that it was Parameshvara who came in the guise of a hunter and falling at his feet several times he praised him. The Lord too appeared in his true form and said. "Dear Arjuna, I am pleased. Take this Pashupatastra. This should not be used against men except in great difficulty." He gave the weapon on this condition and returned all the other weapons (seized before) and himself disappeared.

“Dear son, I shall give you all weapons when you go over to my world”, thus telling Arjuna who received the astras from lords of the three quarters who had emerged then from their respective regions, Indra, along with them, disappeared.

Arjuna having reached heaven by the celestial car which came just then, got all the astras from his father and grasped completely the Gandharva Vidya (music and dance) from Chitrasena, the king of gandharvas. Once Urvashi told Arjuna in privacy : “O prince, your eyes fell only upon me though there were several other celestial damsels dancing. Understand I am also in love with you and have been sent here by your father who knew your mind.” “You have been looked at by me with the respect due to the paternal great-grandmother, since you were the wife of Pururavas, one of the ancestors of our family. How is it you have a passion for your great-grandson? Abandon, abandon this unworthy desire.” Thus rebuked by Arjuna Urvashi cursed him in anger, “Turning a eunuch you shall be a dancer.” But Indra fixed that the curse will have its use in the coming incognito life and it would end with the end of that life.

“Sir, what will you say if invited by then for dice in the fourteenth year? The same policy will be repeated then. This is not unknown to our enemies. Thus we are plunged for life in the ocean of miseries.” Bhima thus saying, king Yudhishtira realized its inevitability and sighed. Just then the sage Brihadashva addressed : “Hear, O! emperor, there was in the country of Nishadha, a king, Nala by name, whom people called ‘a man of sacred

fame'. Though ignorant of dice, he was induced to play with dice by Kali who wanted to give trouble to his wife Damayanti. Being defeated by Pushkara in the game of dice, he abandoned in the forest his wife, half-clad and entirely dependent on him. While wandering he obtained from the royal sage Rituparna the secret of dice in exchange for the 'secret of horse', and shaking off Kali, joined his wife and children and reigned in his kingdom as before. A man who knows the secret of dice shall never be defeated in gambling. Likewise you will defeat your enemies and get your father's share". Having spoken thus he gave out the secret of dice to Yudhishtira.

Now, a sage named Lomasha who was sent by Indra, came and consoled Yudhishtira by conveying the welfare of Arjuna and induced him to go on a pilgrimage with his retinue and describing the greatness of things in several places he spoke thus :

"This is the place where the sage Agastya who married Lopamudra, who drank the ocean, who pushed down Nahusha from heaven, and who digested Vatapi, had performed penance. This is the hermitage of Rishyashringa, the son of Vibhandaka, the son-in-law of Lomapada and the destroyer of the drought in the Anga country. In the mountain there is the cottage of Parashurama who destroyed twenty one times the sprouts of the Kashatriyas". Thus pointing out he reached Prabhasa-tirtha where Yudhishtira was consoled by Krishna and others. Then leading him to other places Lomasha said.

“This is the land of success of the sage Chyavana, the scion of Bhrigu, the husband of Sukanya, the paralyser of the hand of Indra and the person who made Ashvins the partakers of Soma. This is the river Vipasha (remover of ropes) since it removed the ropes of Vasishtha who, having bound himself, fell into it, owing to his grief for his sons. This is the place of Shibi who was tested by Indra and Agni that came in the form of vulture and a dove. This is the river Samanga (since it made straight the limbs) that rendered straight the body of Ashtavakra who took his bath in it, after vanquishing in argument Vandin, came with all his servants. This is the place where by the grace of God, Yavakrita who was destroyed on account of his offence to Raibhya was once again brought to life”. Thus showing the different places, Lomasha took Yudhishtira to the country of Subahu, the Lord of Kulinda. Leaving there Indrasena and others and with a limited retinue the king went to the Gandhamadana mountain. The king thought of Ghatotkacha for carrying Draupadi who was unable to climb the mountain. Ghatotkacha the vanquisher of his father, carried all including himself, he reached Badarikashrama.

There (at Badarikashrama) Draupadi desired to have a flower similar to the Saugandhika-lotus which was brought by the wind. As Bhima (the son of wind) desirous of fulfilling her wishes, went in the north-east direction along the way indicated by the flower itself, he had his path obstructed by a prodigious monkey lying on the path. When Bhima realized his inability to move it, he thought that the

monkey is not an ordinary one and saluting it he asked who it was.

The monkey told his story : “Dear Bhima, know me to be Hanuman, your brother and the devoted servant of Rama. Owing to my desire to see you, I stay here. Dear lad, I shall render all help in the coming war, seated myself on the chariot of your younger brother”. Having said this, Hanuman showed his huge form to Bhima at his request and disappeared, Bhima contemplating in his mind the big form of his brother entered the lotus pond, killed the demon-guards who rose to attack him, and gathered the flowers freely. Kubera too permitted Bhima taking the flowers. Yudhishthira apprehending danger, came to the pond and being much worried at the action of his brother and advising him, returned with him to Badarikashrama. In the Ashrama there was a demon, Jatasura by name, in the guise of a brahmin and he lived there being honoured by Yudhishthira. Once in the absence of Bhima he carried all of them away and was pounded like powder by Bhima who, by chance, met him on the way. Then on the slopes of the Gandhamandana they reached the ashrama of Arshtishena and being treated very kindly by him, they spent some time there.

Once Draupadi’s mind was attracted by five-cloured flowers strewn on the ground by the wind of the wings of Garuda who flew up from a big lake. With a view to pleasing her, Bhima climbed the top of the mountain, culled the flowers and killed many demons along with their chief Maniman who

caused obstruction to Bhima. Yudhishtira, who apprehended some danger on account of the noise of the fight, came with all his people and feeling much irritated advised him thus : “O dear, why should it be repeated many times? If you desire my pleasure don’t be a rash person.” Kubera who came there told those who saluted him in fear, “O son of Pandu, my friend, this Maniman was cursed along with his retinue by Agastya who got angry at Maniman’s spitting (on the sage’s head). Therefore, he was disregarded by me when he was killed by your brother. Arjuna will be here soon. Till then you can live here happily.” Saying these words he went away.

Arjuna who obtained several divine weapons remained like the summer sun with his valour unassailable. By means of a chariot that had thousand horses he descended, after five years, in the presence of his brothers. Like the sun, he dispelled the deep darkness that was rooted firmly in the eyes of his brothers, on account of his long separation. Like the moon, he removed the heat caused by anxiety. Arjuna, with respect, sent back Matali and narrated to his brothers his story, beginning from his journey and ending with the conversation with Urvashi. He added further. “After I had received the astras, Indra got ready all weapons and accessories of war for me and sent me for destroying the demons, Nivatakavachas. Saying ‘Yes’, I went with Matali, and returned after killing all of them. On my way I came to know of certain demons Kalakeyas and Paulomas who were the inhabitants of the Hiranyapura that moved at will, and by means of the pashupatastra I

destroyed them who were invincible by gods. The lord of heaven who was much pleased at this made the war-weapons mine and himself placing this crown on my head dismissed me telling. "Dear son Kiritin, (O crowned one) dispel the miseries of your people." The next day when Indra himself came, consoled them and returned, Narada appeared before them and prevented Arjuna who was trying to exhibit to his brothers the divine weapons. He said, "They will see your weapons at the time of war. They will agitate the world if aimed at unworthy objects.

On the eleventh year, when they were living somewhere in the Himalayas, Bhima who was once caught by a big python lost his strength instantaneously and felt sad. Being interrogated by Bhima, and python said, "I am the royal sage Nahusha and have been brought to this condition by Agastya. This curse will have its limit till I see a man who answers my questions". Yudhishtira who had come then released his brother from his danger, and the python from its curse, by giving the answers to its questions.

In the twelfth year, they moved to the Kamyaka forest and in the presence of Krishna they felt happy as they listened to the various stories narrated by Markandeya.

"It is very difficult for women like us to fascinate (to win over) a husband. By what medicine have you been very dear to your five husbands? Tell us." Thus being addressed by Satyabhama in privacy, Draupadi said to her : "Dear Satyabhama, mean conduct towards their

husbands is the work of wicked women. Don't consider me so. Indeed my husbands are pleased with my selfless service. Since compliance in all conditions is the means of attraction, not medicine. A husband dreads such a woman (who employees medicine for winning the love of the husband) as he dreads a snake. Being Krishna's wife you should cast away this unworthy thought". Krishna reached Dvaraka with Satyabhama who was advised thus.

King Yudhishtira who had dedicated himself to the performance of a sacrifice to be completed in a day, released with the help of his brothers, Duryodhana who had come to the forest under the pretext of his visit to the colony of cowherds and who was seized by the gandharvas. Duryodhana, being released, stayed somewhere in the forest and Karna the king of Anga, who had fled the battlefield earlier, praised him (Duryodhana) saying : "Fortunately our emperor, the lord of the Kurus shines spreading the glory of his victory even to heaven". But Duryodhana sighed hot and deep and said, "Dear friend, you were not present then; that is why you say so. Hear me. What we thought had come out otherwise. Perverse is the fruition of fate. Look, with all my efforts I could not attack the gandharvas; nor could I release myself; And like a bad disputant I have sustained defeats. Later, seeing all the princes of our family bound by a single piece of cloth along with their wives and led by the gandharvas, I felt very much that all my bad deeds had borne fruits. I was gazed at timidly by your friend (Bhanumati, Duryodhana's wife) who was ignorant of sorrow till now and I stood helpless like an animal tied to the sacrificial post. Just then

the gandharvas were prevented from their upward movement by the showers of arrows that came along with the heroic declaration "Leave them, leave them, (the Kauravas). Who has the capacity to insult the Kauravas while Yudhishtira, the king, is the protector of the kingdom".

Being followed by Bhima with mace in hand who moved majestically like a lion, there arrived Arjuna appearing like the incarnation of heroism. Then in a hurry, Chitrasena the king of the gandharvas dragging me like a thief and approaching Arjuna said : "O friend! the crowned one, owing to your father's (Indra's) bidding-that this wicked man Duryodhana who always hates the Pandavas is to be beheaded-we punish him. But it is ordered by you differently. What shall we do when there is a contradiction between the words of father and son?" "But we are the servants of Yudhishtira. He alone is the authority either to punish or to favour him. So we shall take him there". Being told thus by Arjuna, Chitrasena said 'yes' and taking all of us to Yudhishtira who was attending to the sacrifice with his wife, declared loudly, "O emperor, this vile Duryodhana, himself happy, desiring to rejoice at seeing you placed in an unpleasant situation, and to trouble you has come here with his wife and servants. Being commanded by Indra who knew his mind we arrested him. You are the final authority in regard to what should be done now." The high-minded Yudhishtira spoke to him, 'Venerable Sirs, (you are worthy of our veneration). Hence I request you. He is my brother. Therefore, having consideration for me, this fault of his should be pardoned. You should also act in such

a way that the esteemed king of gods also becomes pleased.” Thus permitting the Gandharvas (to depart) Yudhishtira himself untied (the knot) and sent me away saying : “Dear Duryodhana, hereafter please do not insult those who are worthy of honour.’ Of what use is this wretched life for me released by my own enemy and insulted in the presence of women? Dear prince Dushsasana, go to the city with servants and bear the responsibility of the kingdom. I will die by resorting to starving.” Uttering these words Duryodhana lay on the ground.

“O king, by all means a king must be served by his subjects. Wherein comes the insult to you if the Pandava have served you (as they are only your subjects)?”

Thus Karna justified the action. Shakuni advised : “Rule the kingdom, being united with the kind and valourous Pandavas.” Dushsasana entreated him saying : “Sir, protect us and our blind parents.” Despite these words of his friends, Duryodhana, not giving up his unworthy persistence, was taken at night by demons to the patala and being encouraged by them saying, “We shall render all help to you in the battle. Surely you will vanquish your foes. Do not be dejected unnecessarily”, he returned to the city with his retinue.

“This Karna is a braggart and good only at eating. Otherwise how is it that he forsook, in the thick of battle, the Kauravas who depended on him for success, and went away?” Thus rebuked by Bhishma, Karna, alone in his chariot, conquered

all the directions and with the riches he brought with him, made Duryodhna perform the Vaishnava sacrifice. At the time of the sacrificial bath, Karna vowed : "I shall kill in the battle the eldest brother, Yudhishtira, and make you perform the Rajasuya sacrifice." The Pandavas too became apprehensive on account of Karna's valour and his invulnerable armour.

Once, the sage Durvasa, pleased with the services of Duryodhana and wishing to please him in turn, came in an inopportune moment to Yudhishtira, seeking hospitality. When the sage went along with his ten thousand disciples for ablutions, Draupadi, being afraid of that irate sage as she could not find any means to feed them, since all food in the Akshaya-vessel had been exhausted after Draupadi's meal, thought of Krishna who was the refuge of the distressed. Krishna appearing at the same moment said to Draupadi : "I am extremely hungry; so without delay give me something." Finding her ashamed, he said, "Friend, this is not the time for jest. Bring that vessel, I shall examine." Compelling her to bring the vessel and finding a grain of rice cooked that had got stuck to the neck of it, he took it and ate it saying, "May the Lord, Janardhana who has the entire universe as his form he pleased with it." At the same moment, the sage Durvasa had his hunger satisfied and remembering Ambarisha, he felt that he was guilty in as much as he had caused unnecessary cooking, and being afraid of the Pandavas went away with his disciples without even informing the Pandavas.

Then, once Jayadratha, the king of Sind and the husband of Dusshala saw Draupadi, his brother-in-law's wife when she was alone and while he attempted to carry her away from the ashrama, Bhima, with the help of Arjuna, made him have five tufts on his head and he was released by the compassionate Yudhishtira. Propitiating Parameshvara he got a boon from him to vanquish once (in the battle) the Pandavas, excepting Arjuna. Later, Markandeya said to king Yudhishtira who was said owing to the abduction of his wife : "Known to us is the story of Rama, the scion of the Ikshavaku, who at the bidding of his father lived in the Dandaka forest, having for his help only his brother. Searching for his wife who was abducted by the demon in a lonely forest, and with monkey hordes as followers, he with great efforts, at the end of a year, recovered her from the other side of the ocean. But you have redeemed your wife in a short time and within a short distance of two miles. The bold will never lose their courage in adversity. Away with your grief." Pacified thus, Yudhishtira spoke again : "O sage! indeed is she a raft to us who are plunged in the great ocean of sorrows. Where will be such a woman who is really a prop to her husband? Therefore her grief makes me grieve".

The sage replied consolingly : "Surely this is natural to chaste women. Besides, have you not heard of Savitri? She served unflinchingly in the forest her husband Satyavan and the blind parents-in-law. Knowing that her husband's life was of short duration, she with a view to increasing it, observed a certain austerity. And, when the day of death

arrived, she followed her husband who proceeded to the forest for collecting fruits, and obtained from the God of death who was pleased with her austerity, several boons-long life for her husband, many sons to herself and to her mother, the sight and the kingdom to her parents-in-law. Thus, Savitri elevating both the families became worthy of honour here.”

Once the hospitable Karna was approached by a certain Brahmin at the hour of hospitality and was asked to give away his native armour and earrings. But Karna remembering the words of the Sun in his dream spoke to him : “Revered Indra, I know you. If you have come to beg for helping your son Arjuna, then, you can take what you want, in exchange for your javelin.” Accepting the suggestion Indra received them and said :

“There shall be no ugliness on your person though you have cut off your native armour and earrings. This javelin of mine will destroy a single foe of yours when you find yourself in great danger, and will return to me. But it will kill you if employed on ordinary occasions.” Giving that assurance he disappeared. Because he cut off his armour and ear-rings, he became well-known by the name Karna.

Once the Pandavas chased a deer which carried off on its horn the fire-stick of an Ahitagni and ran away. Being affected by thirst, four of the brothers drank the water of a pond and fell down lifeless. King Yudhishthira who too wanted to follow his brothers (in death) was prevented by his father who was in the form of a Yaksha and answered all

the questions of the Yaksha. Therefore, when the boon to revive one of his brothers was given. Yudhishtira, desirous of removing the state of Madri being left without a son, asked a long life for Nakula. The god of death who was pleased with his fair-mindedness revived all the four brothers, returned the fire-stick and also granted the boon that they would not be discovered by their foes in the coming thirteenth year and disappeared. But the Pandavas, as the life incognito was to commence on the next day, permitted their followers to go to the places they desired and took counsel with the priest Dhaumya and Draupadi in a secluded spot.

|| Thus ends Vanaparva ||

ವನಪರ್ವ - ಟಿಪ್ಪಣಿ / Notes

ಹಸ್ತಿನಾಪುರವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಚಂದ್ರವಂಶದ ಕೌರವ-ಪಾಂಡವರ ನಡುವೆ ದಾಯಾದಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯವು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆದಿತ್ತು. ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ನೂರು ಜನ ಮಕ್ಕಳಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳು ಪಾಂಡುವಿನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಮೊದಲಾದ ಐವರ ವಿರುದ್ಧ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಿಡಿಕಾರುತ್ತಾ ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಂತಕ ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿದ್ದರು. ಅನ್ನಕ್ಕೆ ವಿಷ ಹಾಕುವುದು, ಅರಗಿನ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವುದು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಸಾಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಷಡ್ಯಂತವನ್ನು ರೂಘಿಸಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಜೂಜಿಗೆ ಕರೆದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಪರವಾಗಿ ಅವನ ಸೋದರಮಾವನಾದ ಶಕುನಿಯು ದ್ರೂತವಾಡಿದನು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ದ್ರೂತದಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡನು. ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ತಲೆಕೂದಲು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದು ಸಭೆಗೆ ತರಲಾಯಿತು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ದ್ರೂತಕ್ಕೆ ಕರೆದಾಗಲೂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಮರು ಮಾತಾಡದೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ಆಗ ಒಂದು ಷರತ್ತನ್ನು ಹಾಕಲಾಯಿತು. ದ್ರೂತದಲ್ಲಿ ಸೋತವರು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವನವಾಸವನ್ನೂ ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು

ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ನಿರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ ಶಕುನಿಯ ಚಾಣಾಕ್ಷತನದ ಆಟದ ಮುಂದೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ತಲೆಬಾಗಿ ಸೋತನು. ಕೌರವರ ಅಟ್ಟಹಾಸಕ್ಕೆ ಕೊನೆಮೊದಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣ ಮುಂತಾದವರು ವೌನಿಗಳಾಗಿದ್ದರು. ವಿದುರನು ಅಸಹಾಯಕನಾಗಿದ್ದನು. ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೇ ಪಾಂಡವರು ದ್ರೌಪದಿಯೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟರು. ತಾಯಿಯಾದ ಕುಂತಿಯನ್ನು ವಿದುರನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರು. ದಿವಸ್ಪತಿ:-ಇಂದ್ರ. ನಿವಾತಕವಚವಧಾಯ-ನಿವಾತಕವಚರನ್ನು ವಧೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ. ನಿವಾತಕವಚರು; ಇವರು ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ತಮ್ಮನಾದ ಸಂಹ್ಲಾದನ ಪುತ್ರರು. ಇವರು ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಖೇಡಿಸುತ್ತಾ, ತಮ್ಮನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಎದುರಿಸಲು ಬಂದರೆ ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅಮಿತಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರ್ಜುನನು ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಇಂದ್ರನ ಕೋರಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ನಿವಾತ ಕವಚರನ್ನು ಕೊಂದನು.

ಸವ್ಯಸಾಚಿ-ಅರ್ಜುನ, ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಪದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಅರ್ಜುನನೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'उभौ मे दक्षिणौ पाणी गण्डीवस्य विकर्षणे । तेन देवमनुष्येषु सव्यसाचीति मां विदुः ॥ मलिम्लुचमिव कङ्कनन्तं.

ಯುಧಿ (in the battle) स्थिर:- (firm;) युधिष्ठिरः, the case ending of the first word in the compound has not been dropped; an instance of aluk samasa ಸ್ changes into ष् according to Panini गवियुधिभ्यां स्थिरः।

दुःखेन युध्यते इति दुर्योधनः - hard to fight.

Salva : As Krishna had killed Shishupala, a friend of Salva, he wanted to wreak vengeance upon Krishna and attacked the city of Dvaraka in the absence of Krishna. But the city was defended by Ugrasena and others and so Salva retreated. When Krishna came to know of the attack, he collected a powerful army, attacked Salva in his city of Saubha and destroyed him.

भगिन्याः अपत्यानि पुमांसः-भागिनेयाः ।

द्वौ (शोकमोहौ) इतौ यस्मात् तत् द्वीतम्-A place or a lake where the effect of grief and ignorance is absent. द्वीतं एव द्वैतं, वनम् द्वैतवनम्-The place was marked by a big lake also.

आततेन-(शस्त्रेण) अयते इति आततायी-A person who, with the intention of doing harm, approaches another, with lifted weapons.

अग्निदो गरदश्चैव शस्त्रपाणिः धनापहा ।

क्षेत्रदारापहारी च षडेते ह्याततायिनः ॥

परायणम्-Chief means परं अयनम् ।

यः (यादृशः) धर्मः यस्य सः यद्धर्मा ।

सः (तादृशः) धर्मः यस्य सः तद्धर्मा ।

The word धर्म at the end of a Bahuvrihi compound changes into धर्मन्. Vide Panini धर्मादनिच् केवलात् ।

आदिश अस्मान्..... कबरीसंयमनम् ।

When Dusshasana dragged Draupadi by the hair to the Kaurava-assembly, she had her tress loosened and she kept it untied until Bhima fastened it, smearing the blood of Duryodhana.

Bhima means to say that he would kill all the enemies and make their wives widows, and therefore, he would be an instrument in making the tresses of those women dishevelled, as widows

were not combing and decorating their hair. He adds further, that he would rearrange Draupadi's unbraided hair with hands stained with Duryodhana's blood.

But in the Mahabharata, it seems, there is no reference to this particular act of Bhima, viz., tying up the hair of Draupadi with the blood stained hand. Of course, Bhima made the following three vows (1) that he would break the thigh of Duryodhana, (2) that he would kill all the sons of Dhritarashtra (3) and that he would drink the blood from the chest of Dusshasana.

प्रतिस्मृति is a mantra. The person who repeats it will be free from fatigue.

गुडाकायाः ईशः-गुडाकेशः ।

काष्ठमुनि is one who remains like wood, unmindful of the sun and rain and other weather conditions. काष्ठवत् स्थितः मुनिः काष्ठमुनिः ।

कृशानुरेताः Lord Siva. It is believed that severe austerity would give rise to smoke. But a cause is fancied here. As Shiva, whose form is also fire, lived in Arjuna's heart, the smoke emanated from him. The word कृशानुरेताः-is used to suggest this idea.

घरट्टयन्त्र-a grindstone.

पशुपतिः देवता अस्येति पाशुपतं, तत् अस्त्रम्-The astra which has Parameshvara as its presiding deity.

यथाप्रदेशमाविर्भूतेभ्यः-The three dik-palakas came from their respective regions. Yama came from the

south, Varuna from the west and Kubera from the north.

Urvashi's curse: तव पित्राभ्यनुज्ञातां स्वयं च गृहमागताम्।
यस्मात् त्वं नाभिनन्देथाः.....

तस्मात् त्वं नर्तकः पार्थ स्त्रीमध्ये मानवर्जितः ।

अपुंस्त्वेन च विज्ञातः षण्डवत् विचरिष्यसि ॥

As Indra was superior to Urvashi in rank, he modified the curse pronounced by her.

Indra's words :

यं च दत्तवती शापमूर्वशी तव मानद ।

स चापि तेऽर्थकृत् तात साधकश्च भविष्यति ।

अज्ञातवासो वस्तव्यः भवद्भिः भूतलेऽनघ ।

वर्षमेकं विहृत्यैवं ततः पुंस्त्वमवाप्स्यसि ॥

चतुर्दशे वर्षे..... किं वक्ष्यसि ।

Bhima says that if Duryodhana invites Yudhishtira again for the dice-play, he could not reject it since he had taken the vow not to refuse any invitation (आहूतो न निवर्तेयमिति मे व्रतमाहितम्). And this weakness of Yudhishtira is known to Duryodhana and in the game, naturally Yudhishtira would lose everything as he was not good at dice.

श्लोकः fame. Vide Amara पद्ये यशसि च श्लोकः-

पुण्यः श्लोकः यस्य सः पुण्यश्लोकः-one whose fame is holy; the utterance of whose name is holy; here Nala.

Cf.

पुण्यश्लोको नलो राजा पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ।

पुण्यश्लोका च वैदेही पुण्यश्लोको जनार्दनः ॥

When Indra killed the demon Vritrasura, his followers, named Kaleyas, wishing to avenge the death of their master, troubled the gods during the night and hid themselves in the waters of the ocean during the day.

Agastya who was requested by the gods to lay bare the demons drank up the ocean and exposed them all, and helped the gods to destroy them. That is why Agastya is called सिन्धोः पाता ।

अवग्रहः drought; the rainless condition.

अजातः शत्रुः यस्य सः अजातशत्रुः Yudhishtira as he did not consider anyone as his enemy.

Cf.

न द्वेक्षि यज्जन्मतस्त्वमजातशत्रुः ।

अश्विनौ-twin gods known by this name.

प्रशस्ताः अश्वाः अनयोः सन्तीति अश्विनौ ।

गन्धस्य वहः, गन्धवहः the wind; सौगन्धिकम्-a superior kind of lotus flower. शोभनो गन्धः अस्येति सुगन्धिः; तदेव-सौगन्धिकम् ।

अव-चिकाय-Perf. (लिट्) of चि with अव-to collect. चिकाय चिक्यतुः चिक्युः । चिनोति-Pres.

नागाशन-one who lives upon snakes. Garuda.

धुरं वहन्तीति धुर्याः-horses, सहस्रं धूर्याः यस्य सः सहस्रधुर्यः-सहस्र here means only many, not one thousand.

पञ्चानां संघः पञ्चकं; संवत्सराणां पञ्चकं संवत्सरपञ्चकम्
Arjuna stayed in heaven for five years and learnt the astras from Indra.

नीराजयन्-Waving lights before the deity, as an act of adoration.

दृष्ट्या भ्राजते सुरलोकेऽपि.... महाराजकुरुराजः ।

Karna thought that Duryodhana had defeated the gandharva-chief, a resident of heaven and therefore, his victory would be known in heaven also when the gandharva went to heaven.

Victorious persons are received even by the defeated with niranjana and other forms of adorations. Hence it is suggested that Duryodhana's victory would be recognized and celebrated even in heaven by the gandharvas.

मलिम्लुचः-a thief.

किरीटः अस्य आस्तीति किरीटी-Arjuna was so called because he was honoured by Indra by placing a crown on his head.

अवभृथः-the bath taken at the end of a sacrifice, which marks the end of it.

ज्येष्ठं युधिष्ठिरं.....राजसूयेन याजयामि ।

When Karna brought wealth from all directions, Duryodhana desired to perform the Rajasuya sacrifice. But Duryodhana's friends told him that he

could not perform the Rajasuya so long as he had a senior brother, Yudhishtira, and as the sacrifice should be performed only by an unchallenged senior king. Therefore, Karna promised that he would kill Yudhishtira and thus enable Duryodhana to perform the sacrifice.

वरिवस्य-services. वरिवसः करणं-वरिवस्या ।

चतुर्थः पाठः

नवीनकथा - अन्यस्मिन् दोषारोपणम्

पीठिका

संस्कृतसाहित्यं विशिष्टं, विस्तृतं प्राचीनमपि विद्यते । अस्यां भाषायाम् अनेकप्रकारकाः साहित्यग्रन्थाः आबहोः कालात् विरचिताः विराजन्ते । संस्कृते विद्यमानस्य ज्ञाननिधेः अनुवादकार्यं भारतीयभाषासु विदेशीयभाषासु अपि कृतं क्रियमाणं च वर्तते । अनेन इतरभाषाणां समुन्नतिरपि सञ्जाता । यथा संस्कृतभाषासाहित्यम् अन्यभाषासु अनूदितमस्ति एवमेव इतरभाषासाहित्यमपि संस्कृतभाषया अनूदितं उपलभ्यत एव । अनेन ज्ञानसम्पत्तिः सर्वासु अपि भाषासु विस्तृता भवति । भारतीयसंविधानम्, नूतना शिक्षणनीतिः संसत्कार्यकलापाद यश्च संस्कृते रुपान्तरिताः सन्ति । भारतस्य प्रादेशिकभाषाभ्यः तथैव विदेशभाषाभ्यः अपि अनल्पप्रमाणेन साहित्यम् अनूद्यमानम् आस्ते । ईदृश्यां परिस्थितौ अनुवादसाहित्यस्य छात्राणां निदर्शनार्थं काचन नूतना कथा अत्र स्वीकृता विद्यते ।

विश्वस्य तन्त्रज्ञानक्षेत्रे मूर्धन्यस्थाने विद्यमानासु संस्थासु 'इन्फोसिस्' नामिका संस्था अन्यतमा । अस्याः संस्थायाः स्थापने प्रेरणादात्री, भारतसर्वकारस्य राज्यसभायाः सदस्या डा. सुधामूर्ति महाभागा कन्नडे आङ्ग्ले च साहित्यग्रन्थान् विरचितवती ।

अनया महाभागया कन्नडभाषया विरचितस्य 'ಎಂಟು ಹೆಜ್ಜೆಗಳು' पुस्तकस्य संस्कृतरूपान्तरं 'रुचिराः बालकथाः' इति नाम्ना कृतं विद्यते।

डा. नागरत्ना हेगडे महाभागा अस्य कथाग्रन्थस्य संस्कृतरूपान्तरकर्त्री आस्ते । अनया संस्कृतभाषायां 'ज्ञानदीप्तिः', 'उत्तिष्ठत जागृत', 'गोमान्तकम्', 'मनः तत्प्रशमनं च', 'व्यावहारिकसंस्कृते प्रान्तीयभाषाणां प्रभावः', 'रामायणीयम्' इत्यादयः प्रणीताः सन्ति । संस्कृतभारतीद्वारा प्रकाशमाणायां 'सम्भाषणसन्देश' नामकमासपत्रिकायां अस्या बहवो लेखाः प्रकाशिताः सन्ति । संस्कृतसेवाकर्मणि चिरनिरता डा. नागरत्ना हेगडे महाभागा सुराना महाविद्यालये संस्कृतविभागाध्यक्षस्थानं अलङ्कृत्य संस्कृतं सम्यक् पाठयित्वा इदानीं निवृत्ता । केन्द्रीयसाहित्य अकाडम्याः अनुवादसाहित्यपुरस्कारं प्राप्तात् 'रुचिराः बालकथाः' नामकग्रन्थात् इयं कथा स्वीकृता वर्तते।

अध्यापकेभ्यः सूचना-परियोजनकार्यार्थं छात्रैः अनुवादः कारयितव्यः ।

* * *

कुन्तलदेशस्य राजकुमारी चम्पकगन्धिनी नितरां रूपवती । आभरणानां विषये तस्याः महती प्रीतिः । असङ्ख्यानि आभरणानि सङ्गृहीतानि चेदपि पुनरपि क्रेतुम् इच्छा तस्याः । तस्मात् देशविदेशेभ्यः रत्नवणिजः वैविध्यमयानि आभरणानि आनीय अधिकमूल्येन विक्रयणं कुर्वन्ति स्म ।

कदाचित्श्रीपुरात् कश्चित् वणिक् आगत्य चन्द्रहारं प्रादर्शयत् । सः हारः वज्रेण रत्नैः च निर्मितः आसीत् । वणिक् राजकुमारीं चम्पकगन्धिनीम् उद्दिश्य अवदत् - 'राजकुमारि! ईदृशः हारः प्रपञ्चे अन्यत्र कुत्रापि न प्राप्यते । अकस्मात् लभ्येत चेत् मम शिरश्छेदनं कारयितुम् अर्हति भवती । तदर्थम् अहं सज्जः अस्मि' इति ।

वस्तुतः सः चन्द्रहारः नितरां रमणीयः अद्भुतश्च आसीत् । तं हारं दृष्ट्वा राजकुमारी नितरां सन्तुष्टा । अनुक्षणं सा तं चन्द्रहारं कण्ठे धृत्वा सखीभिः सह तरणाय सरोवरं गता । तं हारं धृत्वा सरोवरे तरणं न युक्तम् इति मत्वा सा हारं कण्ठात् अपनीय कस्यैचित् सख्यै दत्त्वा 'जागरूकतया रक्ष' इति उक्त्वा तरणाय गता । सखी चन्द्रहारं गृहीत्वा वृक्षस्य अधः उपविश्य यदा तन्द्रावस्थायाम् आसीत्, तदा केनचित् सः हारः आकृष्टः इव अभासत । अपरक्षणे एव सा नेत्रे उन्मील्य अपश्यत् । तावता सः चन्द्रहारः अदृश्यतां गतः आसीत् । सर्वत्र अन्विष्टे सत्यपि कोऽपि दृष्टिपथं न आयातः । चन्द्रहारस्य महत्त्वं जानती सा- 'हा, हन्त! हन्त! चोरः, चोरः' इति उच्चैः क्रन्दनम् अकरोत् ।

बहिः रक्षणं कुर्वन्तः रक्षकभटाः झटिति धावन्तः आगताः । तान् दृष्ट्वा सखी- 'प्राकारभित्तिम् आरुह्य कोऽपि गतः इव अभासत' इति वदन्ती अदृष्टस्य चोरस्य विषये अपवादम् आरोप्य निरातङ्का जाता । राजभटाः चोरग्रहणाय बहिः अधावन् ।

मार्गे सुदूरे कुत्रचित् कृषिकः कश्चित् कार्यं कुर्वन् आसीत् । धावतः आगच्छतः राजभटान् दृष्ट्वा कृषिकोऽपि ततः पलायितः । सः एव चोरः स्यात् इति विचिन्त्य राजभटाः तं गृहीत्वा- 'कुत्र चन्द्रहारः? देहि । नो चेत् भवतः शूलारोपणं कारयिष्यामः' इति अवदन् ।

तदा सः कृषिकः भीत्या- 'कः चन्द्रहारः? अहं किमपि न जानामि' इति अवदत् ।

उत्तररूपेण सः भटैः द्विवारं ताडितः । वेदनाम् असहमानः सः कृषिकः-‘आम्, मम प्रभुः भूस्वामी मम हस्तात् आकृष्य नीतवान् तं हारम्’ इति अवदत् ।

राजभटाः तं कारागृहे संस्थाप्य भूस्वामिनः गृहं प्रति प्रस्थिताः । राजभटानां कोपोद्रिक्तं मुखं दृष्ट्वा कोऽपि अनर्थः जातः इति चिन्तयन् भीतः अभवत् भूस्वामी । तेभ्यः कथम् आत्मरक्षणं करणीयम् इति यावत् सः चिन्तयन् आसीत् तावता पुष्पाणि गृहीत्वा गच्छन् मन्दिरस्य अर्चकः दृष्टः ।

‘भूस्वामिन् । राजकुमार्याः चन्द्रहारः कुत्र? कृषिकस्य हस्तात् आकृष्य भवता आनीतम् इति अस्माभिः ज्ञातम्’ इति दर्पेण अवदन् भटाः ।

तत्क्षणं बुद्धिमान् भूस्वामी-‘देव्याः अनुग्रहाय मया सः हारः अर्चकाय दत्तः’ इति अवदत् ।

‘अयं राजद्रोहः’ इति वदन्तः राजभटाः भूस्वामिनं कारागृहे स्थापयित्वा अर्चकम् अगृह्णन् ।

तावता अर्चकेनापि इयं वार्ता ज्ञाता आसीत् । राजभटाः अर्चकस्य सकाशम् आगत्य-‘भूस्वामिना देव्यै समर्पणाय राजकुमार्याः चन्द्रहारः भवते दत्तः इति ज्ञायते । तं हारं देहि’ इति अवदन् ।

निर्धनेन अर्चकेण भूतपूर्वः वृद्धः मन्त्री स्मृतः । ‘अहं हारं तस्मै भूतपूर्वमन्त्रिणे अयच्छम्’ इति अवदत् अर्चकः ।

‘कीदृशः दोषः आचरितः भवता अर्चकवर्य ।’ इति वदन्तः ते अर्चकं कारागृहे संस्थाप्य भूतपूर्वमन्त्रिणं गृहीतवन्तः ।

मन्त्री राजभटान् उद्दिश्य-‘सः चन्द्रहारः मया राजकुमार्यै एव दत्तः खलु!’ इति अवदत् ।

किन्तु वस्तुतः चन्द्रहारः राजकुमार्याः सकाशे न आसीत् ।

एवं चत्वारः कारागृहं गताः । किन्तु चन्द्रहारः नैव प्राप्तः । राजा खिन्नः । सः चतुरं मन्त्रिणम् आहूय-‘इमां समस्यां परिहर’ इति वदन् प्रवृत्तं सर्वं न्यवेदयत् ।

चतुरः मन्त्री कारागृहसमीपं गत्वा रहसि तेषां चतुर्णाम् अपि सम्भाषणम् अशृणोत् ।

भूतपूर्वः मन्त्री अर्चकम् उद्दिश्य-‘मयि किमर्थं चौर्यारोपणं कृतं भवता?’ इति पृच्छति स्म । एवम् अर्चकः भूस्वामिनं, भूस्वामी कृषिकं च परस्परं निन्दन्तः आसन् । अन्ते कृषिकः-‘अहं किं जानामि? राजभटेभ्यः भीतः अहं धावितवान्’ इति यदा उक्तवान् तदा रहसि सर्वं श्रुतवता मन्त्रिणा ऊहितम्-‘एतैः कैः अपि न चोरितम् । चोरः अन्यः एव स्यात् । अपि च एतावती सुरक्षा अस्ति । एवं सति राजकुमार्याः सरोवरसकाशे न कोऽपि प्रवेष्टुम् अर्हति । केनचित् मृगेण नीतं स्यात्’ इति ।

राजकुमार्याः वने यदा परिशीलितं तदा तत्र कश्चन वानरः चन्द्रहारं गृहीत्वा वृक्षे उपविष्टः दृष्टः । भटा एकं फलं वानरदिशि अक्षिपन् । अपरक्षणे एव वानरः चन्द्रहारम् अधः क्षिप्त्वा फलं गृहीतवान् ।

एतदनन्तरं परस्परम् अपवादारोपणं कृतवतां चतुर्णाम् अपि विमोचनं जातं कारागृहात् ।

ಭಾಗ-2

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ

ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವೆಂದರೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗದ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ಕಾವ್ಯವೂ ಇದೆ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗದ್ಯ ಬರವಣಿಗೆಯೆಲ್ಲವೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ವೃತ್ತಗಂಧೋಜ್ಜಿತಂ ಗದ್ಯಂ' ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಗಣ, ಯತಿ ಹಾಗೂ ಪಾದದ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ್ದು ಗದ್ಯ. ಕಾವ್ಯಕೃತಿಯಾಗಲೀ, ಕಾವ್ಯೇತರ-ಕೃತಿಯಾಗಲೀ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯೇ. ಪದ್ಯರಾಶಿಯೇ ದೊಡ್ಡದು. ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪದ್ಯಶೈಲಿಯು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಬರವಣಿಗೆಯು ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಜ್ಞಾನರಾಶಿಯೆಲ್ಲವೂ ಕಂಠಸ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಪಾದಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯು ಕಂಠಪಾಠಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಮಾಡಿಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸುಲಭವಾದ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆದರು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು, ಜನರೂ ಅದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದ ಗದ್ಯದ ಬಳಕೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಗದ್ಯಕೃತಿಗಳ ರಚನೆಯೂ ನಗಣ್ಯವಾಯಿತು.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾತು ಹೇಳಬೇಕೆ? ಸಾಹಿತ್ಯವು ಜನರಿಗಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಜನರಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಪದ್ಯಶೈಲಿಯಲ್ಲೇ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸತೊಡಗಿದರು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಹತ್ವ, ಗೌರವಾದರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗತೊಡಗಿದವು. ಆಡು ಮಾತಿನ ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಓದುವ ಗದ್ಯದ ರಚನೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿತ್ತು. ಉದ್ದುದ್ದನೆಯ ಸಮಾಸ ಪದಗಳು ರಚನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಓಚೋಗುಣವೆಂದು ಕರೆದು "ಓಜಃ ಸಮಾಸಭೂಯಸ್ತ್ವಂ ಏತತ್ ಗದ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್" ಎಂದು ತೀರ್ಪಿತ್ತರು. ಇಂತಹ ಗದ್ಯದ ರಚನೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಗದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ ಎಂದು

ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. “ಗದ್ಯಂ ಕವೀನಾಂ ನಿಕಷಂ ವದಂತಿ” ‘ಗದ್ಯವು ಕವಿಗಳಿಗೆ ಒರೆಗಲ್ಲು’ ಎಂಬ ಮಾತೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂತು.

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಗದ್ಯವನ್ನು ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಋಗ್ವೇದದ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕೃಷ್ಣಯಜುರ್ವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ, ಕೆಲವು ಆರಣ್ಯಕಗಳು ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಗದ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಗಳು, ವರರುಚಿಯ ವಾರ್ತಿಕ, ಪತಂಜಲಿಯ ಮಹಾಭಾಷ್ಯ, ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳು, ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳು, ವೇದಾಂತ-ಭಾಷ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಗದ್ಯದ ಪರಿಷ್ಕೃತ ರೂಪವನ್ನು ನಮಗೆ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವು ಯಾವಾಗ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿತು ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದು ಕಾತ್ಯಾಯನನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತಾ, ಭೈಮರಥೀ, ಸುಮನೋತ್ತರಾ ಇವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳೆಂದು ಪತಂಜಲಿಯು ತನ್ನ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾಕವಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನು ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಕಾರರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ನಡೆದಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಬಾಣನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ಯಾವ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವೂ ಇಂದು ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ‘ಕಥಾ’ ಮತ್ತು ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಬಂಧಕಲ್ಪನಾಕಥಾ’ ‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕಥಾ ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಸ್ತುವುಳ್ಳದ್ದು. ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಾದರೋ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿರುವುದು.

अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा । - (काव्यादर्श-दण्डी)

उच्छ्वासान्तेऽप्यखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।

कथामाख्यायिकाकारा न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ (बाणः)

‘ಕಥಾ’ ಲಕ್ಷಣ

ಪ್ರಾರಂಭ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ತನ್ನ ವಂಶದ, ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತುತಿ ಇರಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರ ಹೊಗಳಿಕೆ, ದುರ್ಜನರ ಖಂಡನೆ ಇರಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಇವುಗಳ ನಂತರ ಗದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ನಗರ ವರ್ಣನೆ, ರಾಜನ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಧಾನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. “ಕಥೆ”ಯ ವಸ್ತು ಕವಿಯ ಊಹೆಯಿಂದ ರಚಿತಗೊಂಡು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರಬೇಕು. ಶೃಂಗಾರವು ಪ್ರಧಾನ ರಸವಾಗಿರಬೇಕು. ಕಥೆಯನ್ನು ನಾಯಕನೇ ಹೇಳಬಹುದು ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ “ಆರ್ಯಾ” ವೃತ್ತದ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಬಾಣನ “ಕಾದಂಬರಿ”ಯು “ಕಥಾ” ವಿಧದ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉದಾಹರಣೆ.

‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ’ ಲಕ್ಷಣ

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ “ಕಥಾ”ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಕವಿಯು ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆಯನ್ನೂ, ಗುರುಗಳನ್ನೂ ವಂದಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿಗಳನ್ನೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಬೇಕು. ತಾನು ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲು ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದರ ಕಥಾವಸ್ತುವು ಸದ್ವಂಶ ಸಂಭೂತನ ಕುರಿತ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ತನ್ನ ವಂಶದವರ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಅವರ ಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ ತನ್ನ ಜೀವಿತವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದ ಭಾಗವು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಇಡೀ ಗ್ರಂಥವನ್ನು “ಉಚ್ಚಾಸ್”ಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬೇಕು. “ವಕ್ತೃ” ಅಥವಾ “ಅಪರವಕ್ತೃ” ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿರಬೇಕು. ನಾಯಕನೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಿರಬೇಕು. ಕಥಾ ವಸ್ತುವು ಕವಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರದೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿರಬೇಕು. ‘ಕನ್ಯಾಹರಣ’, ‘ಯುದ್ಧ’, ‘ವಿರಹ’ ನಾಯಕನ ಅಭ್ಯುದಯ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ‘ಹರ್ಷಚರಿತಮ್’ ‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ’ ವಿಧದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ.

ಆದರೆ ದಂಡಿಯು ಇಂತಹ ವಿಂಗಡನೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಕಾರ ಭೇದಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ

ಇಂದು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಗದ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

1) ಸುಬಂಧು : ವಾಸವದತ್ತಾ - ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಗದ್ಯಕವಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಸುಬಂಧುವು ಒಬ್ಬ. ಇವನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಇವನು ಬರೆದಿರುವ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಕಥಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಪತಂಜಲಿಯು ಹೇಳಿರುವ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಭಾಸನ ನಾಟಕದ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಮತ್ತು ಬಾಣನು ಹೇಳಿದ 'ಕವೀನಾಮಗಲದ್ವರ್ಷೋ ನೂನಂ ವಾಸವದತ್ತಯಾ'. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಡೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಸುಬಂಧುವಿನ ವಾಸವದತ್ತಾ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕಿಯು ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪಾತ್ರವೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಕಂದರ್ಪಕೇತು ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನು ಒಮ್ಮೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದನು. ಅವನು ಮಿತ್ರನಾದ ಮಕರಂದನೊಡನೆ ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಹೊರಟನು. ಒಂದು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮರವೊಂದರ ಕೆಳಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮರದ ಮೇಲಿದ್ದ ಗಿಳಿಯೊಂದು 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ತಾನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ವರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ಆ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡು ತಾನೇ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಊರಿಗೆ ಹೋದನು. ಆ ದಿನ ಅವಳ ವಿವಾಹವು ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರನೊಡನೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಂದನು.

ರಾತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿದರು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದಾಗ ವಾಸವದತ್ತೆಯು ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ಅವಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಹುಡುಕಿ ಅವಳು ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಅಶರೀರವಾಣಿಯೊಂದು 'ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತಾಳೆ, ದುಡುಕಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿತು. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಅವನು ಕಾಡಿನಲ್ಲೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಆಕಾರದ ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹವೊಂದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಅದು ನಿಜವಾದ ವಾಸವದತ್ತೆಯಾಯಿತು. ಆಗ ಅವಳು ತಾನು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. "ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಎದ್ದು ಆಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ನಾನು ಹೊರಟಾಗ ಒಂದು ಕಿರಾತಸೈನ್ಯವು ಎದುರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಹಾತೊರೆಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಿರಾತಸೈನ್ಯವೂ ಬಂದು ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದ್ದ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಅದು ಆಶ್ರಮವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಋಷಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನನ್ನ ನಿಮಿತ್ತ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳು ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿ ರಕ್ತಪಾತ ಮಾಡಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕಲ್ಲಾಗುವಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಶಪಿಸಿದನು. ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ನನಗೆ ಮೊದಲಿನ ರೂಪ ಬಂದಿತು" ಎಂದಳು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಣಯಿಗಳು ಪುನಃ ಒಂದಾದರು.

'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಕಾವ್ಯದ ಕಥೆ ಚಿಕ್ಕದು. 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದರೆ ಜನ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸುಬಂಧುವು ಕಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಅದ್ಭುತಾಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ಲೋಕಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರ-ಶ್ಲೋಕಮಯ-ಪ್ರಬಂಧ-ವಿನ್ಯಾಸ-ವೈದಗ್ಧ್ಯ-ನಿಧಿರ್ನಿಬಂಧಮ್ |
ಸರಸ್ವತೀದತ್ತವರಪ್ರಸಾದಾತ್ ಚಿತ್ರೇ ಸುಬಂಧುಃ ಸುಜನೈಕಬಂಧುಃ ||

ಇವನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿ 'ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ನಿಪುಣ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

2) ಬಾಣಭಟ್ಟ : ಕಾದಂಬರಿ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ತಾಂಜೂಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನೆಂದರೆ ಮಹಾಕವಿ ಬಾಣಭಟ್ಟ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಗಳ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯಗಳೂ ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವಾಗ ಬಾಣನ ಕಾಲ-ಜೀವಿತ-ಕೃತಿಗಳು ಸಂಶಯಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿಕೊಡದಿರುವುದೇ ಸಮಾಧಾನದ ವಿಷಯ. ಬಾಣನು ಹರ್ಷಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಂಶದ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ವಾತ್ಸಾಯನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಿತ್ರಭಾನು ಇವನ ತಂದೆ. ಶೋಣಾ ಎಂಬ ನದೀತೀರದ ಪ್ರೀತಿಕೂಟದಲ್ಲಿ ಇವನು ಜನಿಸಿದನು. ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ದೇಶಪರ್ಯಟನ ಮಾಡಿದನು. ಸ್ಥಾನೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ಇವನನ್ನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೌರವಿಸಿ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸೂಚಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಣನು 'ಹರ್ಷಚರಿತ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ಕ್ರಿ.ಶ. 606 ರಿಂದ 647 ರವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿರುವುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಬಾಣನು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೇ ಶತಮಾನದವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವೇ ಇಲ್ಲ. ಇವನು ಕಾದಂಬರಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ ಎಂಬ ನಾಟಕ, ಚಂಡೀಶತಕ, ಮುಕುಟತಾಡಿತಕ ಇವೂ ಬಾಣನ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಬಾಣನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ 'ಕಾದಂಬರಿ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ, ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಜನ್ಮಾಂತರದ ಅದ್ಭುತ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಇದು ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದೆ. ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಮತ್ತು ಪುಂಡರೀಕ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಎರಡು ಜನ್ಮದ ಕಥೆ ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪ್ರೇಯಸಿಯರಾದ ಕಾದಂಬರಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಶ್ವೇತಾ ಕಾದಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಕಥೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋದರೆ ಒಂದು ಗಹನವಾದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದ

ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಥೆಗಿಂತ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನಿತ್ತಿರುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಬಾಣನು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮ, ರಾಜನೀತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಕಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಮಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡದಿರುವ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಬಾಣೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ' (ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಬಾಣನ ಎಂಜಲು) ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಬಾಣನ ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. "ಕಾದಂಬರೀ ರಸಜ್ಞಾನಾಂ ಆಹಾರೋಽಪಿ ನ ರೋಚತೇ" (ಕಾದಂಬರೀ ಕಾವ್ಯದ ರಸವನ್ನುಂಡವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಆಹಾರವೇ ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಮಾತು ಓದುಗರಿಗೆ ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬರದೇ ಇರದು. ಬಾಣನ ಶೈಲಿಯಂತೂ ಮನೋಹರವಾದುದು. ಒಮ್ಮೆ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಎರಡೇ ಪದಗಳ ವಾಕ್ಯವೂ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದೀರ್ಘಸಮಾಸ ಪದಗಳು ಒಂದು ಸಾಲನ್ನೂ ಮೀರುವಂತಿದ್ದರೆ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ ಪದಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

'ಕಾದಂಬರೀ' ಪೂರ್ವಭಾಗ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಪೂರ್ವಭಾಗವನ್ನು ಬಾಣನು ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಉತ್ತರ ಭಾಗವನ್ನು ಅವನ ಮಗನಾದ ಪುಲಿಂದ ಅಥವಾ ಭೂಷಣಭಟ್ಟನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಕಾದಂಬರೀ ಕೃತಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಥೆ

ಶೂದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜನ ಸಭೆಗೆ ರೂಪವತಿಯಾದ ಚಂಡಾಲ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ಮಾತನಾಡುವ ಗಿಳಿಯೊಂದನ್ನು ತರುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಗಿಳಿಯು ತನ್ನ ಜನ್ಮ, ಮರಣದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಹಾರೀತನೆಂಬ ಋಷಿಪುತ್ರ ತನ್ನನ್ನು ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜನೃದ ಕಥೆಯನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜ ತಾರಾಪೀಡ, ರಾಣಿ ವಿಲಾಸವತಿಯರ ಮಗ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಇವನು ಚಂದ್ರಾಂಶ ಸಂಭೂತ. ಇವನೂ, ಮಂತ್ರಿ ಶುಕನಾಸನ ಮಗ ವೈಶಂಪಾಯನ ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರಾಣಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದರು. ಯುವರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಸ್ನೇಹಿತನೊಡನೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಹಿಮಾಲಯದ ಹತ್ತಿರ ಕಂಡ ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ

ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಹಳ ದೂರ ಸಾಗಿ ಅಚ್ಚೋದ ಸರೋವರದ ಬಳಿ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಶಿವಾಲಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಎಂಬ ತಪಸ್ವಿನಿ ಇದ್ದಳು. ಆಕೆ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜಪುತ್ರಿ. ಅದೇ ಸರಸ್ವಿನಿ ಬಳಿ ಹಿಂದೆ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಋಷಿಕುಮಾರನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ನೋಡಲು ಮತ್ತೆ ಬರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಅವನು ವಿರಹ ತಾಪದಿಂದ ಮರಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿಯೊಂದು ಮತ್ತೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ತಡೆಯಿತು. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಿಂದ ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯ ಪುರುಷನು ಬಂದು ಪುಂಡರೀಕನ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆತನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಗೆಳೆಯ ಕಪಿಂಜಲನು ಇನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಪವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಆ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಸ್ನೇಹಿತೆ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಕಾದಂಬರಿಯು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ತಪಸ್ವಿನಿಯಾಗಿರುವವರೆಗೆ ತಾನೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಕಾದಂಬರಿಯ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಕಾದಂಬರಿಯರಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಒಡನೆಯೇ ಗಾಢವಾದ ಅನುರಾಗವು ಅಂಕುರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಕರೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ವಿರಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಬ್ಬರೂ ದೂತರಿಂದ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣನ ರಚನೆ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಅವನ ಮಗ ಭೂಷಣ ಭಟ್ಟನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ) ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಡನೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಪರಿವಾರ, ಸೈನ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದರೂ ಮಂತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ವೈಶಂಪಾಯನನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಮತ್ತೆ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ವೈಶಂಪಾಯನನು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯನ್ನು ರಾಗಾಂಧನಾಗಿ ಮೋಹಿಸಿ ಅವಳ ಶಾಪದಿಂದ ಗಿಳಿಯಾದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗೆಳೆಯನ ದುಃಖದಿಂದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೂ ಸತ್ತಂತೆ ಒರಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕಾದಂಬರಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಅವಳನ್ನು

ತಡೆದು ಪುನಃ ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಿಷ್ಟು ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಥೆ. ಗಿಳಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಾನೇ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪುಂಡರೀಕ ಮತ್ತು ವೈಶಂಪಾಯನ, ನೀನೇ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಈ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಕತೆ ತಿಳಿದೊಡನೆ ನಮ್ಮ ಶಾಪದ ಅವಧಿ ಮುಗಿಯಿತು, ಎಂದು. ಈ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಶೂದ್ರಕ ರಾಜನು ಮೂರ್ಛೆ ತಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಕಾದಂಬರಿಯ ಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಜೀವ ಪಡೆದು ಏಳುತ್ತಾನೆ. ಗಿಳಿಯೂ ಪುಂಡರೀಕನ ರೂಪದಿಂದ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರ ಸಮಾಗಮದೊಡನೆ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಕಾದಂಬರಿ’ಯು ಕಥಾ ಸಂವಿಧಾನ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ವಾಸ್ತವ ಲೋಕದಿಂದ ಮಾಯಾಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಥಾ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಎಳೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ-ಚಂದ್ರಾಪೀಡರ ಪ್ರಸಂಗ; ಇನ್ನೊಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ-ಪುಂಡರೀಕರ ಚರಿತ್ರೆ. ಎರಡೂ ಕಥೆಗಳು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಕಥೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳ ಅದ್ಭುತ ಹಾಗೂ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರೇಮಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಂತೆ ಕಥೆಯೊಳಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಾರತೀಯ ಕಥಾಕಾರರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಥಾವಿಸ್ತಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಾವ್ಯರಸವು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧರನ್ನಾಗಿಸಿ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಬಾಣನಿಗೆ ಸಂದಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಇವನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನಗಳೆಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳೂ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ಹಿತವಾಗಿ ಬೆರೆತ ಲಲಿತ ಪದ ವಿನ್ಯಾಸವೇ “ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿ”. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಬಾಣನ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳ ನಡುವೆ ಕಾದಂಬರಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಗಳಿಸಿದೆ. ಇದರ ಕಥೆ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, ಹೇಳುವ ವಿಧಾನವು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವರ್ಣನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸುವಂತಿದೆ. ಇವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಕವಿಗಿರುವ

ಕೌಶಲದಷ್ಟೇ ಆತನ ಅಗಾಧ ಜ್ಞಾನವೂ ನಮಗೆ ಅನುಭವ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಣನ ಸಮಾಸ ಪದಗಳು ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿರುವುದು, ವಾಕ್ಯಗಳು ನೀಳವಾಗಿರುವುದು, ಇವನ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರುಗನ್ನೇ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳ ಲಾಲಿತ್ಯ, ಮಾಧುರ್ಯಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕಾದಂಬರೀ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ವರ್ಣನೆ, ಶಬ್ದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಪಾತ್ರ-ರಸಪೋಷಣೆ ಇವು ಕವಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶಿಖರಕ್ಕೇರಿಸಿವೆ. ಇಂತಹ ಬಾಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದುದರಿಂದಲೇ बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम् ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆತನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿರುವುದು.

ಹರ್ಷಚರಿತಮ್ :

ಹರ್ಷನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾದ ಬಾಣನು ಅದರ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗದ್ಯಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಈ ಕೃತಿಯಿಂದ ಹರ್ಷನ ಹೆಸರೂ ಅಜರಾಮರವಾಗುವಂತಾಯಿತು. ಇಡೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಹೊರಟ ಮೊದಲ ಗ್ರಂಥ ಹರ್ಷಚರಿತೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಎಂಟು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಹರ್ಷನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆ ಕೊಡುವ ಮುನ್ನವೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಾಣನ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವು ಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವ ವಂಶದವರ ಚರಿತ್ರೆ, ಅವನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಬಂದ ಆಪತ್ತುಗಳು, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ರೀತಿ ಇವುಗಳು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪುಷ್ಪಭೂತಿಯೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಾಧಕನಿಂದ ದೊರೆತ ವರದಾನದ ಸಹಾಯವು ಆತನು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಆಳುವ ರಾಜವಂಶದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪನಾದ ರಾಜ ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನೇ ಹರ್ಷನ ತಂದೆ. ಆತನ ಪತ್ನಿ ರಾಣಿ ಯಶೋಮತಿಯೇ ಹರ್ಷನ ತಾಯಿ. ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಹರ್ಷನ ಸಹೋದರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ಸಹೋದರಿ. ಈಕೆಯ ಪತಿ ಗೃಹವರ್ಮ, ತಂದೆ ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನಿಗೆ ಮಾರಣಾಂತಿಕ ರೋಗ ಬಂದಾಗ, ರಾಜ್ಯವರ್ಧನ, ಹರ್ಷವರ್ಧನರು ಹೂಣರನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಹರ್ಷನು ಬೇಗ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು

ಮರಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಬಂದ ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಹರ್ಷವರ್ಧನನಿಗಾಗಲಿ ರಾಜ್ಯದ, ಪಟ್ಟದ ವ್ಯಾಮೋಹವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಲು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂಗಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ಪತಿ ಗೃಹವರ್ಮನನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಕೊಂದಿರುವರೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ನೊಂದ ಆಕೆಯು ಶತ್ರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಹರ್ಷನು ತನ್ನ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ನಿವಾರಿಸಿ, ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯನ್ನೂ ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಿದ್ದ ದಿವಾಕರ ಮಿತ್ರನ ಸಹಾಯವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಾಣನಿಗೆ ಹರ್ಷನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇಂದಿನ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಪುರಾಣ ಕಥೆಯಂತೆ ಅದನ್ನೂ ಒಂದು ರೋಮಾಂಚಕ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರ-ಅದ್ಭುತ-ಕರುಣ-ಶಾಂತ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿ, ವರ್ಣನಾ ಕೌಶಲದಿಂದ ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದೇ ಆತನ ವಿವಕ್ಷೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳು ಬಂದರೂ ಅವು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ 'ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ' ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಹರ್ಷಚರಿತೆಗೆ ಇದೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ರಸಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿದೆ. ಪಾಂಚಾಲಿ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಬಾಣಪ್ರಶಂಸಾ -

೧. ಬಾಣೋच्छಿष्टं जगत्सर्वम् ।
೨. कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते ।
೩. बाणं तु सर्वेश्वरमानतोऽस्मि । (उदयसुन्दरीकथा-सोड्डलः)
೪. रुचिरस्वरवर्णपदा रसभाववती जगन्मनो हरति ।

तत्किं तरुणी नहि नहि वाणी बाणस्य मधुरशीलस्य ॥
(विदग्धमुखमण्डन-धर्मदासः)

೫. ವಾಣಿ ಬಾಣೋ ಬಭೂವೇತಿ | (ಆರ्यಸಪ್ರಶಾಂತಿ-ಗೋವರ್ಧನಃ)
 ೬. ಹೃದಯವಸತಿಃ ಪञ್ಚಬಾಣಸ್ತು ಬಾಣಃ | (ಪ್ರಸನ್ನರಾಘವಃ-ಜಯದೇವ)
 ೭. ಸುಬಂಧುರ್ಬಾಣಭದ್ರಶ್ಚ ಕವಿರಾಜ ಇತಿ ತ್ರಯಃ |
 ವಕ್ರೋಕ್ತಿಮಾರ್ಗನಿಪುಣಾಃ ಚತುರ್ಥೋ ವಿद्यತೇ ನ ವಾ ||
 (ರಾಘವಪಾಂಡವೀಯಮ್-ಕವಿರಾಜಃ)

3) ದಂಡಿ : ದಶಕುಮಾರಚರಿತ - ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃವೆಂದರೆ ದಂಡಿ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾಕವಿಯಾದ ಭಾರವಿಯ ಮರಿಮಗನೇ ದಂಡಿ ಎಂದು 'ಅವಂತೀ ಸುಂದರೀ ಕಥಾಸಾರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದಂಡಿ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನೆಲೆಸಿ ಅನಂತರ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆ ಒಂದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ದೇಶಾಂತರ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವ ದೊರೆಯಾದ ನರಸಿಂಹಶರ್ಮನು ಕಾಂಚಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಾಗ ದಂಡಿ ಪುನಃ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈ ಘಟನೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದರಿಂದ ದಂಡಿಯು ಆ ಕಾಲದವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದಂಡಿಯು 'ಅವಂತೀ ಸುಂದರೀ ಕಥಾ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು ಅದು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದೆ. ದಂಡಿಯು ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತವೆಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಗದ್ಯಶೈಲಿಯು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು 'ದಂಡಿನಃ ಪದಲಾಲಿತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತವು ಇಂದು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕಾ, ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕಾ ಎಂದು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳೂ, ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳೂ, ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವವೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿರುವುದರಿಂದ

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕವಿಗಳು ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಮಗಧದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಹಂಸನ ಮಗ ರಾಜವಾಹನ. ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಮಂತ್ರಿ ಕುಮಾರರೊಡನೆ ಬೆಳೆದು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪ್ರವೀಣನಾದನು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ದೇಶ ತಿರುಗಲು ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾಗ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತಂಗ ಎಂಬುವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ರಾಜವಾಹನನು ಪಾತಾಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಮಂತ್ರಿಕುಮಾರರು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ರಾಜವಾಹನನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ನಾನಾ ಕಡೆಗೆ ತೆರಳಿದರು. ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಸದಿಂದ ಸುಂದರಿಯರಾದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಮುಂದೆ ವಿಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿದಾಗ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ಜನ ಕುಮಾರರು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದೇ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಜನ ಗದ್ಯಕವಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಕೃತಿಗಳು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಧನಂಜಯನ ತಿಲಕಮಂಜರೀ, ಸೊಡ್ಡಲನ ಉದಯಸುಂದರೀ ಕಥಾ, ವಾದೀಭಸಿಂಹನ ಗದ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ, ವಾಮನನ ವೇಮಭೂಪಾಲಚರಿತ-ಮುಂತಾದವು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ತಿಲಕಮಂಜರೀ :

ಈ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ ಧನಪಾಲ. ಇವನ ಕಾಲ ಸುಮಾರ ಕ್ರಿ.ಶ. 1000. ಧಾರಾನಗರದ ದೊರೆಗಳಾಗಿದ್ದ ಸೀಯಕ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಪತಿಗಳು ಇವನ ಆಶ್ರಯದಾತರು. ತನ್ನ ದೊರೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಇವನು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಲಕ ಮಂಜರೀ ಮತ್ತು ಸಮರಕೇತು ಇವರ ನಡುವಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕವಿ ಧನಪಾಲನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾಣನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ

ಬಾಣ, ಭವಭೂತಿ, ರಾಜಶೇಖರ, ರುದ್ರ, ಮಹೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಮಹಾರಾಜರ ಪ್ರಶಂಸೆ ಇದೆ.

ವೇಮ-ಭೂಪಾಲಚರಿತ (ವೀರ ನಾರಾಯಣ ಚರಿತ) :

ಬಾಣಕವಿಯ ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಜನಿಸಿದ ವಾಮನನು, ಬಾಣನ ನಂತರ ಅವನಿಗೆ ಸರಿದೂಗುವಂತೆ ಸರಸಗದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಹೀಗೆಂದು ಕವಿ ವಾಮನನೇ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಕವಿ ತನ್ನನ್ನು 'ಅಭಿನವಬಾಣ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಣನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತನಾಗಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ವೇಮಭೂಪಾಲನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರಾಜನು ಕೊಂಡುವೀಡುವಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. (ಕ್ರಿ.ಶ. 1403-1420) ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವೇಮಭೂಪನು ಈ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ. ಇವನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಶೈಲಿಯು ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಬಾಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಕರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಥಾಗ್ರಂಥಗಳು

1) **ಬೃಹತ್ಕಥೆ** - ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಂಜಿಸುವ ಕಥೆಗಳು ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕಥೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥಾಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ 'ಬೃಹತ್ಕಥೆ', ಗುಣಾಡ್ಯನೆಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಒಂದು ಪಿಶಾಚಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಶಾಚೀ ಎಂಬ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ರಚಿತವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಇದರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದಂತೆ ಇದೂ ಒಂದು ಉಪಜೀವ್ಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಬೃಹತ್ಕಥೆ ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಇದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅನುವಾದವೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಗಂಗರಾಜ ದುರ್ವಿನೀತನ ಕೃತಿಯೂ ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಇದರ ತಮಿಳು ಭಾಷಾಂತರವಾದ 'ಪೆರುಂಗತ್ತೈ'ನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರಕಿವೆ.

ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದು ಅವು ಮಾತ್ರ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದೊಳಗೆ ರಚನೆಯಾಗಿರುವ ಆ ಕೃತಿಗಳೆಂದರೆ-ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ, ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಮಂಜರಿ ಮತ್ತು ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ.

2) **ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ** - ಬುಧಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಇದು ನೇಪಾಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ನೇಪಾಳೀಪಾಠವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ಣಪಾಠ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 25,000 ಶ್ಲೋಕಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಈಗ 28 ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗವಾಗಿರುವ 4539 ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇವೆ. 'ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ' ಎಂದು ಇದರ ಹೆಸರು ಇರುವುದರಿಂದ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕರೂಪದ ಮೂಲಗ್ರಂಥವೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬುಧಸ್ವಾಮಿಯು ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾವ್ಯವೂ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮತ್ತು ಪ್ರದ್ಯೋತ ಮಹಾಸೇನನ ಮರಣ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಪ್ರದ್ಯೋತನ ಮಗನಾದ ಗೋಪಾಲನು ಪಿತೃಘಾತಕನೆಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾದ ಪಾಲಕನಿಗೆ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಲಕನೂ ಹೆದರಿ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲನ ಮಗನಾದ ಆವಂತಿವರ್ಧನನು ರಾಜನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಪ್ರಣಯ ಕಥೆ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ನರವಾಹನದತ್ತನ ಪ್ರೇಯಸಿಯರ ಕಥೆ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮಂಗಳ ಪದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬುಧಸ್ವಾಮಿಯು ಕೇವಲ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಗುಣಾಡ್ಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ.

3) ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಮಂಜರೀ - ಕಾಶ್ಮೀರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಅನಂತ ಎಂಬ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನ. ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ರಾಮಾಯಣ ಮಂಜರೀ ಮತ್ತು ಭಾರತ ಮಂಜರೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಂಗ್ರಹ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ 'ಔಚಿತ್ಯ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚಾ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ 18 ಲಂಬಕಗಳೂ 7500 ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ. ಗುಣಾಡ್ಯನ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕಥಾಪೀಠವು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿದೆ. ಉದಯನ ವಾಸವದತ್ತೆಯರ ಪ್ರಣಯ, ಲಾವಣಕ ವೃತ್ತಾಂತ, ಪದ್ಮಾವತಿಯ ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ಘಟನೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಅದರ ಘಟನೆಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

4) ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ - ಕಾಶ್ಮೀರದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕವಿ ಸೋಮದೇವನು ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನೂ ಕೂಡ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದವನೇ. ಸುಮಾರು 24,000 ಶ್ಲೋಕಗಳ ಈ ಕೃತಿಯು ಬೃಹತ್ಕಥಾಧಾರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಶೈಲಿಯು ಲಲಿತವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವೂ ಆಗಿದೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ರಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ ಏಳು ವಿದ್ಯಾಧರರ ಕಥೆಯನ್ನು ಕದ್ದು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಬಹಿರಂಗ ಪಡಿಸಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪುಷ್ಪವಂತನು ತನ್ನ ಸೋದರನಾದ ಮಾಲ್ಯವಂತನೊಂದಿಗೆ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಂಧ್ಯಾಟವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಣಭೂತಿಯೆಂಬ ಪಿಶಾಚಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಪುಷ್ಪವಂತನು ಶಾಪಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುಣಾಡ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾಲ್ಯವಂತನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಅರಸನಾದ ಶಾತವಾಹನನ ಅಮಾತ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯೋದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದ ಈತನು ವಿಂಧ್ಯಾಟವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಭೂತಿಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಏಳು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಾಜನ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದಾಗ

ಅವನು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಗುಣಾಡ್ಯನು ತಾನು ಬರೆದಿದ್ದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬೆಂಕಿಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಶಿಷ್ಯರ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಆತನು ಉಳಿಸಿದ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ ಈ ಬೃಹತ್ಕಥೆ. ಕೌಶಾಂಬಿಯ ರಾಜನಾದ ಉದಯನನ ಮಗ ನರವಾಹನದತ್ತನ ಸಾಹಸಗಳೇ ಇದರ ಮುಖ್ಯವಸ್ತು.

5) ಅವದಾನ ಮತ್ತು ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು - ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಥಾ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅವದಾನಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಅವದಾನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವೀರೋಚಿತ ಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವೀರೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮೂರು ಅವದಾನ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಅವದಾನ ಶತಕ ಎಂಬುದು ನೂರು ಅವದಾನ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. 'ದಿವ್ಯಾವದಾನ' ಮತ್ತೊಂದು ಕೃತಿ. ಈ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸುಮಾರು ಒಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು 'ಅವದಾನ ಕಲ್ಪತಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ 107 ಕಥೆಗಳಿವೆ.

ಬೌದ್ಧ ಜಾತಕಗಳೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿವೆ. ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನ ಜನ್ಮದ ಕಥೆಗಳು ಈ ಜಾತಕಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಮೂಲವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಾತಕಮಾಲಾ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಾಲಂಕಾರ ಅಂತಹ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳು.

6) ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ - ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಕೃತಿಯೆಂದರೆ ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ. ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಬೇತಾಳವೊಂದು ಹೇಳಿದ 25 ಕಥೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ವೇತಾಳ ಪಂಚವಿಂಶತಿಯ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿಯೂ ಸಹ ಪಾಠಾಂತರಗಳ ಹಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪಾಠವು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಕಥೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹಗಳೇ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿ

ಬಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹೀಗಿದೆ.

ರಾಜಾ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿದ್ಧಪುರುಷನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವವನ್ನು ಮೌನದಿಂದ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೇತಾಳವೊಂದು ಆ ಹೆಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಮೌನಭಂಗವಾಗಲು ಅದು ಪುನಃ ತಾನಿದ್ದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಸಿದ್ಧಪುರುಷನು ಧೂರ್ತನೆಂಬ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಬೇತಾಳವು ರಾಜನಿಂದ ಆತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

7) ಸಿಂಹಾಸನ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಿಕಾ - ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ ಎಂದರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಸಿಂಹಾಸನವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತು ಹೋಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಭೋಜರಾಜನು ತೆಗೆಸಿದ್ದನು. ಒಂದು ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣ ಮಾಡಲು ಅವನು ಹೊರಟಿದ್ದಾಗ ಆ ಸಿಂಹಾಸನದ ಹದಿನಾರು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗೊಂಬೆಗಳು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಂತಹ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಭೋಜರಾಜನೂ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಬಹುದೆಂದು ಅವು ಹೇಳಿದವು. ಹೀಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಾಸನ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ರಚನೆಯ ಕಾಲವೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಪಾಠಾಂತರಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ. ಒಂದು ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

8) ಶುಕಸಪ್ತತಿ - ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿದೆ. ದೇವದಾಸ ಎಂಬುವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಮ್ಮೆ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅವನು ಪರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ತಾನು ಸಾಕಿರುವ ಗಿಳಿಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದನು. ಆದರೆ ಅವಳು ಆ ದೇಶದ ರಾಜನೊಡನೆ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬಯಸಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಗಿಳಿಯು ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಅವಳು ತನ್ನ

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆಕೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ದಿನ ದೇವದಾಸನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಶುಕಸಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿದ್ದು ಯಾವುದು ಮೂಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪಾಂತರಗಳೂ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಹೆಂಡತಿಯರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪಂಚತಂತ್ರವು ಎರವಲು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಪಾಠಾಂತರವಿದ್ದು ಇದರ ಕರ್ತೃವಿನ ಹಾಗೂ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

9) ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೋಜರಾಜನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಬಗ್ಗೆ ದಂತ ಕಥೆಗಳಂತೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಸಮಕಾಲೀನರಲ್ಲದ ಕವಿಗಳು ಇವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರು ಎನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಥೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಧಾರಾ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಭೋಜರಾಜನು ಒಬ್ಬ ಆದರ್ಶ ರಾಜನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಗಳುವುದೇ ಒಂದು ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಬಲ್ಲಾಳಸೇನ ಎಂಬ ಕವಿಯು ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನ. ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿದ್ದು ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕವಿಗೋಷ್ಠಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ವತ್ ಗೋಷ್ಠಿಯ ರಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವಹೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯವಿನೋದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಉನ್ನತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಿದ್ವನ್ಮನೋರಂಜಕಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿವೆ. ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವಾಗಿವೆ.

ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕೇ ಮದವಿಹ್ವಲಾಯಾಃ |
 ಹಸ್ತಚ್ಯುತೋ ಹೇಮಘಟಸ್ತರುಣ್ಯಾಃ |
 ಸೋಪಾನಮಾಸಾದ್ಯ ಚಕಾರ ಶಬ್ದಂ
 ಟಟಂ ಟಟಂಟಂ ಟಟಟಂ ಟಟಂಟಃ ||

ಭೋಜನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಜನರು ಒಂದೊಂದು ಪಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ : ಪರಿಪತತಿ ಪಯೋನಿಧೌ ಪತಂಗಃ
 ಬಾಣ : ಸರಸೀರುಹಾಮುದರೇಷು ಮತ್ತಭೃಂಗಃ |
 ಮಹೇಶ್ವರ : ಉಪವನತರುಕೋಟರೇ ವಿಹಂಗಃ
 ಕಾಳಿದಾಸ : ಯುವತಿಜನೇಷು ಶನೈಃ ಶನೈರನಂಗಃ ||

ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳು

ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಕೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಕಾಲ ಕಳೆದದ್ದೂ ಆಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕೆ? ನಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಯೋಜನ ಬೇಡವೇ? ಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ತರಹದ್ದು ಆಗಿರಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳೂ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಮನರಂಜನೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಕಥೆಗಳು ನಮಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನೂ ನೀಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ! ಭೂತಕಾಲವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಬೆಳಕನ್ನು ನೀಡುವಂತಿರಬೇಕು. ನಾವು ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪುಗಳಿಂದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿತು ಮುಂದೆ ಅಂತಹ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡದಂತಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನೀತಿಬೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಘಟನೆಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಅವು ಕಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೂ ಒಳ್ಳೆಯದೆ, ಅಂತಹ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬರಲಾಗಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತು, ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ತಲೆತಲಾಂತರಗಳಿಂದ ಕೇಳಿರುವ ಕಥೆಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ರೂಪ ಕೊಟ್ಟು

ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಥೆಗೆ ಪೋಷಕವಾದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಆಯ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆ ನೀತಿಬೋಧಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನೀತಿ ಬೋಧಿಸಿರುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇಂತಹ ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಪಂಚತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಹಿತೋಪದೇಶ ಆ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳು.

10) ಪಂಚತಂತ್ರ - ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಶ್ವದೆಲ್ಲೆಡೆ ಓದುಗರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿವೆ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಅನುವಾದವಿಲ್ಲದ ಭಾಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇನೋ! ಕ್ರಿ.ಶ. ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಪಠ್ಯವಿ ಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನುವಾದಗೊಂಡಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಎಂಬುವನು ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಇವನ ಕಾಲದೇಶಾದಿಗಳು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಮರಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ, ರಾಜ್ಯಾಸಕ್ತಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಗೆ ತರಲು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ರಾಜಕುಮಾರರನ್ನು ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ನೀಡಿದನು. ರಾಜನು ಒಪ್ಪಿ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅವನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಪಂಡಿತನು ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಗಳೇ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ.

ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಐದು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ತಂತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಂತ್ರವೆಂದರೆ ಉಪಾಯವೆಂದರ್ಥ. ಮಿತ್ರಭೇದ, ಮಿತ್ರಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ ಕಾಕೋಲೂಕೀಯ, ಲಬ್ಧಪ್ರಣಾಶ ಮತ್ತು ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿತ್ವ-ಇವು ಐದು ತಂತ್ರಗಳು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ. ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಶೈಲಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ.

ಸರಳವಾದ ಭಾಷೆ, ನೇರ ನಿರೂಪಣೆ, ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅಂಶಗಳು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧೀತೇ ಯ ಇದಂ ನಿತ್ಯಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶೃಣೋತಿ ಚ |
ನ ಪರಾಭವಮಾಪ್ನೋತಿ ಶಕ್ರಾದಪಿ ಕದಾಚನ ||

“ಈ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಓದುವವರು ಇಂದ್ರನಿಂದಲೂ ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರು”

11) ಹಿತೋಪದೇಶ - ಪಂಚತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರಚನೆಯಾದ ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ ಹಿತೋಪದೇಶ. ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತನೆಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಇದರ ರಚನೆಯ ಕಾಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಧವಳಚಂದ್ರ ಎಂಬ ರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕವಿ ಇದ್ದನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ರಾಜನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

ಪಂಚತಂತ್ರದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ಹಿತೋಪದೇಶವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ 45 ಕಥೆಗಳ ಪೈಕಿ ಸುಮಾರು 25 ಕಥೆಗಳು ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೇ ಇದನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಿತ್ರಲಾಭ, ಸುಹೃದ್ಭೇದ, ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು. ಪಂಚತಂತ್ರದಂತೆ ಇದೂ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದಗೊಂಡಿದೆ.

ಮಿತ್ರಲಾಭಃ ಸುಹೃದ್ಭೇದೋ ವಿಗ್ರಹಃ ಸಂಧಿರೇವ ಚ |
ಪञ್ಚತನ್ತ್ರಾತ್ ತಥಾನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಗ್ರನ್ಥಾದಾಕೃಷ್ಯ ಲಿಖ್ಯತೇ ||

ಇದರ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಶೈಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

Sanskrita Gadya Kavya

Sanskrit Prose Romance

‘अपादः पदसन्तानो गद्यम्’-Sanskrit rhetoricians have classified Gadya Kavya as a major branch of literature. But there is a great paucity of prose in Sanskrit in the classical age. However, prose seems to have been more freely handled in the earlier ages. In the Vedic literature, several passages in the Brahmanas and the Upanishads and a vast portion of the Yajurveda are in prose. There are sometimes whole narratives in prose interspersed here and there in the Puranas. In the succeeding ages, prose was used as the medium of commentary on works of philosophy and grammar. The Mahabhashya of Patanjali is written in prose. Shankara, Ramanuja and Madhva have written commentaries on the Vedanta sutras of Badarayana in prose. Even in recent ages, the commentators have written their gloss on the standard works in prose form. The earliest works in prose, written purely with a literary purpose belong to the 6th and the 7th centuries A.D. The highly developed form of the works indicate that Gadya Kavyas ought to have been long before in vogue and must have grown to its present form after many centuries of development.

Patanjali of the 2nd Century B.C. has composed the Mahabhashya which is itself a very brilliant specimen of Sanskrit prose. He mentions Vasavadatta, Sumanottara and Bhaimirathi as example of Akhyayikas although the names of their authors are not mentioned. Bana in his

Harshacharitha, refers to Akhyayikas in general and to Bhattara Harichandra in particular. Dhanapala in his Tilakumanjari refers to Charumathi of Vararuchi and Tarangavati of Sripalitha. Jalhana refers to Ramila and Somila as authors of Sudrakakatha. These references sufficiently amplify the view that Gadya Kavya was a popular form of literature even in very early ages, although the works of the early period have not been preserved. The sixth and the seventh centuries can be called the age of Prose Romances, because the greatest writers of prose-Dandin, Subandhu and Bana belong to this age. Only first rate poets could write prose works of high literary standard and hence the saying गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति.

1) Dandin : Dandin has been credited with three works the Dashakumaracharita, a prose romance, the Kavyadarsa, a treatise on Alankara and Avantisundarikatha, another prose work. The probable date of Dandi is later half of 6th century AD. It is not known whether Dandin was the poet's real name or a title acquired later. Some say that it was a title obtained as a result of using the word दण्ड several times in the Mangala sloka of Dasakumara Charita.

The Dasakumaracharita as we have it now is incomplete. As the title suggests it deals with the stories of ten princes. There are three parts-Purva Pitika, the main body and the Uttara Pitika. Prince Rajavahana, the hero of the story is the son of king Rajahansa of Magadha and is born during his parents' life in the forest after a defeat by Manasara, king of Malva. Two other princes,

Apaharavarma and Upaharavarma are the sons of the king of Videha, an ally of Rajahamsa. These three princes and seven other young lads who are the sons of the three ministers of the over-thrown king of Magadha together constitute the group of 'ten princes'. Born under the same shadow of misfortune in diverse places, they come together by accident and start in quest of their fortune. On the way Rajavahana parts from his friends and follows a Brahmin who seeks his help to Patalaloka. The other nine princes, left behind, wander in different directions in search of their long lost leader. Each one of them, meeting Rajavahana after many years, narrates the romantic experience of his adventures during his wanderings.

Dandin is famous for his simple and graceful style-दण्डिनः पदलालित्यम्-is a popular saying. Dandin is beyond doubt a master of prose style and it is a pity that his model has not been taken up by succeeding authors who chose to imitate the inimitable and complicated style of Bana and Subandhu.

Avantisundarikatha is another romance which tradition attributes to Dandin. The author narrates in prose the story which is almost identical with that of the Purvapitika of Dasakumaracharitam.

2) Subandhu : Subandhu is the author of the prose work Vasavadatta. Bana refers to a prose work by name Vasavadatta-‘कवीनामगलद्वर्षो नूनं वासवदत्तया.’ If this reference is to the work of that name written by Subandhu, then he must have

lived in the 7th Century as an elder contemporary of Bana.

Vasavadatta is a romance dealing with the story of the heroine of that name. The hero, Kandrapaketu and the heroine Vasavadatta dream of each other's beauty. Meeting with great difficulty they elope together to the Vindhya Mountains, with the help of a magic steed. Soon Vasavadatta is transformed into a stone for her intrusion into the peaceful garden of an ascetic. After a long search the casual touch of the lover's hand recalls her to life and they marry.

As a result of the difficult words and puns, the sentiments described in this work do not appeal to the reader.

3) Bana - Life of Bana

Ancient Sanskrit authors generally give little or no information concerning themselves in their works. Fortunately Bana is an exception to this. Indeed, he has written a prose romance Harshacharita, which is the chief source from which we get details of Bana's life. There he deals elaborately with the origin of his own family and a portion of his life. The first part of it treats of Bana's life.

Bana traces his origin to the gods. The Brahmin sage Kubera was a descendant of the famous Vatsyayana race which had its origin in the union of Sage Dadhicha with Sarasvati while she was on earth owing to the curse of Sage Durvasa. His great grandson, Chitrabanu begot Bana through Rajadevi. Early in childhood, Bana lost his mother

and at fourteen, he lost his father too. His father had tended him carefully. Bana has given expression to his father's affection, in describing the loving care of Vaisampayana's father. He led a wayward life in his early days for which he became an object of reproach. But when he returned home, he had gathered experience. He took to a settled life in a village called Pritikuta, to the west of the river Shona and at a short distance from Sri Harsha's country. Summoned to the court of Harsha, he was at first received coldly. Later on, he became attached to the court of Harsha who became his great patron. Bana has celebrated him, in his famous work Harshacharita.

Data of Bana

The date of Bana can be determined with some amount of precision by a reference to the account of king Harsha given by the Chinese pilgrim-Hiuen Tsang. The details relating to the accession to the throne of Kanyakubja by Harshavardhana recorded by the Chinese pilgrim substantially tally with those set out by Bana in his Harshcharita. It therefore follows that king Harsha, the great patron of Bana is identical with Harshavardhana. referred to as the then ruler of Kanyakubja by the Chinese pilgrim, Hiuen Tsang. He toured India for a period of sixteen years leaving China in 629 AD. This lead us to assign Bana's date to the first half of the 7th Century A.D.

Works of Bana

Bana is the author of two works in prose, the Kadambari based on romantic fiction and the Harshacharita which is built on a historical plot.

The poet has left both the works incomplete. The story of the Kadambari deals with the love of Chandrapida, a prince of Ujjain for Kadambari, the heroine, a princess of the Gandharva land. With this is interwoven the love story of Vaishampayana, the friend of Chandrapida, and Mahashweta the daughter of a Gandharva chieftain. The main episode of the Kadambari is taken from the Brihatkatha of Gunadhya and Bana has remarkably heightened the artistic appeal of the plot. Bhushana Bhatta also known as Pulinda, the son of Bana, completed the work of his father by writing the latter part of the Kadambari. He is decidedly inferior to his father as a literary artist, but we owe to him the completion of a very intricate story which, if unfinished, would have remained quite mystifying.

Harshachrita is a historical romance in which Bana has immortalized his royal patron. It is also considered as the first biography in Sanskrit. He has given a brief summary of the models of poetry whom he admired. Historically the composition is of minimal value. The work is in eight chapters and incomplete.

Bana is believed to have written Chandishataka, Parvati Parinaya and Makutataditaka. But it has been proved that Vamana Bhatta Bana of the 15th century is the author of Parvati Parinaya.

Style of Bana

Bana stands unrivalled in the field of Sanskrit prose literature. He had a wide command of vocabulary, and he seems to have conformed very

strictly to the precept-‘ओजस्समास-भूयस्त्वमेतद्गद्यस्य जीवितम्’. Bana’s merits were acknowledged by all ancient writers so much so that the expression-‘बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्’ came to be commonly accepted. With regard to the literary merits of Kadambari, though the young and superficial reader finds it uninteresting of tiring his patience, yet men of literary taste and experience will realize the truth of the statement-‘कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते’. A profusion of lengthy but flowing compounds, an abundance of **Slesha and Virodhabhasa**, the device of weaving story within story, the richest of imagery, a plethora of descriptive detail, a smooth and graceful diction, an interesting development of the Rasas of **Sringara** and **Karuna**, a delineation of characters which at the outset appear to be supernatural, but on closer scrutiny turn out to be true to life, a minute study of human nature, its frailties and short comings, his description of nature as also of court life and the like are some of the characteristics of Bana which have elevated him to a rank far above all other prose writers in Sanskrit. Bana introduces Mahashweta to us, with her long story and past events, before we are introduced to Kadambari. Mahashweta’s story only creates a suitable atmosphere for us to receive Kadambari’s love for Chandrapida which is the ultimate aim of the romance.

Bana’s style has been compared to an Indian jungle and to an unweeded garden due to abundance of mythological allusions. The long descriptions extending over many pages often hinder

the progress of the narrative. All succeeding poets and native critics uphold him as the model of Gadyakavya. However, Bana has been invariably censured for his style by western critics. While estimating the literary merits of any Sanskrit writer, fairness demands that Indian tastes and Indian canons of criticism should be taken into consideration.

4) Dhanapala : Dhanapala is the author of a prose work Tilakamanjari. He is a Jain author belonging to the 10th Century AD. The theme is a love story taken from the Jain legends. The work is named after the heroine Tilakamanjari and the hero is Samaraketu. The author imitates Bana's Kadambari in every respect.

5) Vadibhasimha : Vadibhasimha is the author of Gadyachintamani. He was also known as Odayadeva. The author belonged to the 12th Century A.D. He was a Jain monk and the work deals with the legend of Jivaka or Jivandhara a popular character in Jain mythology. This work is another example of the impossible effort at imitating the Kadambari.

6) Vamana-Bhatta-Bana : Vamana-Bhatta-Bana is the author of Vemabhupala charita. This is the only important work of Sanskrit prose of later ages. He belonged to the 15th Century. The theme is historical and is meant to give account of the exploits of Vemabhupala, a king of the Reddi dynasty of the 15th century. The author himself says that his ambition is to excel Bana but vainly attempts at the impossible.

The absence of originality, artificiality of style and the attempt to follow Bana's model which is easy to admire but hard to imitate must be taken as the chief causes for the decline of Sanskrit prose.

Katha and Akhyayika

Gadya Kavyas are generally classified into two types :

Katha and **Akhyayika**. According to this classification Kadambari is a Katha and Harshacharita is an Akhyayika. A Katha is to be subdivided into chapters called **Lambakas** and must contain verses in **Arya** metre; but in the Akhyayika the chapters are called **Ucchvasas** and the metres employed are Vaktra and Aparavaktra. The artistic prose style is applied to fiction in the Katha while in the Akhyayika it is applied to a historical theme. An Akhyayika must bear some distinctive marks of the authors and must be narrated by the hero himself while the Katha has no such restriction. However Dandin does not accept this classification.

अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा । -(काव्यादर्श-दण्डी)

उच्छ्वासान्तेऽप्यखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।

कथामाख्यायिकाकारा न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ (बाणः)

The Genealogy of Bana

Vatsa (cousin of Saarasvata-son of Sarasvati and Dadhicha)

Kubera (a descendant)

Achyuta

Ishana

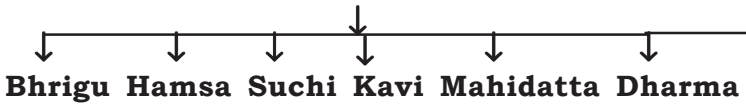
Hara

Paashupata

Arthapati

Citrabhanu-Rajadevi

Banabhatta

Bhushanabhatta

Kathasahitya

Popular Tales and Fables

Introduction

Like the records left behind by the various nations of ancient times, India too has given us from ancient times, a valuable record of literature; India's uniqueness lies in its wealth of poetic literature, the like of which has not been produced by any other ancient nation in the world.

Fables and tales form an important part of the literature in Sanskrit and the type goes back to a very early stage in the history of Sanskrit literature. The Vedic literature is full of tales about men and Gods and also about animals and birds. The Buddhist literature is very rich in this sort of composition. The great Itihasas and Puranas contain most of the tales (katha grantha) and fables (pashupakshi katha). But the tales and fables developed into a separate category of literature at a later stage. We do not know when tales were written as independent works. They must have been prevalent even in the time of the Rigveda, as there are indications of, and allusions to, such tales in the Rigvedic poetry; no one will make such an allusion unless the tales were well-known to the people. It is said, such tales and fables migrated from India to the west.

The origin of Indian fables can be traced back to the ancient times in the life of Vedic Indians. The tales prevailing among the people were later on used for a definite purpose, and the didactic fable became a mode of inculcating knowledge.

The great classic Mahabharata is virtually an encyclopaedia of ancient India which has several legends as episodes. Yayati upakhyana, legend of Chyavana and Sukanya, Nalopakhyana, Savitryupakhyana are some of them. The Mahabharata is a repository of the fables, parables and moral and didactic stories. There are hundreds of fables and moral stories found throughout the Mahabharata. Stories like the deceitful cat, the clever jackal, the gold-spitting birds, the crow entering the flying race with swan etc. have animals and birds as characters in them.

Famous works in Tales and Fables

1. **बृहत्कथा** : The earliest work of the nature of a collection of tales/fables is Bruhatkatha (the great story book). Gunadhya the royal scholar of the Andhra king Satavahana, composed this text in the 1st century BC. But to us, it is only the name that has survived. It must have been written in the early centuries of the Christian era.

There is a story prevalent that there was a king named Satavahana who was not very proficient in grammar, and that during a water-sport, the queens made fun of him of his ignorance. He decided to learn grammar in a short time and asked his favourite scholar, Gunadhya, to teach him grammar in a very short time. The scholar said that it would be impossible and the king, being displeased, sent him away. Another scholar taught him the whole of grammar in a short time by writing a new work on grammar now available as the Katantra. Gunadhya wandered in the forest and began to narrate the tales in such a beautiful

language that the birds and beasts were so engrossed that they gave up their food. There was no flesh in their bodies when the king's people went and killed them in the jungles and brought them to the royal kitchen. When the king knew of the cause of scarcity for meat, he sent for the poet, who was singing those songs of tales, and it was found to be Gunadhya himself. He was called back. Only a small part of what he had actually composed was preserved even at that time, and now the whole work is lost. That work must have been the storehouse of tales about the heroes, kings, gods, demigods and also about animals and birds.

Originally composed in Paishachi language and presently translated into Sanskrit and Prakruta, Bruhatkathas three versions are available. This work was written in a dialect not commonly spoken by the people. Dandin calls it Bhootabhasha ('भूतभाषामयीं प्राहुः भूतार्था बृहत्कथाम् ।') and some scholars believe that it was the language of some tribal people living in the Vindhyan ranges. It is not possible to fix the exact date of Bruhatkatha. Since Bana and Dandin a famous poet have paid high tributes to the work, it must have been written before the 6th century A.D.

The stories of Bruhatkatha have been handed down to us in three works of later date.

1. The Nepalese version of Bruhatkathashloka-sangraha, composed by Budhaswamin (5th century AD) in 28 sargas, having 4539 verses, is demonstrative of Bruhatkatha's original form.

2 & 3. The two Kashmirian versions include the popular translations of Kshemendra and Somadeva. It is interesting to note that both these scholars translated the same text, at the same time and same place. These versions have huge difference in their style and content.

2. बृहत्कथाश्लोकसंग्रहः : The earliest version of Gunadhya's Bruhatkatha is the Shlokasangraha by Budhaswamin. Budhaswamin was a native of Nepal. His date is not known but he must have been earlier than Kshemendra and Somadeva who both belonged to the 11th century A.D. The work has not been found in full. It is a poem of sargas meant obviously to be an extensive book, but the fragment gets us only 28 cantos of about 4539 verses. Either the work was left incomplete or the manuscript has been lost.

The poem begins with an encomium of Ujjayini and the death of Mahasena (Pradyota). Gopala, his son, succeeded him, but distressed by the talk that he was a patricide Gopala gave away the throne to his brother Palaka. Warned as if by a heavenly sign, Palaka gave up his throne. Avantivardhana son of Gopala ascended the throne. The 28th canto leaves us with Naravahanadatta, the son of Udayana, the king of the Vatsas in the company of Bhagirathayashas.

3. बृहत्कथामञ्जरी : Kshemendra, composer of this work was in the court of king Ananta of Kashmir (1029-1064 A.D). The work has in 18 Lambakas or chapters with 7500 verses. He is considered to belong to the first half of 11th century.

Of the two translations, referred above, the Bruhatkathamajari of Kshemendra is older by some years as compared to the Kathasaritsagara of Somadeva. Kshemendra has presented the narrative in an ornate style that provides the text with unparalleled beauty. The text contains 18 Lambakas or chapters where a large series of popular stories are boxed one within another. These stories have not been composed only to entertain the masses, rather they have grand moral objectives too.

4. कथासरित्सागरः : Somadeva's Kathasaritsagara is the most outstanding among the various collections of stories. As the title itself suggests, it contains the host of stories of every conceivable kind. It encompasses 'the most ancient fables, wild legends of the Rigveda, harrowing tales of blood-sucking vampires, beautiful and poetic love-stories and vivid descriptions of battles between Gods, men or demons'. (N.M.Penzer on the translation of C.H.Tawney, as quoted by M.Krishnamachariar, History of classical Sanskrit literature, pp.419)

Kathasaritsagara has been termed as the store-house of romance. Composed in 11th century A.D. for the recreation of the queen Suryamati of the Kashmirian king Anantha, this work is divided into 18 books, comprising 124 Tarangas and 21688 verses. Somadeva declares that his work is a condensed Sanskrit version of Gunadhya's Paishachi Bruhatkatha. The expansion or contraction whatever, is due to the difference in the language.

यथामूलं तथैवेतद् न मनागप्यतिक्रमः ।

ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रं भाषा च भिद्यते ॥

Somadeva's depictions encompass the whole Indian society. Western literature is heavily indebted to the Kathasaritsagara. Penzer's observations in this regard are worthy of attention: 'The Kathasaritsagara is, of course, a much older book than "The Thousand Nights and a Night," and is the origin of many tales in the nights. Through them, it has given ideas not only to Persian and Turkish authors, but, also to the Western world through the pens of Boccaccio, Chaucer, La Fontaine and their innumerable imitators'(K. Krishnamachariar, HSL, p.420)

5. वेतालपञ्चविंशतिः : Vetalapanchavimshati is another collection of 25 tales narrated to king Vikramaditya by a Vetala or a goblin. An ascetic used to present the king with a fruit annually and it was found that the fruit contained a gem. To show his gratitude, the king agreed to bring down a dead body that was hanging down from a tree in a burial ground. When the king ascended the tree, it was found that a Vetala, had taken possession of the body. The king was slightly frightened, and yet he persisted in his effort. Then the Vetala narrated a story ending with a question in the form of a verse. The moment the king answered, the Vetala returned to the tree with the corpse. Everyday the incident repeated, a new story is narrated and the question is answered. This continued for 24 days and on the 25th day in the end , the dead body falls off from the tree, returning to its original

condition of a person. There is a small sequel in the form of the revelation that the ascetic who was giving the king a fruit meant to kill him by asking him to do such a mission. In a clever way, the king managed to chop off the head of the ascetic.

The really interesting portion in this work relates to the tales. The tales are all found in the collections of Kshmendra and Somadeva. But the circumstances under which the tales were narrated and the way in which the tales are narrated give an originality to them and also arouse interest. There are a few works of this name, but the Sanskrit version of shivadasa of 12th century A.D. is the most popular.

6. शुकसप्ततिः : (the seventy tales of a Parrot)

The Shukasaptathihi is another interesting collection of stories in Sanskrit. The author and the date of this work are not known. A merchant named Haradatta had a son named Madanasena, who spent his whole time in the company of his young wife. The merchant was able to secure a crow and a parrot, very wise beings, really gandharvas and gave to his son. Through their association, the young man changed his ways. Madanasena was one day sent out on a mission and then he entrusted his young wife to take care of the two birds. When the absence was becoming unbearably long, the young lady was thinking of finding company of others. The crow objected but was silenced with the threat of death.

The Parrot was wiser and permitted her to go out at night provided that she knew how to get out of a tight corner if she found herself in such a

position in her venture. Such a situation which was quite possible as in the case of a certain lady, which was stated in a verse. Then the young lady desired to hear the whole story and the parrot kept her at home by narrating the story till the day-break. This continued day after day till the husband returned. There are seventy stories like this.

7. सिंहासनद्वात्रिंशिका : This is also another collection of 32 stories . There was a throne of the great emperor named Vikramaditya. It got buried under earth in course of time. Later, when a shepherd boy was following the sheep in the meadows, at a certain point, he began to talk like an elderly person of great wisdom. The matter was reported to king Bhoja who got the mound dug out, and a throne was found which had 32 statues carved out. When the king Bhoja wanted to ascend the throne, one of the statues of young ladies on the edge of the throne started narrating a tale of the great Vikramaditya, and at the end of each story each statue flew off. There were 32 statues and there are the same number of stories narrated. The author and date of work are not known. The work is also called Dwatrimshatputtalika.

8. अवदानशतकम् : This is a collection of one hundred tales of Buddhist origin. Each Avadana (story of illustrious deeds) refers to some story of the past and draws a moral from it. This work was translated into Chinese in the mid 3rd century A.D. Hence it must have been composed in the first or second century A.D.

9. जातकमाला : Jatakamala of Aryashura contains a collection of several interesting stories of the Buddhists. This work must have been written before 5th Century A.D., since it was translated into Chinese in the middle of the 5th century A.D. This work is mainly written in prose though interspersed with verses. It contains about 500 stories.

There are various collections of such stories, some of them relating to the great emperor Vikramaditya. In each collection there is an originality in the way in which the stories are introduced and also in the way they are narrated.

Besides what are called tales with a hero, there are also many fables in which animals and birds play their part as characters.

Ancient Indians lived close to nature and in their daily life they were always surrounded by birds and animals which gave them opportunities to study their behavior. This close association with nature has given rise to many didactic fables. The most important collection of fables are पञ्चतन्त्र and हितोपदेश.

10. पञ्चतन्त्रम् : The Panchatantra of Vishnusharma is a collection of fables, which has consistently found an avid readership all over the world ever since. It was written in the form of instruction given by a scholar named Vishnusharma to the princes so that they may become proficient in the art of diplomacy and politics in a very short

time. The stories or fables, contained in the Panchatantra, have very ancient roots in India.

Various editions of this text have come out in different regions across India. The oldest of these editions is that of Kashmirian origin, popular as the Tantrakhyayika. Following are the available editions of the Panchatantra.

1. The Pehlavi translation, though unavailable, but an introduction to the stories there, is found in their subsequent translations into Arabic and Syrian languages.
2. The second edition, subsumed in the Bruhatkatha of Gunadhya, is lost in original. But can be found in the works of Bruhatkatha by Kshemendra and Somadeva.
3. The third edition was the Tantrakhyayika and the Jain anthology of narratives related to it. The Panchatantra, prevalent presently, is the modern representation of the Tantrakhyayika.
4. The fourth edition is the Southern original form of the Panchatantra.

So, it is quite clear that Panchatantra is not an ordinary text but represents a colossal literary tradition.

The author of this work Vishnusharma proclaims in the very beginning that, 'this Nitishastra, entitled Panchatantra, has been promulgated on the earth for the enlightenment or instruction of the young'.

‘एतत्पञ्चतन्त्रकं नाम नीतिशास्त्रं बालाऽवबोधनार्थं
भूतले प्रवृत्तम् ।’

He also proclaims in the prologue that whosoever always studies or hears this Nitishastra, never suffers a defeat even at the hands of Indra.

अधीते य इदं नित्यं नीतिशास्त्रं श्रुणोति च ।

न पराभवमाप्नोति शक्रादपि कदाचन ॥

The narratives tell us how a king by name Amarashakthi, distressed by the stupidity of his sons - Bahushakti, Ugrashakti and Anantashakti, entrusted them to the sage Vishnusharma who reformed them in a short period of six months by telling them a series of fables. The fables tell about the duties of humans in general and of a king in particular.

The Panchatantra comprises of five tantras or sections namely -

मित्रभेदः : The loss of friends - The first tantra/ section called Mitrabheda, deals with the break-up of friendship between the lion - Pingalaka and the bull - Sanjeevaka. This act of breaking the friendship is shrewdly executed and leads to the climax by the two jackals - Karataka and Damanaka.

The framing story has been told with 23 stories intertwined with it.

मित्रलाभः/मित्रसम्प्राप्तिः : The winning of friends - The second section titled Mitrasamprapti, besides the other topics is devoted to examining mainly the acquisition or winning of friends. This section explains the advantages of having good friends and

their indispensability at trying times. This section contains 6 stories with framing section.

काकोलूकीयम् : Crows and owls – The third tantra, entitled the Kakolukeeya, dwells up on the enmity between the crows and the owls. The war between crows and owls is the framing story with 18 substories.

लब्धप्रणाशः : Loss of gains – The fourth section titled the Labdhapranasha meaning the loss of what has been acquired, illustrates through the framing story of a monkey and a crocodile, how fools can be made by flattery to part with their possessions. The initial friendship between the two and subsequent strangement because of the crocodile's betrayal and bad intentions. The implied moral is that one should not trust those who are not trustworthy. There are 11 sub-stories in this section.

अपरीक्षितकारकम् : Ill considered action – The fifth section titled Apareekshitakararakam deals with the consequences of taking actions in haste, without knowing the details or the truth. This section is distinct from the previous ones in the structure of the stories. There is no framing story like in the previous sections. Each story appears independently composed for the teaching of some specific lesson. But, there is an inter-connection between the stories. There are 15 such stories in it.

Each tantra consists of a framing story with various overlapping auxiliary stories, woven around for the endorsement of it.

Plain stories are narrated in prose while didactic maxims have been expressed through verses, mostly quoted from the classics such as the Ramayana, the Mahabharata and the texts of polity.

The construction of the stories is very interesting in Panchatantra. There are narrations of tales within tales, with one tale leading on to another one. There is a complete unity in the way in which the stories are related to one another. Each story appearing in the various sections has its own individuality and each section has its own individuality. The material in itself is beautiful and the workmanship is excellent as high-class art.

The Panchatantra is truly an unparalleled treasure of the world-literature.

11. हितोपदेशः : The Hitopadesha of Narayana is another independent version of the Panchatantra and is as popular as the Panchatantra itself. It is composed in Bengal in the 12th century A.D. Hitopadesha means Beneficial Instruction. As Narayana himself has told that his work is only a reconstructed edition of the original Panchatantra by omitting a few fables and adding some new ones.

मित्रलाभः सुहृद्भेदो विग्रहः सन्धिरेव च ।

पञ्चतन्त्रात् तथान्यस्मात् ग्रन्थादाकृष्य लिख्यते ॥

There are four sections in this work as compared to 5 in Panchatantra. They are 1. मित्रलाभः

- Acquisition of friends, 2. सुहृत्भेदः - Separation of friends, 3. विग्रहः - War, 4. सन्धिः - Peace.

There are also many original stories in the Hitopadesha, not found elsewhere. The style is more elegant and polished than in the Panchatantra.

This work is a simpler recast of the Panchatantra. It is one of the most popular among the beginners of Sanskrit language. Originally it was meant both to give instruction in the principles governing a successful life and to aid the study of Sanskrit for a beginner.

* * *

उपपद-विभक्तयः

द्वितीया	तृतीया	चतुर्थी	पञ्चमी	षष्ठी	सप्तमी
विना	सह	नमः	पृथक्	पुरतः	साधुः
परितः	साकम्	स्वस्ति	विना	पृष्ठतः	कुशलः
प्रति	सार्धम्	स्वाहा	बहिः	उपरि	पटुः
धिक्	समम्	रोचते	भयम्	अधः	प्रवीणः
उभयतः	विना	क्रुध्यति	पूर्वम्	अन्तः	दक्षः
सर्वतः	अलम्	कुप्यति	रक्षति	पार्श्वे	

द्वितीया-

१. रामं/रामेण/रामात् **विना** सीता न जीवति ।
२. श्रीकृष्णं **परितः** गोपिकाः नृत्यन्ति ।
३. युधिष्ठिरः आश्रमं **प्रति** गच्छति ।
४. **धिक्** कौरवान् ।
५. मार्गम् **उभयतः** वृक्षाः सन्ति ।
६. वायुः उपवनं **सर्वतः** पुष्पाणां सौरभं प्रसारयति ।

तृतीया-

१. युधिष्ठिरेण **सह/सार्धं/साकं/समं** पाण्डवाः वनं गताः ।
२. जलेन/जलात् **विना** मत्स्यः न जीवति ।
२. कोलाहलेन **अलम्** ।

चतुर्थी-

१. रामाय **नमः** ।
२. जनेभ्यः **स्वस्ति** ।

३. इन्द्राय स्वाहा ।
४. रामाय आम्रफलं रोचते ।
५. भीमः दुर्योधनाय क्रुध्यति/कुप्यति ।

पञ्चमी-

१. पवनं/पवनेन/पवनात् पृथक् पशवः न जीवन्ति ।
२. ग्रामात् बहिः वनम् अस्ति ।
३. बालकस्य सर्पात् भयम् अस्ति ।
४. चैत्रमासः वैशाखमासात् पूर्वः भवति ।
५. रामः विभीषणं रावणात् रक्षति ।

षष्ठी-

१. देवालयस्य पुरतः आपणाः सन्ति ।
२. आश्रमस्य पृष्ठतः नदी वहति ।
३. देवालयस्य उपरि कलशः अस्ति ।
४. फलानि वृक्षस्य अधः पतितानि सन्ति ।
५. गृहस्य अन्तः पाकशाला अस्ति ।
६. विद्यालयस्य पार्श्वे पुस्तकापणः अस्ति ।

सप्तमी-

१. प्राणिषु/प्राणिनां हरिणः साधुः अस्ति ।
२. छात्रेषु/छात्राणां मैत्रेयः कुशलः ।
३. वीणावादने गौरवः पटुः अस्ति ।
४. क्रिकेट्-क्रीडायां चैत्रः प्रवीणः ।
५. चतुरङ्गे आनन्दः दक्षः अस्ति ।

अभ्यासार्थं वाक्यानि

१. शारदायै नमः ।
२. शिष्येभ्यः स्वस्ति ।
३. उत्पीटिकायाः उपरि पुस्तकानि सन्ति ।
४. सैनिकः दुष्टेभ्यः रक्षति ।
५. क्रीडनेन अलम् ।
६. अम्बा पुरीं प्रति वदति ।
७. नगरात् बहिः नदी प्रवहति ।
८. सः व्यवहारे साधुः अस्ति ।
९. विष्णुम् उभयतः देवाः तिष्ठन्ति।
१०. यूयं कन्दुकेन विना कथं क्रीडथ?
११. मम मित्रं नाटके निपुणः ।
१२. जन्तुशालायाः पुरतः फलकम् अस्ति किम्?
१३. तरुणः नाट्ये कुशलः ।
१४. कृष्णाय नवनीतं रोचते ।
१५. नगरं सर्वतः मार्गाः सन्ति।
१६. बालकैः समं बालिकाः अपि क्रीडन्तु ।
१७. मन्दिरस्य अन्तः प्रसादं लभ्यते ।
१८. शिशुः मार्जालात् भीतः अस्ति ।
१९. वयं क्रीडायां निपुणाः स्म ।
२०. दुर्जनः सज्जनाय कुप्यति ।

एवमेव इतरशब्दान् उपयुज्य वाक्यानि करणीयानि ।

Scheme of Examination

Unit 1

1. MCQs (To be answered in Samskrutam only)
(10 of 10)	10X1=10
2. Essay type questions (2 of 3)	2X8=16
3. Short Notes (2 of 4)	2X4=8
4. Translation of Prose passage (1 of 2)	1X5=5
5. Annotations (4 of 6)	4X4=16

Unit 2

6. Short Notes (2 of 4)	2X5=10
7. Upapada Vibhakthi-construction
of sentences in Sanskrit (5 of 8)	5X1=5
8. Comprehension passage in Samskrutam
(To be answered in Samskrutam only)	10

80

Internal assessment 20

Total 100

* * *